

Domácí násilí a jiné formy týrání páchaného na starších osobách v soudobé české společnosti z pohledu trestního práva

Analýza současného právního stavu

**PREVENCE
SE MUSÍ VYPLATIT**

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

Dokument vznikl za podpory MINISTERSTVA VNITRA ČR

pro občanské sdružení Život 90 zpracoval JUDr. Tomáš Durdík¹

tdurdik@msoud.pha.justice.cz

Praha, říjen 2013

¹ Autor je předsedou trestního senátu Městského soudu v Praze, viceprezidentem Bílého kruhu bezpečí, o.s., členem Komise pro trestní právo Legislativní rady vlády ČR, členem České kriminologické společnosti a odborným lektorem Justiční akademie a České advokátní komory

Obsah :

1. Syndrom EAN	strana 3 - 5
2. Definice a základní znaky domácího násilí	strana 6 - 7
3. Formy domácího násilí	strana 7 - 8
4. Příčiny domácího násilí	strana 8 - 10
5. Obecná typologie osoby ohrožené domácím násilím	strana 10 - 12
6. Obecná typologie násilné osoby	strana 13 - 16
7. Domácí násilí se zaměřením na seniory	strana 16 - 17
8. Vývoj situace v České republice při řešení fenoménu domácího násilí	strana 18 - 21
9. Zákon č. 135/2006 Sb., o ochraně před domácím násilím	strana 21 - 27
10. Tři pilíře českého modelu ochrany před domácím násilím	strana 27 - 29
11. Fenomén domácího násilí z pohledu trestního práva	strana 29 - 45
11.1. Domácí násilí z pohledu trestního zákoníku.....	strana 29 - 31
11.2. Domácí násilí z pohledu přestupkového řízení	strana 31 - 32
11.3. Násilí na seniorech z pohledu trestního práva hmotného.....	strana 32 - 45
11.3.1. Týrání svěřené osoby	strana 35 - 40
11.3.2. Týrání osoby žijící ve společném obydlí	strana 32 - 45
12. Násilí páchané na seniorech z pohledu trestního práva procesního.....	strana 45 - 79
12.1. Senior jako poškozený a oběť trestného činu	strana 45 - 47
12.2. Specifika trestního řízení v případech domácího násilí	strana 47 - 52
12.3. Institut předběžných opatření v trestním řízení	strana 52 - 57
12.4. Vazba obviněného	strana 57 - 58
12.5. Důvěrník oběti a zmocněnec poškozeného v trestním řízení	strana 58 - 62
12.6. Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její dosavadní život...	strana 62 - 64
12.7. Oddělené čekárny pro poškozené, svědky a jejich doprovod	strana 64 - 65
12.8. Náhrada škody způsobené trestným činem a náhrada účelně vynaložených nákladů	strana 66 - 68
12.9. Právo seniora na informace	strana 68 - 71
12.10. Plnění poučovací povinnosti ze strany orgánů činných v trestním řízení	strana 71 - 75
12.11. Odborná pomoc dle zákona č. 45/2013 Sb.	strana 75 - 76
12.12. Peněžitá pomoc poskytovaná dle zákona č. 45/2013 Sb. obětem trestných činů	strana 76 - 79
13. Možný postih násilí páchaného na osobách vyššího věku z pohledu slovenské právní úpravy	strana 79 - 82
14. Návrhy de lege ferenda	strana 83 - 87
15. Seznam užitých literatury a dalších pramenů	strana 88 - 92
15.1. Odborná literatura	strana 88 - 89
15.2. Právní normy	strana 89 - 91
15.3. Další informační zdroje	strana 91 - 92

1. Syndrom EAN

Výrazem EAN („Elder Abuse and Neglect“) je označováno týrání, zneužívání a zanedbávání starších osob, tedy nejrůznější formy nevhodného zacházení se seniory, včetně jejich týrání a zneužívání (tj. tělesné ubližování, materiální a finanční zneužívání, zanedbávání druhou osobou ve formě opomenutí péče, citové a psychické týrání, sexuální zneužívání či systémové týrání). Fenomén EAN přitom zahrnuje nejen jednotlivé projevy domácího násilí páchaného na seniorech osobami blízkými, s nimiž sdílejí společné obydlí, nýbrž i nevhodné zacházení, včetně zanedbávání a týrání, jehož se na seniorech dopouštějí zástupci zdravotnických, sociálních, popř. jiných zařízení, ve kterých jsou starší osoby trvale, dlouhodobě či krátkodobě umístěny (projevy tzv. ústavního násilí).

V souvislosti s řešením násilí páchaného na seniorech je třeba zohlednit specifika tohoto jevu, která tyto osoby činí zvýšeně zranitelnými a jež jsou dána nejen zdravotním stavem těchto osob, ale i jejich častou osamělostí, sociální izolovaností, značnou mírou důvěřivosti. Na straně viktimizovaného seniora lze v souvislosti s případy domácího násilí mnohdy zaznamenat rovněž silné pocity viny (především za selhání při výchově násilné osoby) a studu (za svoji současnou životní situaci), jakož i strachu z možného osamění a nedosažitelnosti jakékoli pomoci, a to zejména tehdy, je-li senior na ostatních členech rodiny existenčně závislý či je-li odkázán na péči svého nejbližšího okolí.

Četnost výskytu špatného zacházení se staršími osobami ve světové populaci je přímo odvislá od vymezení pojmu senior, jímž se zpravidla rozumí osoby ve věkové hranici od 60 až 65 let. Světová zdravotnická organizace přitom v souvislosti se středním a vyšším věkem členů populace pracuje s kategoriemi :

- a) období středního věku, tj. perioda od 45 do 59 let,
- b) období raného stáří, resp. staršího věku, tj. perioda od 60 do 74 let,

- c) období vlastního stáří, resp. pokročilého (vysokého) věku, tj. perioda od 75 do 89 let,
- d) období dlouhověkosti, jež počíná od 90 let věku.²

Podle Martinkové³ dosahuje četnost výskytu špatného zacházení se seniory 3 až 10 % celosvětové seniorské populace, přičemž v případě fyzického a psychického ubližování, finančního zneužívání a zanedbávání se jedná o 3 až 6 %. V České republice, kde podle údajů Českého statistického úřadu za rok 2011 dosahovalo procentuální zastoupení osob ve věku 65 a více let hranice 15,5 % celkové populace, pak i přes nedostatek relevantních empirických poznatků získaných sociologickým průzkumem dosahuje odhadované množství násilí páchaného na seniorech hladiny cca 60.000 osob, resp. podíl psychicky a fyzicky týraných seniorů v České republice odpovídá přibližně 5 % tohoto fenoménu uváděného v západních zemích.⁴

Podle údajů zveřejněných Českým statistickým úřadem⁵ bylo za trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě, resp. ve společném obydlí, dle § 215a tr. zákona, resp. s účinností od 01.01.2010 dle § 199 tr. zákoníku, za období roku 2005 pravomocně odsouzeno celkem 134 osob, v roce 2008 celkem 254 osob, v roce 2009 celkem 281 osob, v roce 2010 celkem 271 osob a v roce 2011 celkem 283 osob, přičemž např. v období roku 2011 orgány činné v trestním řízení řešily celkem 528 případů vykazujících znaky týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku. Z tohoto počtu případů došlo u 496 obviněných osob k zahájení trestního stíhání, z nichž byla podána obžaloba na 471 osob.⁶ V období roku 2012 pak bylo podle údajů publikovaných Ministerstvem spravedlnosti ČR⁷ za trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 tr. zákoníku, popř. trestný čin týrání osoby

² Martinková, M. a kol. : Špatné zacházení s osobami pokročilého věku – se zvláštním zřetelem k domácímu násilí. IKSP, Praha 2009, s. 8

³ Martinková, M. a kol. : Špatné zacházení s osobami pokročilého věku – se zvláštním zřetelem k domácímu násilí. IKSP, Praha 2009, s. 7

⁴ Martinková, M. a kol. : Špatné zacházení s osobami pokročilého věku – se zvláštním zřetelem k domácímu násilí. IKSP, Praha 2009, s. 15

⁵ na portálu www.czso.cz

⁶ viz Statistická ročenka kriminality za rok 2011

⁷ viz portál www.justice.cz

žijící ve společně obývaném bytě nebo domě dle § 215a tr. zákona, pravomocně odsouzeno celkem 296 osob⁸.

Podle údajů plynoucích ze statistických listů obecných soudů, jež jsou následně zpracovávány Ministerstvem spravedlnosti ČR⁹, dosahoval v roce 2012 počet zjištěných obětí u řešených případů naplňujících zákonné znaky trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku, popř. § 215 tr. zákona, 84 osob, z čehož byli pouze 2 senioři. Naproti tomu počet zjištěných obětí u řešených případů naplňujících zákonné znaky trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku, popř. § 215a tr. zákona, dosahoval ve stejném období 254 osob, z toho se v 19 případech jednalo o seniora. Za období roku 2011 pak bylo soudy evidováno celkem 66 obětí trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku, popř. § 215 tr. zákona, z čehož nebyla ani jedna osoba v seniorském věku, zatímco ve vztahu k trestnému činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku, popř. § 215a tr. zákona, dosahoval počet obětí hranice 265 osob, z čehož se v celkem 15 případech jednalo o seniora.¹⁰

Ve vztahu k jevu přímo označovanému jako domácí násilí přitom bylo Ministerstvem spravedlnosti ČR¹¹ evidováno za období roku 2012 celkem 619 případů, z čehož byl ve 46 případech ohroženou osobou (obětí) senior, když v 87 případech byl mezi pachatelem a obětí mezigenerační vztah. Za období roku 2011 bylo evidováno 566 případů domácího násilí, z čehož byl senior obětí v 39 případech a v 79 případech byl mezi pachatelem a obětí mezigenerační vztah. Za období roku 2010 bylo celkem evidováno toliko 434 případů domácího násilí, z čehož se stal

⁸ Celkový počet odsouzených trestných činů dle § 199 tr. zákoníku a § 215a tr. zákona činil za období roku 2012 307 případů.

⁹ viz portál www.justice.cz

¹⁰ Za období roku 2010 bylo obecnými soudy evidováno celkem 76 obětí trestného činu týrání svěřené osoby podle § 215 tr. zákona, z čehož nebyla ani jedna osoba v seniorském věku, zatímco ve vztahu k trestnému činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a tr. zákona dosahoval počet obětí hranice 158 osob, z čehož se v celkem 11 případech jednalo o seniora. Za období roku 2009 pak bylo obecnými soudy evidováno celkem 100 obětí trestného činu týrání svěřené osoby podle § 215 tr. zákona, z čehož byly 2 osoby v seniorském věku, zatímco ve vztahu k trestnému činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a tr. zákona dosahoval počet obětí hranice 171 osob, z čehož se pouze v 5 případech jednalo o seniora.

¹¹ viz portál www.justice.cz

senior obětí ve 37 případech a v 59 případech byl mezi pachatelem a obětí mezigenerační vztah.¹²

2. Definice a základní znaky domácího násilí

Ve snaze proniknout do problematiky domácího násilí páchaného na seniorech je třeba pochopit podstatu tohoto celospolečenského fenoménu, zejména porozumět jeho obsahu. V této souvislosti je však nutno konstatovat, že jev v překladu označovaný termínem domácí násilí (domestic violence) nebyl a dosud ani není platnou českou právní úpravou nikde přesně definován. Z praktických poznatků a zkušeností získaných nejen v zahraničí lze tento fenomén v obecné rovině postihnout třemi základními znaky. Především se jedná o projev(y) násilí¹³ páchaného mezi osobami blízkými ve smyslu jejich vzájemného vztahu¹⁴, přičemž vzájemné role těchto osob jsou v rámci násilného vztahu neměnné, tzn. že se nejedná o vzájemnou hádku či rvačku mezi partnery, předky a potomky apod. Současně jde o násilí opakované, dlouhodobé, nikoli o jednorázovou eskalaci konfliktní situace vyvolané např. vzájemnou roztržkou či neshodou mezi spolužijícími osobami¹⁵. Konečně třetím charakteristickým znakem domácího násilí je prostředí, ve kterém je pácháno. Zpravidla se jedná o byt, rodinný dům či rekreační objekt užívaný společně násilnou osobou i seniorem jako osobou ohroženou domácím násilím.

Domácí násilí nelze vnímat pouze jako násilí partnerské, kde násilnou osobou je vždy muž a osobou ohroženou žena, byť se jedná o stále nejrozšířenější vzorec,

¹² Za období roku 2009 bylo Ministerstvem spravedlnosti ČR evidováno celkem 478 případů domácího násilí, z čehož byl senior obětí pouze v 19 případech, přičemž v 52 případech byl mezi pachatelem a obětí mezigenerační vztah. Za období roku 2010 bylo celkem evidováno 532 případů domácího násilí, z čehož se stal senior obětí ve 29 případech, když v 80 případech byl mezi pachatelem a obětí mezigenerační vztah.

¹³ Při hledání definice pojmu násilí v platné české právní úpravě lze vyjít především z obecného (výkladového) ustanovení § 119 tr. zákoníku a dále z judikatury Nejvyššího soudu ČR k ustanovení § 198 tr. zákoníku upravující skutkovou podstatu trestného činu týrání svěřené osoby.

¹⁴ Pojem osoby blízké je zde vnímán jako širší vymezení ustanovení § 125 tr. zákoníku, neboť se může jednat též o rozvedené partnery, kteří spolu i nadále sdílejí jedno obydlí, druha a družku, sešvagřené osoby apod.

¹⁵ Podle výsledků výzkumu provedeného agenturou STEM na jaře roku 2001 představuje partnerské násilí u 66 % dotázaných, kteří tento jev zažili nebo se s ním setkali, násilí opakované, dlouhodobé, zatímco podle 34 % respondentů šlo o násilí jednorázové, trvající kratší dobu. Zpravodaj BKB, č. 2/2001, s. 11

neboť tento jev postihuje všechny sociální vrstvy soudobé společnosti bez ohledu na věk, pohlaví, společenské postavení či intelektuální vyspělost jeho aktérů. V praxi se tak lze setkat s případy týraných mužů jejich partnerkami či s domácím násilím páchaným mezigeneračně, tedy mezi seniory a jejich dětmi či vnoučaty žijícími ve společném bytě nebo domě.

3. Formy domácího násilí

Podle dlouhodobých poznatků organizací věnujících se pomoci obětem trestných činů, včetně seniorů a osob ohrožených domácím násilím¹⁶, lze v obecné rovině zaznamenat různé formy domácího násilí páchaného nejen na osobách v seniorském věku, jež se mohou v každém konkrétním případě vzájemně kombinovat. V rámci domácího násilí se zpravidla jedná o projevy psychického násilí, které mají nejčastěji podobu ponižování, urážek, hrubého chování až vyhrožování, obviňování, zákazů, zastrasování, vydírání, ničení věcí ohrožené osoby. Značně rozšířenou formou je rovněž násilí fyzické, v praxi představované zejména fackami, kopáním, škracením, bitím rukama či předměty, svazováním, ohrožováním bodnou nebo střelnou zbraní, odepíráním spánku a jídla, jakož i útoky na samotný život seniora jako ohrožené osoby. Hovoříme-li o formě emocionálního násilí, pak se jedná zpravidla o soustavnou kontrolu každodenní činnosti a kontaktů ohrožené osoby osobou násilnou, dále o zesměšňování, citové vydírání, výhrůžky vyhozením z bytu apod. Domácí násilí však může mít rovněž konkrétní podobu sexuálního násilí (tj. znásilnění, nucení k různým sexuálním praktikám proti vůli ohrožené osoby, sexuálního nátlaku a napadání apod.) či násilí sociálního (tj. zákazů kontaktů s rodinnými příslušníky a s přáteli s cílem seniora jako ohroženou osobu sociálně izolovat, využívání dětí nebo jiných osob jako prostředku nátlaku na ohroženou osobou apod.). Pominout nelze ani projevy násilí ekonomického, tj. omezování přístupu ohrožené osoby k finančním prostředkům, tj. v případě seniorů ke

¹⁶ zejména Život 90, občanské sdružení pro podporu a pomoc seniorům, Rada pro seniory fungující při Českém helsinském výboru, Bílý kruh bezpečí, občanské sdružení pro pomoc obětem trestných činů a organizace sdružené v Koordoně neboli „Koalici neziskových organizací proti domácímu násilí“

starobnímu důchodu či sociálním dávkám mnohdy vypláceným přímo na účet blízké osoby, dále neposkytování prostředků na společnou domácnost či příspěvků na výživu, převzetí absolutní kontroly nad příjmy a výdaji ohrožené osoby osobou násilnou, zatajování finanční situace seniora apod. V České republice je přitom zaznamenán nejčastěji výskyt domácího násilí ve formě psychického (100%) či fyzického násilí (81%), navíc zpravidla v jejich vzájemné kombinaci.¹⁷

4. Příčiny domácího násilí

Ve vztahu k možným příčinám domácího násilí lze rozlišit jednak faktory společenské (makrosystémové), představované převládajícími názory ve společnosti, jakož i mýty, které o domácím násilí panují¹⁸ a postojem samotné společnosti či přímo tolerancí tohoto jevu. Dále se jedná o faktory situační (ekosystémové), jež jsou utvářeny konkrétním sociálním prostředím a životní situací, ve kterých se násilná a ohrožená osoba nacházejí, faktory rodinné (mimosystémové) v podobě vztahu mezi blízkými osobami, případným uplatňováním moci v rodinných vztazích a přebíranými vzorci chování a konečně faktory individuální (ontogenetické) tvořené povahovými rysy násilné osoby, jejími sklony k agresi, nezralostí a labilní emocionalitou.¹⁹

Problematika domácího násilí, jež zahrnuje nejrůznější projevy fyzického, psychického, sexuálního a ekonomického násilí²⁰ páchaného v rodinných a partnerských vztazích, není v české společnosti jevem novým, neznámým či

¹⁷ k tomu blíže www.bkb.cz

¹⁸ např. mýtus o tom, že domácí násilí je soukromou věcí jeho aktérů, mýtus o tom, že si toto násilné jednání partnera ohrožená osoba sama zavinila, mýtus o tom, že příčinou násilných projevů je konzumace alkoholu násilnou osobou, mýtus o slabé a bezmocné osobě ohrožené domácím násilím, mýtus o výskytu domácího násilí výlučně v sociálně slabých rodinách apod.

¹⁹ k tomu blíže www.bkb.cz

²⁰ k tomu blíže Čírtková, L. : Znamky a tendence domácího násilí v ČR. Zpravodaj BKB č. 1/2000; Martinková, M., Macháčková, R. : Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. IKSP, Praha 2001; Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (85) 4 z 26.03.1985 o násilí v rodině

o jedinečném²¹. Nutnost jejího konstruktivního řešení si nicméně vyžaduje nové formy a přístupy odpovědných subjektů.²² Výsledky srovnávacích analýz vybraných zahraničních úprav²³ a vyhodnocení dosavadních zkušeností organizací, jež se danou problematikou intenzivně zabývají²⁴, jsou jasným dokladem toho, že k zajištění účinné ochrany jedince a potažmo celé společnosti před projevy domácího násilí je nezbytná zásadní změna společenského povědomí z hlediska vnímání tohoto jevu a s tím spojené důsledné oddělení ohrožené osoby od osoby násilné. Společnost by vždy měla vnímat jednotlivé projevy domácího násilí jako celek, který je nežádoucím jevem vyžadujícím aktivní pomoc sociálního okolí, zejména státu. Zásah do soukromé sféry učiněný příslušnými státními orgány, zejména Policií ČR, na základě konkrétních projevů domácího násilí, je tak ve všech jeho podobách nutno chápat jako legitimní důvod pro ingerenci státu do sféry soukromých vztahů dotčených osob. Pozitivní trend ve vnímání daného fenoménu ze strany soudobé společnosti je zřejmý mimo jiné ze závěrů sociologických průzkumů provedených v letech 2001 a 2006 agenturou STEM²⁵, tedy ještě před účinností zákona č. 135/2006 Sb., o ochraně před domácím násilím, podle kterých více než dvě třetiny respondentů vnímaly násilí v partnerských vztazích jako společenský problém, jako nežádoucí jev

²¹ Podle výsledků mezinárodního výzkumu násilí na ženách se v ČR přibližně 38 % žen stalo v průběhu svého života obětí fyzického nebo psychického násilí ze strany svého partnera. K tomu blíže Sociologický ústav Akademie věd. Mezinárodní výzkum násilí na ženách, k prvním výsledkům šetření v ČR, 2004.

²² Domácí násilí je přitom páčáno příslušníky opačného i stejného pohlaví navzájem, násilnou osobou však bývá typicky muž, ačkoli existují, byť ojediněle, i opačné případy. Jedná se tedy o případy jakéhokoli násilí, kdy mezi obětí a pachatelem navzájem existuje nějaká forma osobního vztahu nebo takovýto vztah mezi nimi existoval v minulosti. Nejedná se tedy „pouze“ o násilí páchané na ženách odehrávající se v rodině, domácí násilí je jevem mnohem širším, který zahrnuje rovněž zneužívání dětí (ať již fyzické, psychické či sexuální), násilí mezi sourozenci, zneužívání či zanedbávání starých osob a zneužívání rodičů dětmi. V praxi ovšem převažují případy fyzického nebo duševního násilí páchaného na ženách jejich partnery mužského pohlaví. Domácí násilí zpravidla není jednorázovou reakcí na určitou problémovou situaci, která nastala mezi obětí a pachatelem, naopak se jedná o déletrvající jev, jehož intenzita se postupem doby stupňuje. K tomu blíže Strategie boja proti domácímu násilí. Příručka OSN, New York, 1993, s. 15; Čírtková, L., Macháčková, R., Vitoušová, M. : Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Studie BKB, Praha 2002

²³ např. rakouský federální zákon z roku 1996 o ochraně proti domácímu násilí, německý spolkový zákon o ochraně proti násilí, irský zákon o domácím násilí z roku 1996, zákon Jihoafrické republiky o domácím násilí z roku 1998, kyperský zákon o násilí v rodině, švédský zákon o opatřeních proti násilí na ženách apod.

²⁴ např. Bílý kruh bezpečí, proFem, ROSA apod.

²⁵ k závěrům sociologického průzkumu agentury STEM blíže ve Zpravodaji BKB č. 2/2001, s. 10 - 12

vyžadující přímou pomoc okolí²⁶. V roce 2001 se vyjádřilo 79% a v roce 2006 86 % dotázaných osob starších 15-ti let pro povinnost, resp. potřebu řešit případy domácího násilí za pomoci vnějšího zásahu, tj. zejména za pomoci státních orgánů, lékaře, příbuzných a sousedů, neboť ohrožená osoba tohoto není sama schopna.

5. Obecná typologie osoby ohrožené domácím násilím

Skupinu osob ohrožených domácím násilím lze v obecné rovině rozdělit podle charakteru páchaného násilí, tedy jednak na partnery (manželé, druh a družka, osoby téhož pohlaví žijící v registrovaném partnerství) či ex-partnery, kteří i nadále žijí ve společném obydlí. Mezi ohrožené osoby je možno dále řadit i děti, které žijící ve vztahu protknutém domácím násilím, jehož se tak stávají každodenními pasivními účastníky (diváky). Pominout nelze ani osoby zdravotně postižené, které jsou odkázány na pomoc svých blízkých, jakož i kategorii seniorů, kteří žijí ve společném obydlí se svými již zletilými dětmi či vnoučaty, z jejichž strany jsou vystavováni projevům domácího násilí, zejména ve formě psychického, fyzického, sociálního a ekonomického násilí.

Osoba ohrožená domácím násilím přitom s ohledem na blízkost svého vztahu k osobě násilné vykazuje určité specifické projevy, které ji odlišují od jiných osob, které se staly terčem násilí páchaného ze strany cizí osoby. U osob ohrožených domácím násilím lze dle obecných poznatků pomáhajících organizací²⁷ zaznamenat zejména tendenci ve svém líčení domácího násilí, včetně jeho následků (např. v souvislosti s poškozením zdraví apod.) minimalizovat. Ochota ohrožené osoby ke spolupráci, zejména s orgány činnými v trestním řízení kolísá, přičemž nejčastěji hledá pomoc a poskytuje součinnost těsně po proběhlém incidentu. V průběhu procesu vyšetřování ohrožená osoba často náhle mění svůj postoj ke zvolenému způsobu řešení, a to v důsledku víry v konečnou změnu násilné osoby, popř.

²⁶ jedná se např. o zásah příbuzných, sousedů, lékaře, policie apod.

²⁷ zejména Bílého kruhu bezpečí, o.s. či organizací sdružených v Koordoně, tj. „Koalici neziskových organizací proti domácímu násilí“

v důsledku strachu z budoucí nejistoty, ztráty finančního zázemí zajišťovaného násilnou osobou, pocitu osamocení či sebeobviňování, kdy tyto pocity jsou ještě více umocněny se vzrůstajícím věkem ohrožených osob. Senior jako osoba ohrožená domácím násilím také v důsledku dlouhotrvajících projevů násilí, zastrašování a ponižování ze strany násilné osoby, která je současně osobou jemu z nejbližších, často podléhá výhrůžkám. Ojedinelou pak není situace, kdy vezme následně svůj souhlas s trestním stíháním násilné osoby jako osoby sobě blízké zpět, popř. tento souhlas vůbec neudělí. V případech, kdy lze domácí násilí kvalifikovat jako trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku není souhlas poškozeného k trestnímu stíhání obviněného třeba, nicméně v případech např. trestného činu ublížení na zdraví podle § 146 tr. zákoníku či znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 tr. zákoníku je podle § 163 tr. řádu ve spojení s § 11 odst. 1 písm. i) tr. řádu souhlasu poškozeného k trestnímu stíhání třeba, nejsou-li zároveň splněny zákonné podmínky pro aplikaci ustanovení § 163a tr. řádu.

V průběhu déletrvajících domácího násilí lze u osoby ohrožené zaznamenat zvýšenou míru přizpůsobivosti požadavkům a pokynům násilné osoby, která je projevem její strategie přežít násilné chování osoby, s níž sdílí společné obydlí. V důsledku rozmanitých projevů domácího násilí a délky jejich trvání je možno u seniora coby ohrožené osoby zaznamenat rovněž postupnou ztrátu sebeúcty, mnohdy absolutní sociální izolaci a z tohoto pramenící pocity studu, strachu a sebeobviňování za vzniklou situaci a násilné chování blízké osoby. V této souvislosti si je třeba uvědomit, že se současně jedná o faktory, v důsledku kterých je ohrožená osoba schopna i nadále delší dobu trpně snášet nežádoucí projevy chování násilné osoby a není schopna ze vztahu sama bez vnějšího zásahu a pomoci odejít, tzn. že není sama schopna svoji situaci, na níž mnohdy nemá ani objektivní, zdravý náhled, konstruktivně řešit. Sama navíc často vnímá násilné projevy, jejichž intenzita se zpravidla zvyšuje pozvolně od útoků proti lidské svobodě a důstojnosti přes útoky proti zdraví až po útoky proti životu, jako běžnou součást vztahu, jako běžnou normu.

Osoby ohrožené domácím násilím lze obecně členit podle různých kritérií, např. dle jejich ochoty spolupodílet se na trestním řízení vedeném proti násilné osobě. Podle Kavermanna²⁸ tak lze zaznamenat jednak ohrožené osoby, které využívají všech svých zákonných práv a možností v rámci trestního řízení²⁹, dále ohrožené osoby, které rezignovaly na trestní řízení a nevyužívají žádné možnosti k prosazení svých práv³⁰ a konečně ohrožené osoby, které spolupracují nekonzistentně, tzn. že vypovídají ke skutku, ale samy nechtějí v trestním řízení pokračovat.³¹ V případě třetí skupiny ohrožených osob je klíčový prvotní kontakt s orgány státní správy, které do řešení případu domácího násilí vstupují, tj. zpravidla s orgány Policie ČR. Setká-li se ohrožená osoba s poučeným profesionálem, nikoli osobou, která její jednání bagatelizuje a a priori se k ní staví nedůvěřivě³², lze důvodně předpokládat možnost postupného zvýšení ochoty a zájmu ohrožené osoby o následnou spolupráci v dalších fázích trestního řízení.

Podle víry ve vlastní možnosti a schopnosti aktivně ovlivňovat určité události lze podle Čírtkové³³ definovat tři základní typy osob ohrožených domácím násilím. Předně se jedná o pasivní, slabou osobu, která po dlouhodobých projevech domácího násilí váhá a není připravena svoji situaci řešit. Ve druhém případě se jedná o nevyhraněnou osobu, která pochybuje o své akceschopnosti. Konečně třetí skupinu tvoří aktivní, silné ohrožené osoby s vysokou mírou akceschopnosti, které jasně oddělují minulost od přítomnosti, odlučují se od svého partnera a o budoucnosti svého vztahu uvažují střízlivě.

²⁸ Čírtková, L. : Ohrožené osoby (včetně dětí), typologie, priority intervence. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Domácí násilí – nová praxe a nová legislativa v Evropě. Bratislava , 2008, s. 20 - 21

²⁹ cca 13% osob

³⁰ cca 34% osob

³¹ přes 50% osob

³² v takovém případě lze hovořit o tzv. sekundární viktimizaci ohrožené osoby jednajícími státními orgány

³³ Čírtková, L. : Ohrožené osoby (včetně dětí), typologie, priority intervence. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Domácí násilí – nová praxe a nová legislativa v Evropě. Bratislava , 2008, s. 20 - 23

6. Obecná typologie násilné osoby

S ohledem na výše uvedenou charakteristiku fenoménu domácího násilí lze konstatovat, že osobou, která se násilných projevů v partnerském či rodinném vztahu dopouští, tedy tzv. násilnou osobou, může být de facto kdokoli, ovšem za podmínky, že společně s ohroženou osobou sdílí společné obydlí, tj. společný byt, dům nebo jiný prostor sloužící k bydlení. V daném případě je přitom zcela nerozhodné, jaké je konkrétní postavení této osoby v rámci rodinných vazeb či v rámci sdílené domácnosti. Stejně nepodstatný je z hlediska detekce domácího násilí rovněž faktor věku, pohlaví, sociálního postavení, náboženského vyznání či vzdělání osoby, která se násilného jednání dopouští.

Obecně lze na pokladě poznatků získaných subjekty zaměřenými na specializovanou pomoc osobám ohroženým domácím násilím³⁴ konstatovat, že násilná osoba si sklon k násilí zpravidla přináší již ze svého původního rodinného prostředí, tzn. že sama byla v dětství svědkem nebo přímo obětí domácího násilí. Násilné projevy svého chování současně považuje za správný způsob řešení konfliktních situací v rodinném i partnerském prostředí, přičemž toto své jednání bagatelizuje, omlouvá (např. požitým alkoholem, vyvolaným stresem, hádkou, neshodou nebo vyprovokovaným jednáním ohroženou osobou) či jej popírá. Násilná osoba nadto mnohdy není schopna vyjadřovat své city a není schopna ani navázat hlubší mezilidské vztahy.

Podle Čírtkové³⁵ v současné době neexistuje žádná výzkumně a empiricky zajištěná typologie pachatelů domácího násilí, natož přehled o tom, který z typů násilných osob se vyskytuje nejčastěji. Obecně přitom poznatky o pachatelích pocházejí ze třech hlavních zdrojů, a to kriminologických výzkumů, které sledující zejména způsob

³⁴ zejména Bílého kruhu bezpečí, o.s. či organizací sdružených v Koordoně, tj. „Koalici neziskových organizací proti domácímu násilí“

³⁵ Čírtková, L. : Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003

reakce pachatelů na určité sankce, tedy na odstrašující účinek trestu. Z provedených výzkumů je dle Čírtkové³⁶ zřejmé, že čím více je pachatel závislý na sociálních vazbách, tím citlivěji reaguje na negativní sankce, které jej diskreditují v pohledu sociálního okolí. Na základě Shermerova výzkumu³⁷ lze osoby páčající domácí násilí rozdělit podle jejich sociálního ukotvení do dvou skupin, a to jednak na násilnou osobu s tzv. dvojí tváří a dále na sociálně problémového pachatele domácího násilí. První skupina představuje osoby, které projevují agresivní sklony pouze za zdmi svého privátu, zatímco na své okolí působí seriózním dojmem. Faktorem spouštějícím násilné jednání těchto osob bývá zpravidla jejich skutečná či domnělá životní krize, přičemž své emoce odreagovávají na svém partnerovi, popř. jiné osobě, s níž sdílejí společné obydlí.

Druhým pramenem pro získání informací o osobách páčajících domácí násilí jsou dle Čírtkové³⁸ samotné oběti. Kategorizace násilných osob pak vychází z toho, jaké vzorce týrání spolužijící osoby používají (např. surovec, žárlivec, špatný otec, lhář, vyděrač, sexuální násilník, pán domu a psychický utlačovatel)³⁹, přičemž jednotlivé typy se mohou u téže násilné osoby libovolně kombinovat.

Třetím zdrojem získávání poznatků o násilných osobách jsou psychologicky zaměřené výzkumy koncentrující se na psychiku těchto osob a opírající se o klinicky zaměřené zkoumání typických rysů jejich osobnosti. S přihlédnutím k příčinným nebo spouštěcím faktorům domácího násilí lze rozlišit tzv. specialistu, kterým je kontrolovaný pachatel s dvojí tváří, který se agresivně projevuje pouze v rodinných vztazích, zatímco navenek budí dojem slušného člověka. Dále lze charakterizovat tzv. generalistu, který používá násilí jak v intimním vztahu vůči osobě blízké, tak mimo něj vůči cizím osobám. Další skupinu představuje situační násilná osoba, u které vnášejí násilí do vztahu jasně definované vnější situační okolnosti jako je navázání mimomanželského poměru s jiným partnerem, dlouhodobá

³⁶ Čírtková, L. : Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003

³⁷ k tomu blíže Čírtková, L. : Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003

³⁸ Čírtková, L. : Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003

³⁹ dělení dle Pat Cravenové; k tomu blíže Čírtková, L. : Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003

nezaměstnanost apod. Dále jde o pachatele domácího násilí závislého na alkoholu, popř. omamné či psychotropní látce, který se domácího násilí dopouští v souvislosti s abusem alkoholu či jiné drogy. Vzácnějším typem násilné osoby je pak sadistický agresor, který svojí oběť mučí, přičemž jeho praktiky přesahují běžný rámec násilí.⁴⁰

Osobnostní profil násilné osoby podle Čírtkové⁴¹ neexistuje, tzn. že se domácího násilí mohou dopouštět různé osobnostní typy. Odborné výzkumy realizované v průběhu 90. let 20. století potvrzují shodný závěr, že většinovou skupinu osob ohrožených domácím násilím tvoří ženy, a to cca 92 až 98 % z celkového počtu ohrožených osob, zatímco muži představují množinu cca 2 až 5% z celkového počtu ohrožených osob. Koncem 90. let 20. století se však podle výzkumných studií tento jednostranný obraz domácího násilí začíná měnit.⁴² Podle Čírtkové⁴³ však i nadále platí, že u těžkých případů domácího násilí je násilnou osobou muž, zatímco kontrolovanou ohroženou osobou žena.

S ohledem na specifika fenoménu domácího násilí je přitom podle Čírtkové⁴⁴ osoba páchající domácí násilí schopna snáze změnit své chování než osoba opakovaně páchající obecnou trestnou činností. Vždy však bude záležet mimo jiné na stadiu, ve kterém je domácí násilí v konkrétním vztahu podchyceno, jakož i na podobě pomoci, kterou je společnost ochotna a schopna násilné osobě nabídnout. V této souvislosti nelze pominout následnou práci s násilnou osobou, kterou lze motivovat mimo jiné k dobrovolnému podrobení se antiagresivním programům zajišťovaným specializovanými subjekty. Takovouto povinnost lze uložit např. v rámci zkušební doby podmíněného odsouzení pachatelů trestného činu se znaky domácího násilí. Jeden z programů zaměřený na osoby s násilným chováním ve vztazích je od roku

⁴⁰ k tomu blíže Čírtková, L. : Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003

⁴¹ Čírtková, L. : Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003

⁴² např. holandská studie prof. Van Dijka z roku 1998, kdy se z celkového počtu 516 náhodně vybraných mužů a 489 náhodně vybraných žen cítilo oběťmi skutečného fyzického násilí 35% mužů a 34% žen, psychické týrání pak zažilo 30% žen a 26% mužů a sexuální násilí 30% žen a 13% mužů. K tomu blíže Čírtková, L. : Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003

⁴³ Čírtková, L. : Muži jako oběti domácího násilí. Právo a rodina č. 7/2010

⁴⁴ Čírtková, L. : Zatím víme víc o ohrožených osobách. Zpravodaj BKB 1/2003

2009 nabízen SOS centrem Diakonie Českobratrské církve evangelické v Praze, kdy se jedná se o terapeutický program pro osoby mající potíže se zvládnutím své agrese. Pomoc osobám majícím problémy s konfliktním chováním je pak nabízena rovněž Informačním a poradenským centrem Viola zřízeným Centrem sociálních služeb Praha, jehož program je zaměřen na muže a ženy mající problémy s vlastním konfliktním chováním či museli být kvůli tomuto chování přímo vykázáni z bytu.

7. Domácí násilí se zaměřením na seniory

Jak vidno z praktických poznatků dotčených subjektů věnujících se této problematice⁴⁵, jakož i z provedených výzkumů, fenomén domácího násilí postihuje široké spektrum soudobé společnosti, přičemž se nevyhýbá ani skupině osob, které lze s ohledem na jejich ztížené možnosti a schopnosti obrany v důsledku zvýšeného věku, omezeného přístupu k informacím a mnohdy zhoršeného fyzického i psychického stavu, označit za zvýšeně zranitelné oběti, tedy seniorům. V praxi lze domácí násilí páchané na seniorech zaznamenat ve dvou základních formách. Jednak jako partnerské násilí uskutečňované ve vztahu manžel/manželka, druh/družka či jako násilí mezigenerační odehrávající se mezi rodiči a dětmi, prarodiči a vnoučaty apod. Základním předpokladem označení detekovaného nežádoucího stavu termínem domácí násilí je skutečnost, že ohrožená i násilná osoba, jejichž role jsou neměnné, sdílejí společné obydlí (tj. společný byt, dům apod.)

Z hlediska svého charakteru lze domácí násilí páchané na seniorech zaznamenat ve formě jednak fyzického násilí, které se nejčastěji projevuje bitím, způsobováním fyzické bolesti, zraňováním či sexuálními útoky, dále ve formě psychického a citového týrání. V těchto případech má násilí zpravidla podobu hrubých nadávek, vulgárních urážek, vyhrožování, ponižování, omezování běžných aktivit a sociálních kontaktů, např. návštěv přátel či příbuzných, zdůrazňování nepotřebnosti seniora,

⁴⁵ např. občanská sdružení Život 90, Rada pro seniory fungující při Českém helsinském výboru, Bílý kruh bezpečí aj., dále orgány Policie ČR, Intervenční centra apod.

nerespektování přání a potřeb seniora či psychického nátlaku. Výjimkou však není ani finanční vykořisťování, tedy forma ekonomického násilí, představující nepatřičné používání či zneužívání majetku a finančních prostředků seniora, upírání práva na přístup k osobním financím a jejich správu, vynucování změny vůle seniora a jím sepsaných dokumentů za účelem ovládnutí jeho majetku. Konečně nelze pominout ani zanedbávání seniora třetí osobou ve smyslu neposkytování adekvátní stravy, čistého oblečení, náležité zdravotní péče, zanedbávání základní hygieny, vytváření sociální izolace, záměrné neposkytování potřebných léků či naopak podávání léků (popř. v takových dávkách), jež starší osobu utlumují nebo jí způsobují tělesnou újmu.

Podle výzkumů Světové zdravotnické organizace se 4% až 6% seniorů setkalo s některou z forem domácího násilí, přičemž dle výzkumu občanského sdružení Život 90 se až 13% respondentů z řad seniorů setkalo s fyzickým napadením a 20% se setkalo s psychickým týráním. Pouze cca 16% případů týrání seniorů vyjde najevo, zatímco 84% zůstává skryto (viz výzkum o.s. Život 90).⁴⁶ Důvodem tohoto stavu, kdy domácí násilí zpravidla zůstává skrytým jevem, aniž by senior hledal účinnou pomoc svého okolí, může být skutečnost, že častými pachateli domácího násilí páchaného na seniorech jsou jejich děti, což je pro seniory velmi bolestné a neradi o tom hovoří. Vyjma strachu z opakování násilného chování, studu ze zveřejnění svého případu a sebeobviňování za nastalý stav vyvstává v případě seniorů mimo jiné obava z existenčních potíží, a to s ohledem na možnou ekonomickou závislost na násilné osobě. K těmto skličujícím pocitům navíc přistupuje neochota přiznat si selhání ve výchově svého potomka, který se násilného jednání dopouští a obava z umístění do ústavu sociální péče, jež paralyzují snahu seniora v hledání účinné pomoci, včetně spolupráce s orgány činnými v trestním řízení.

⁴⁶ zdroj : www.zivot90.cz

8. Vývoj situace v České republice při řešení fenoménu domácího násilí

Dosavadní poznatky, zejména komparace zahraničních právních úprav, poukazují na skutečnost, že řešení problematiky domácího násilí, včetně tohoto násilí páchaného na osobách v seniorském věku, nabízí v podstatě dva základní přístupy, a to přístup represivní, v podobě okamžité kriminalizace⁴⁷, např. zavedením zvláštní skutkové podstaty trestného činu postihujícího projev domáciho násilí (či novelizací stávající právní úpravy), nebo přístup preventivní, vedoucí k zastavení projevů domácího násilí prostřednictvím opatření netrestní povahy.⁴⁸ Zavedení zvláštní skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě dle § 215a tr. zákona, s účinností od 01.06.2004 (s účinností od 01.01.2010 trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku), lze

⁴⁷ Proti kriminalizaci domácího násilí hovoří podle závěrů OSN zejména následující skutečnosti :

- 1) trestní právo se zaměřuje na trest, nikoli na rehabilitaci;
- 2) systém trestní justice málokdy poskytuje podporu a terapeutické programy, které by mohly např. poskytnout podporu ženě a manžela učit nenásilným způsobům řešení konfliktů;
- 3) v případě zásahu orgánů činných v trestním řízení nezbytně nenásleduje odsouzení pachatele, a to např. pro nedostatek důkazů splňujících zákonné podmínky pro usvědčení pachatele;
- 4) záznam v Rejstříku trestů a určité typy trestů mohou penalizovat nejen samotného pachatele, ale i oběť a její rodinu;
- 5) nezávisle na tom, zda trestní řízení skončí zproštěním obvinění nebo usvědčením, může dojít k opakovanému týrání a bezpečnost obětí tak není žádným způsobem zaručená (není-li pachatel, proti kterému bylo zahájeno trestní stíhání pro některý z trestných činů podle zvláštní části trestního zákona vzat do vazby podle ust. § 67 a násled. tr. řádu);

Myšlenku kriminalizace domácího násilí naproti tomu podporují následující argumenty :

- 1) proces vznesení obvinění, usvědčení a trestu je jasným důkazem toho, že společnost jedná pachatele odsuzuje, tzn. že mu připisuje osobní odpovědnost za jeho činy;
- 2) soudní proces je dokladem toho, že trestný čin odehrávající se mezi rodinnými příslušníky je stejně trestný jako ten, který se odehrává na ulici mezi neznámými osobami;
- 3) soudní proces je vyjádřením toho, že oběť má nárok na ochranu státem. Její potřeby jsou na prvním místě, před potřebou zachovat vztah s pachatelem nebo zachovat rodinné soužití;
- 4) zatčení, soudní proces a odsouzení mohou mít na pachatele a jeho chování odstrašující účinek. Tyto procesy tedy mohou redukovat riziko recidivy pachatele, tzn. že mají vliv na pachatelovo chování v budoucnu;
- 5) zákon má výchovnou roli, tzn. že může tvarovat a měnit postoje majoritní společnosti. Samotné pojmenování domácího násilí trestným činem má nezanedbatelný symbolický význam, neboť v minulosti byla existence tohoto typu násilí trivializována či popírána. Eliminace násilí v domácnosti závisí na přijetí všeobecného postoje, že násilí je neakceptovatelné a nebude společností tolerováno.

K tomu blíže Stratégia boja proti domácemu násiliu. Příručka OSN, New York, 1993, s. 24 - 26

⁴⁸ k tomu blíže Durdík T. : Problematika domácího násilí z pohledu právníka. 1. část. Zpravodaj BKB č. 3/2002, s. 13 - 22. Durdík, T. : Problematika domácího násilí z pohledu právníka. 2. část. Zpravodaj BKB č. 4/2002, s. 15 - 21

v tomto směru jednoznačně chápat jako přístup kriminalizující, který problematiku domácího násilí v celé její složitosti a citlivosti konstruktivně neřešil, byť nově skýtal možnost postihnout pachatele tohoto trestného činu za jednotlivé nežádoucí projevy jeho chování jako celek, nikoli izolovaně za dílčí útoky. Právě dlouhodobost, opakovanost a eskalace násilných projevů, které samy o sobě nemusí dosahovat intenzity trestných činů a mohou mít povahu méně závažného protiprávního jednání (přestupku), vyjadřuje zhoubnost domácího násilí a v ohrožené osobě vyvolává pocity těžkého příkoří, ponížení a útrap.

Zavedení zvláštní skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě dle § 215a tr. zákona, resp. s účinností od 01.01.2010 trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku, však problematiku domácího násilí páchaného nejen na seniorech komplexně neřeší, byť dává možnost postihnout jednotlivé útoky násilné osoby, a to i bez souhlasu ohrožené osoby, které dříve mnohdy nebylo možno s ohledem na nedostatek formálních či materiálních znaků kvalifikovat jako trestný čin. V této souvislosti si je třeba uvědomit, že daná úprava reaguje na již spáchané násilí, které v rámci zákonné represe postihuje, nicméně ohrožené osobě nenabízí žádný konkrétní způsob účinné ochrany či odborné pomoci směrem do budoucna. Jakýkoli preventivní účinek se tak omezuje na pouhou hrozbu uložení trestní sankce. Nesporný přínos citovaného ustanovení trestního zákona však lze naproti tomu spatřovat v nově konstituovaných možnostech zákonného postihu i jiných forem násilného jednání páchaného mezi osobami žijícími ve společném bytě či domě. Jedná se především o násilí psychické, jež řada obětí včetně seniorů mnohdy pociťuje jako citelnější újmu než násilí fyzické. Pro případný trestní postih pachatele přitom není striktně vyžadováno, aby týrání mělo vždy povahu fyzického násilí, popřípadě bylo spojeno s následky na zdraví týrané osoby. Pozitivně je třeba hodnotit mimo jiné i možnost trestního stíhání osoby obviněné z jednání kvalifikovaného dle § 199 tr. zákoníku bez souhlasu poškozeného, jedná-li se o osoby vzájemně blízké ve smyslu § 100 odst. 2 tr. řádu (tj. o příbuzné v pokolení přímém, sourozence, osvojitele a osvojence, manžele, partnery, druha a družku nebo jiné osoby v poměru rodinném či obdobném, jež by

újmou způsobené jedné z nich druhá osoba pociťovala jako újmu vlastní). Daný postup tak může přispět k zákonnému postihu řady pachatelů dotčené trestné činnosti, jež podle předchozí právní úpravy nebyl s ohledem na široce koncipované dispoziční právo poškozeného, jedná-li se ve vztahu k obviněnému o osobu blízkou, možný (viz § 163 tr. řádu).

Před zavedením skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě dle § 215a tr. zákona (dnes trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku) bylo možno případy domácího násilí postihnout pouze v rámci jeho jednotlivých projevů, resp. útoků, které bylo možno kvalifikovat jako trestný čin, popř. přestupek. K tomu však docházelo zpravidla až ve stadiu rozvinutého násilí. Z uvedeného je tedy zřejmé, že dosavadní praxe reagovala vesměs na následky dílčích projevů domácího násilí, zatímco účinná ochrana ohrožené osoby, včetně seniorů vyžaduje komplexní přístup zaměřený na řešení fenoménu domácího násilí jako celku, včetně účinné prevence, tzn. zajištění bezpečí ohrožené osoby i směrem do budoucna. Za současného stavu má senior coby osoba ohrožená domácím násilím při zajištění své ochrany možnost využít existující instituty trestního či přestupkového práva a od 01.01.2007 i práva civilního⁴⁹ a policejního⁵⁰, tedy prvky trestněprávní i sociálněprávní povahy. V praxi to znamená zejména možnost obrátit se na orgány Policie ČR, mezi jejichž hlavní úkoly patří mimo jiné i ochrana bezpečnosti osob a majetku, jakož i odhalování přestupků a trestných činů a zjišťování jejich pachatelů⁵¹.

V případech domácího násilí aktivita ohrožené osoby v minulosti mnohdy bohužel narážela na neodborný, neprofesionální přístup jednotlivých policistů vycházející z přesvědčení, že domácí násilí je, a to zejména v partnerských vztazích, jakýmsi kavalírským (gentlemanským) deliktem, jehož řešení je osobní věcí zúčastněných osob, tedy ohrožené a násilné osoby, zatímco policejní orgán nemá k efektivnímu

⁴⁹ viz předběžná opatření podle § 76b o. s. ř. (s účinností od 01.01.2014 § 400 a násled. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních)

⁵⁰ viz institut vykázání podle § 44 zákona ř. 273/2008 Sb., o Policii ČR, v platném znění

⁵¹ ust. § 2 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

zásahu do tohoto soukromého vztahu dostatek zákonných prostředků. V této souvislosti tak zpravidla bývala opomíjena nikoli nepodstatná ustanovení § 40 zákona o Policii ČR a § 83c tr. řádu, jež policejní orgán za určitých podmínek, zejména vyžaduje-li si to ochrana života či zdraví osob, opravňují ke vstupu do obydlí či jiných prostor. V tomto kontextu je třeba znovu připomenout, že domácí násilí zpravidla počíná útoky namířenými proti lidské důstojnosti a svobodě ohrožené osoby, tyto však obvykle (nikoli vždy) graduují a následně dochází k jejich eskalaci v rovině ohrožení života a zdraví. Ke zvýšení efektivity systému ochrany ohrožených osob včetně seniorů tak bezesporu přispělo zavedení obligatorní odborné průpravy policistů v souvislosti se specifiky řešení případů domácího násilí, včetně strategie zásahu na místě konfliktu a komunikace s oběma stranami konfliktního vztahu, jakož i zavedení provázaného systému metodických pokynů, instrukcí a evidencí, které příslušné policejní orgány zavazují k odpovědnému přístupu a odbornému postupu v dané oblasti ve smyslu shora naznačených principů.⁵²Nebude-li zajištěna účinná intervence ze strany státu, jež by seniorům jako ohroženým osobám zajistila včasnou a efektivní ochranu, tedy bude-li osoba ohrožená domácím násilím narážet na neodborný přístup odpovědných složek exekutivy bagatelizující její tíživou osobní situaci, bude převážná část případů pokračujícího domácího násilí i nadále zůstat v rovině skrytého (latentního), nikde nehlášeného násilí.

9. Zákon č. 135/2006 Sb., o ochraně před domácím násilím

Současná právní úprava, obsažená v zákoně č. 135/2006 Sb., v platném znění, nereaguje na případy domácího násilí pouze cestou trestního práva, tzn. represí postihující v minulosti již uskutečněné chování, kdy preventivní dopad prostředků trestního práva zůstává mnohdy v praxi nenaplněn. V případě domácího násilí je těžištěm této úpravy ochrana ohrožené osoby před dalšími útoky majícími znaky

⁵² Již dne 10.09.2004 byl vydán Metodický pokyn ředitele Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia Policie ČR upravující postup Policie ČR při oznámení, prověřování a vyšetřování případů domácího násilí.

domácího násilí a zajištění jejího bezpečí, tedy prevence směrem do budoucna tak, aby se maximálním způsobem eliminovalo riziko dalšího nebezpečného útoku ze strany násilné osoby vůči seniorovi jako osobě ohrožené domácím násilím. V konkrétním případě přitom není nikterak vyloučeno, aby vedle sebe byly uplatněny prvky preventivního působení v rámci využití institutu vykázání za současného navázání spolupráce seniora v postavení ohrožené osoby s intervenčním centrem a současně, je-li určité jednání násilné osoby natolik závažné, že dosahuje intenzity trestného činu, lze uplatnit opatření trestního práva hmotného a procesního, tzn. že lze vůči pachateli zahájit trestní stíhání. Je-li však řešená situace natolik vážná, že i nadále hrozí nebezpečný útok proti základním chráněným zájmům seniora jako ohrožené osoby, lze i po skončení desátého dne policejního vykázání v zájmu zajištění ochrany a bezpečí ohrožené osoby iniciovat prodloužení doby trvání vykázání nad rámec původních deseti dnů, a to cestou občanského soudního řízení na základě návrhu ohrožené osoby na vydání předběžného opatření⁵³.

Stát tímto způsobem na dobu prvních deseti dnů přebírá plnou odpovědnost za zásah na místě vlastního konfliktu, kdy takovýto mandát pro ingerenci státních orgánů do soukromého vztahu dvou fyzických osob vyplynul mimo jiné z provedených výzkumů veřejného mínění, dle kterých ohrožená osoba není schopna sama svoji tíživou životní situaci pramenící z domácích násilí na počátku efektivně řešit, neboť není schopna z dané vztahu protkaného domácím násilím, jež představuje specifický typ násilí, vystoupit. Osoba ohrožená násilné chování po určité době začíná vnímat jako normální jev, kdy ztrácí racionální náhled na svoji situaci, jakož i faktickou schopnost ji efektivním způsobem řešit. Podle již citovaných výzkumů veřejného mínění provedených v ČR v letech 2001 a 2006 agenturou STEM se dotázané osoby přesvědčivou většinou vyslovily pro povinnost, resp. potřebu řešit případy domácích násilí za pomoci zásahu okolí, tj. zejména ze strany státních orgánů, lékaře, příbuzných a sousedů, neboť ohrožená osoba tohoto není sama

⁵³ s účinností od 01.01.2014 je problematika předběžných opatření při ochraně proti domácímu násilí nově přenesena do zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

schopna.⁵⁴ V této souvislosti je nutno konstatovat, že domácí násilí nelze řešit izolovaně pouze institutem vykázání, tedy pouhým vytěsněním násilné osoby z obydlí společně sdíleného s osobou ohroženou bez dalších návazných opatření. Tímto přístupem by bylo možno docílit klidového stavu na dobu trvání vykázání, tj. na dobu deseti dnů, načež by se násilná osoba vrátila zpět do privátu, zatímco senior jako osoba ohrožená by zůstal i nadále zcela nemotivován a nepoučen ve vztahu ke svým oprávněním a možnostem dalšího postupu ve věci samé, tzn. že původní situace by se mohla kdykoli znovu zopakovat a dále eskalovat. Smyslem dané právní úpravy je zajištění ochrany a bezpečí seniora jako ohrožené osoby z dlouhodobé perspektivy, to znamená poskytnout mu možnosti účinné změny, vybavit jej všemi klíčovými informacemi a podpořit jeho schopnosti při dalším řešení jeho situace a tímto způsobem efektivně podpořit schopnost jeho samostatného rozhodnutí.

Z hlediska identifikace je zákon č. 135/2006 Sb., v platném znění, vystavěn na třech základních znacích domácího násilí, tzn. dlouhodobosti (tj. opakovanosti), blízkém vztahu osoby ohrožené a osoby násilné při neměnném zachování jejich rolí a specifičnosti místa, na kterém k projevům domácího násilí dochází (tj. místo stojící stranou společenské kontroly). Dříve uváděný znak eskalace (tj. stupňování závažnosti útoků či zvýšení jejich četnosti) nemusí být nutně přítomen ve všech případech, jež lze označit termínem domácí násilí, neboť z praxe lze získat poznatky o vztazích, kde k projevům partnerského či mezigeneračního násilí docházelo v pravidelných periodách a neměnné intenzitě. V konkrétním případě se přitom může jednat o násilné chování jak v rovině psychického násilí, tak v rovině fyzického, sexuálního či ekonomického násilí. Pakliže jeden ze třech shora uvedených základních znaků absentuje, nelze účinně aplikovat model ochrany před domácím násilím ve smyslu zákona č. 135/2006 Sb., v platném znění. Za takového stavu by bylo na místě jednorázový útok mezi blízkými osobami či opakované projevy násilného chování mezi osobami bez jakéhokoli osobního vztahu, které nesdílejí společné obydlí, posuzovat z hlediska možného naplnění zákonných znaků

⁵⁴ v roce 2001 v 79% a v roce 2006 v 86 % dotázaných

např. trestného činu ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, vydírání, útisku, zbavení osobní svobody, nebezpečného vyhrožování apod.

Poznatky dosavadní praxe pomáhajících organizací ukazují, že seniorům jako osobám ohroženým nejde primárně o kriminalizaci osoby násilné, se kterou žijí v partnerském či rodinném vztahu, ale o vyřešení tíživé situace, ukončení násilí a tam, kde je to možné, o reparaci narušeného vztahu, ozdravení narušených společenských vazeb a popř. o pokračování ve vzájemném soužití. Z těchto důvodů není český model založen na paušální kriminalizaci násilné osoby, nýbrž na využití opatření netrestní povahy, tj. opatření sociálně-právního charakteru. Jedná se o preventivní působení, nikoli o represii. Plnou odpovědnost za prvotní zásah nese stát, který v konkrétních případech detekovaného domácího násilí zasahuje prostřednictvím svých orgánů, tj. Policie ČR, jež spolupracuje na základě principů interdisciplinarity i s dalšími subjekty, zejména Intervenčními centry, orgány sociálně-právní ochrany dětí apod. Ohrožená osoba v této souvislosti nemá žádnou možnost ovlivnit aplikaci vykázaní orgány Policie ČR, stejně jako délku trvání tohoto institutu. Doba trvání policejního vykázaní je stanovena přímo zákonem č. 135/2006 Sb., v platném znění, resp. zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, v platném znění, a jako taková nemůže být zkrácena ani na žádost seniora v postavení ohrožené osoby. Jedná se o desetidenní prostor pro ohroženou osobu, která tak může zkonsolidovat své síly bez vědomého tlaku násilné osoby, uvědomit si další možnosti řešení své situace a čerpat odbornou pomoc ze strany Intervenčního centra. Je samozřejmě věcí seniora jako ohrožené osoby, její svobodné vůle, zda využije nabídku, která je mu ze strany Intervenčního centra obligatorně poskytnuta, tedy zda využije možnost navázání kontaktu s odbornými pracovníky a bude s nimi spolupracovat. Intervenční centrum přitom nemá žádné zákonné páky, jimiž by mohlo ohroženou osobu jakýmkoli způsobem přinutit ke spolupráci, kdy však není vyloučeno, aby snaha o navázání kontaktu (např. telefonicky, elektronicky apod.) byla ze strany Intervenčního centra zopakována i poté, co se prvotní kontakt z důvodu nezájmu a odmítnutí seniorem nezdařil.

Základní změny, které byly s účinností od 01.01.2007 zaznamenány v oblasti domácího násilí, představovaly pootočení dosavadní praxe při řešení obdobných případů o 180 stupňů. Do 31.12.2006 byla situace v ČR taková, že z privátu jako místa, kde k domácímu násilí dochází, odcházela ohrožená osoba, přičemž záleželo na jejích (nejen finančních) možnostech a schopnostech, jakým způsobem zabezpečila své základní potřeby, jakož i to, zda a jaké místo následné pomoci bude vyhledávat a kam se uchýlí. Stát se prostřednictvím svých orgánů nikterak nezajímal o to, jaký bude další osud ohrožené osoby a kam se uchýlí, přičemž jí nebyla garantována žádná možnost alternativního ubytování. Od 01.01.2007 se však situace v přístupu k řešení problematiky domácího násilí diametrálně změnila, tzn. že na základě aplikace institutu vykázání je to v odůvodněných případech násilná osoba, která opouští na základě faktického úkonu Policie ČR, popř. rozhodnutí soudu o vykázání, privát, zatímco senior jako ohrožená osoba v tom prostředí zůstává. Prostor dotčený domácím násilím tedy opouští ten, kdo se dopouští určité formy společensky nežádoucího chování majícího znaky domácího násilí. Následně je zcela na této osobě, jakým způsobem se postará o své základní potřeby, tedy aby si zajistila vhodnou alternativu bydlení, k čemuž jí jsou poskytnuty určité informace a součinnost zasahujícími příslušníky Policie ČR.

Druhá, rovněž velmi podstatná část změny v přístupu k řešení případů domácího násilí, spočívá v garanci dostupnosti a obligatorní nabídce poskytnutí odborné pomoci adresované osobě ohrožené. Do konce roku 2006 nebylo přímo na základě zákonné normy garantováno, že by se v případech domácího násilí dostávalo seniorovi jako osobě ohrožené automaticky intervence ze strany státu, popř. dalších pomáhajících profesí, tzn. že záleželo pouze na této osobě a jejích možnostech a schopnostech, jak rychle se ve své nelehké situaci zorientuje, vyhodnotí své možnosti a vyhledá pomoc nestátních neziskových organizací (např. občanského sdružení Život 90, Bílého kruhu bezpečí, o.s., RIAPSu apod.), manželských poraden nebo dalších subjektů, na které se lze obracet s žádostí o poskytnutí odborné pomoci. Od 01.01.2007 se stát snaží posílit ochranu a bezpečí ohrožené osoby v delším časovém horizontu ve snaze vybavit tuto osobu maximem informací a podpořit jí v jejím

případném rozhodnutí řešit s konečnou platností svoji nelehkou životní situaci tak, aby bylo maximálním možným způsobem eliminováno riziko dalších projevů domácího násilí poté, co se osoba násilná vrátí po skončení vykázaní zpět do společně sdíleného obydlí. Záleží tedy na odpovědnosti seniora jako ohrožené osoby, jaký bude další vývoj situace po skončení trvání vykázaní, nicméně je třeba mu za tímto účelem poskytnou maximální součinnost a vybavit jej maximem klíčových informací.

Institut vykázaní představuje určitý zásah do ústavně zaručených práv a svobod násilné osoby, tuto osobu a její jednání však nikterak nekriminalizuje, neboť jde o opatření netrestního charakteru, jehož těžiště spočívá v rovině preventivního působení, nikoli represe. Zásah policejního orgánu by měl být přiměřený okolnostem daného případu, zejména intenzitě hrozby budoucího útoku. Z uvedených skutečností je přitom zřejmé, že aplikací institutu vykázaní dochází k určitému zásahu do ústavně zaručených práv a svobod násilné osoby, zejména práva na nedotknutelnost jejího obydlí a ochranu vlastnického práva. Takovýto zásah je však plně v souladu s mezinárodními závazky České republiky vyjádřenými mimo jiné v Listině základních práv a svobod, neboť k němu dochází za účelem zajištění práva na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, jakož osobní svobody osoby ohrožené domácím násilím. Ačkoli ústavní úprava základních práv a svobod přímo nepočítá s jejich omezením, může podle judikatury Ústavního soudu ČR k takovému kroku dojít v případě jejich kolize. Jednou z nezbytných podmínek daného postupu je přitom využití všech možností vedoucích k minimalizaci zásahu do jednoho ze vzájemně kolidujících základních práv.

V případě aplikace institutu vykázaní nedochází ke zbavení osobní svobody násilné osoby, nýbrž k jejímu omezení, resp. omezení svobody pohybu. Její omezení přitom připouští sama Listina základních práv a svobod, kdy jasně formuluje konkrétní podmínky takového postupu, mezi něž patří mimo jiné i ochrana práv a svobod druhých a práva na zachování lidské důstojnosti. Samotný zásah do nedotknutelnosti obydlí násilné osoby je odůvodněn mimo jiné tím, že takovýto

zásah je činěn v zájmu zajištění nezbytné ochrany života nebo zdraví osob či ochrany práv a svobod druhých. Je nepochybné, že vykázaní násilné osoby ze společného obydlí, pakliže má k tomuto bytu nebo domu vlastnické právo, může být chápáno jako zásah do vlastnického práva ve smyslu Listiny základních práv a svobod, kdy však dané opatření není omezením nebo dokonce odejmutím vlastnického práva jako takového, nýbrž pouze omezením jeho výkonu, a to po vymezenou dobu, které je za zákonem stanovených podmínek zcela přípustné.

10. Tři pilíře českého modelu ochrany před domácím násilím

Český model ochrany před domácím násilím je postaven na třech vzájemně provázaných pilířích. Prvním z nich je policejní zásah, který se uskuteční buď na žádost samotného seniora jako ohrožené osoby, jeho rodinných příslušníků či jiných osob a institucí. Jeho cílem je v první řadě zastavení aktuálního násilí v rodině či společném obydlí, pakliže k němu dochází, a to formou vykázaní násilné osoby. Druhý pilíř pak spočívá v kontrole dodržování povinností uložených násilné osobě při vykázaní a v následné péči o ohroženou osobu ze strany Intervenčního centra spočívající v pomoci psychologické, sociální i právní, popř. pomoc při zajištění ubytování v azylovém zařízení. Ingerence státu (vstup do privátní sféry) se přitom děje s ohledem na náležité zajištění ochrany základních lidských práv a svobod ohrožené osoby i proti její vůli. Třetí pilíř pak představuje občanskoprávní řešení situace samotnou ohroženou osobou, která se může obrátit na soud s žádostí o vydání předběžného opatření, na jehož podkladě je ten, kdo tuto osobu ohrožuje svým násilným chováním, jednak nucen opustit společné obydlí a jeho bezprostřední okolí a ve stanovené době se do takto opuštěného místa nevracet. Současně může být násilné osobě uložena povinnost zdržet se navazování kontaktu s osobou ohroženou domácím násilím. Možnost podání návrhu na vydání předběžného opatření má senior jako ohrožená osoba jak v případě předchozího vykázaní násilné osoby podle zákona o Policii České republiky, tak i bez něj. Dále se v rámci občanskoprávního řešení situace vyvolané domácím násilím předpokládá, že ohrožená osoba bude

iniciovat řízení ve věci samé, kdy právě v souvislosti s konáním tohoto řízení se obává dalších násilných projevů, popř. jejich eskalace, v chování osoby, proti které návrh směřuje. V těch státech, které již přijaly právní úpravu reagující na domácí násilí, je za prioritu považován preventivní přístup k domácímu násilí, tedy přístup, jehož cílem není primárně stíhat a trestat násilné osoby, nýbrž poctivý úmysl pomoci ohroženým osobám zastavit násilné incidenty včasným a účinným zásahem z vnějšku. Tento přístup lze objektivně označit za nejvhodnější typ reakce na domácí násilí.

Tři pilíře české právní úpravy jsou tvořeny třemi subjekty, a to Policií ČR, Intervenčními centry a orgány justice, resp. obecnými soudy rozhodujícími na úseku civilního práva. Efektivní fungování celého modelu ochrany před domácím násilím je podmíněno existencí všech třech pilířů současně, tzn. že není možné, aby některý z uvedených pilířů byl nahrazen, resp. suplován jiným subjektem, popř. zbylými dvěma pilíři. Role jednotlivých pilířů je v rámci daného systému ochrany nezastupitelná a ryze specifická, vyžadující úzkou specializaci na práci s osobami ohroženými domácím násilím. Jednotlivé subjekty vystupující v oblasti ochrany před domácím násilím fungují na základě principu interdisciplinarity, tj. kooperace, sdílení a přenosu získaných informací. V rámci podpory mezioborové spolupráce dochází k zapojení i dalších subjektů do systému efektivního řešení problematiky domácího násilí. V praxi se jedná zejména o orgány sociálně-právní ochrany dětí, praktické a specializované lékaře a zdravotnická zařízení, střediska Probační a mediační služby ČR, orgány obecní a městské policie, přestupkové komise obecních úřadů, krizová centra, azylové domy, manželské poradny, orgány místní samosprávy či poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí provozované různými nestátními a neziskovými organizacemi.⁵⁵

⁵⁵ Jedná se např. o poradenskou síť Bílého kruhu bezpečí, občanského sdružení pro pomoc obětem trestných činů, který na území ČR působí již od roku 1991 (v současné době v osmi regionech a dvanácti odborných pracovištích) či poradny organizací sdružených v Koordoně neboli „Koalici neziskových organizací proti domácímu násilí“, jež byla založena dne v roce 2004 jako volné sdružení organizací zabývajících se právy žen v kontextu násilí na ženách a domácího násilí. Členy Koordony jsou Psychosociální centrum Acorus - centrum pro pomoc obětem domácího násilí, Slezská diakonie - Poradna ELPIS, ROSA - informační a poradenské centrum pro ženy - oběti domácího násilí, proFem o.

Stávající česká právní úprava nereaguje na případy domácího násilí pouze cestou trestního práva, tzn. represí reagující na v minulosti již uskutečněné chování, kdy preventivní dopad prostředků trestního práva zůstává mnohdy v praxi nenaplněn. V případě domácího násilí spočívá těžiště dané úpravy v zajištění ochrany seniora jako ohrožené osoby před dalšími útoky majícími znaky domácího násilí a zajištění jeho bezpečí, tedy prevence směrem do budoucna tak, aby se maximálním způsobem eliminovalo riziko dalšího nebezpečného útoku ze strany násilné osoby vůči osobě ohrožené domácím násilím. V konkrétním případě přitom není nikterak vyloučeno, aby vedle sebe byly uplatněny prvky preventivního působení v rámci využití institutu vykazání za současného navázání spolupráce ohrožené osoby s Intervenčním centrem a současně, bude-li určité jednání násilné osoby natolik závažné, že dosáhne intenzity trestného činu, lze uplatnit opatření trestního práva hmotného a procesního, kdy lze vůči pachateli zahájit trestní stíhání. Je-li však řešená situace natolik vážná, že i nadále hrozí nebezpečný útok proti základním chráněným zájmům seniora v postavení ohrožené osoby, lze i po skončení desátého dne vykazání v zájmu zajištění jeho ochrany a bezpečí iniciovat prodloužení doby trvání vykazání nad rámec původních deseti dnů, a to cestou občanského soudního řízení na základě návrhu ohrožené osoby na vydání předběžného opatření⁵⁶.

11. Fenomén domácího násilí z pohledu trestního práva

11.1. Domácí násilí z pohledu trestního zákoníku

Jak již bylo uvedeno výše, domácí násilí může s ohledem na značnou rozmanitost svých jednotlivých projevů v každém konkrétním případě naplňovat skutkovou

p. s. - konzultační středisko pro ženské projekty, Občanská poradna Nymburk, o. s. Magdalenium, Most k životu a Česká katolická charita - projekt Magdala.

⁵⁶ Dle dosavadní právní úpravy obsažené v občanském soudním řádu může být předběžné opatření opakovaně prodlouženo, přičemž jeho maximální délka trvání je omezena dobou jednoho roku od okamžiku jeho vydání. S účinností od 01.01.2014 je tato maximální doba trvání předběžného opatření i po případném opakovaném prodloužení zkrácena na šest měsíců (§ 400 a násled. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních). Nově by také měla být oprávněna k podání návrhu na vydání předběžného opatření v oblasti ochrany proti domácímu násilí nejen osoba ohrožená, ale i jiná osoba, např. další člen její domácnosti, ve které k domácímu násilí dochází, jakož i státní zástupce.

podstatu různých trestných činů, např. zabití podle § 141 tr. zákoníku, pokusu vraždy podle § 140 tr. zákoníku ve spojení s § 21 tr. zákoníku, ublížení na zdraví podle § 146 tr. zákoníku, těžkého ublížení na zdraví podle § 145 tr. zákoníku, znásilnění podle § 185 tr. zákoníku, sexuálního nátlaku podle § 186 tr. zákoníku, omezování osoby svobody podle § 171 tr. zákoníku, zbavení osobní svobody podle § 170 tr. zákoníku, vydírání podle § 175 tr. zákoníku, útisku podle § 177 tr. zákoníku, nebezpečného vyhrožování podle § 353 tr. zákoníku apod. Zpravidla se ovšem jedná pouze o dílčí útok jinak dlouhodobého a pravidelně se opakujícího jednání, přičemž právě ona dlouhodobost činí toto jednání zhoubným a zvýšeně nebezpečným (škodlivým). Smyslem účinné reakce na fenomén domácího násilí je tak postihnout daný jev jako celek, tedy všechny dílčí útoky pokračujícího trestného činu ve smyslu § 116 tr. zákoníku. Z hlediska znaku opakování (dlouhodobosti) se v případech nesoucích jasné rysy domácího násilí bude zpravidla jednat o naplnění skutkové podstaty pokračujícího trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku, popř. trestného činu nebezpečné pronásledování podle § 354 tr. zákoníku.

Ve vztahu k domácímu násilí je v rámci možných způsobů jeho efektivního řešení nezbytně nutné orientovat se na celé toto jednání komplexně, nikoli pouze na dílčí útoky, neboť pouze chování násilné osoby k seniorovi v postavení osoby ohrožené v kontextu historie jejich vzájemného vztahu vystihuje skutečnou nebezpečnost daného jednání. Stávajícími prostředky trestního práva hmotného lze vhodným způsobem reagovat pouze na dílčí útoky fenoménu domácího násilí, neboť vyjma ustanovení § 199 tr. zákoníku vymezujícího zákonné znaky skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, není domácí násilí uchopitelné jako celek v celé své šíři, historii, opakovanosti a dlouhodobosti, tzn. že násilná osoba je vždy trestně stíhána jen za dílčí (zpravidla poslední) projev svého nežádoucího jednání vůči ohrožené osobě, zatímco její předchozí útoky (jsou-li prokázány) lze zohlednit toliko jako přitěžující okolnosti v souvislosti s rozhodováním soudu o otázce viny a trestu. U trestných činů znásilnění, pokusu vraždy, zabití, ublížení na zdraví, těžkého ublížení na zdraví apod., jsou-li páčány v

klimatu domácího násilí, nelze odpovídajícím způsobem uchopit tento jev z hlediska jeho dlouhodobé perspektivy.

Možnost komplexního řešení domácího násilí, jež vyjadřuje jeho závažnost a zhoubnost, tak přineslo až ustanovení § 215a tr. zákona (s účinností od 01.01.2010 § 199 tr. zákoníku) zakotvující trestný čin týrání osoby žijící ve společně obávaném bytě nebo domě, resp. ve společném obydlí. Na tomto přístupu je přitom postaven i český model ochrany před domácím násilím, neboť jednotlivé dílčí útoky mohou mít v konkrétním případě intenzitu společensky méně škodlivého jednání v podobě přestupku (zpravidla přestupku proti občanskému soužití podle § 49 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění), čímž by při jejich izolovaném posouzení mohlo dojít k bagatelizaci celého jednání. Možnosti omezeného postihu násilné osoby v rámci přestupkového řízení (tj. napomenutí nebo pokuta až do výše 20.000,- Kč), které je navíc konáno pouze na návrh seniora coby ohrožené osoby, mohou mít na tuto osobu a její snahu po dalším efektivním řešení nastalé situace demotivující účinek. V případě domácího násilí je tak nezbytné se v plném měřítku orientovat i na předcházející útoky násilné osoby, byť vždy nemusí dosahovat intenzity trestného činu, neboť právě v dlouhodobosti násilného chování násilné osoby, četnosti a eskalaci jednotlivých útoků, je společenská škodlivost, zhoubnost a nebezpečnost jejího jednání.

11.2. Domácí násilí z pohledu přestupkového řízení

Jednotlivé projevy domácího násilí bývají mnohdy i nadále posuzovány jako přestupky nikoli trestný čin, neboť praxe často nepřihlíží k základním znakům domácího násilí, kterými jsou mimo jiné dlouhodobost (opakování) a zpravidla i eskalace násilí. Přestupky jsou přitom takové formy protiprávního jednání, které se vyznačují menší mírou společenské škodlivosti a u kterých postačuje uplatnění odpovědnosti pachatele podle norem správního práva (tj. zákona o přestupcích). K jejich spáchání postačí zavinění nedbalostní, není-li výslovně uvedeno, že je třeba

úmyslného zavinění. Za přešupek pak lze jeho pachatele jako sankci uložít napomenutí či pokutu, neboť zákaz činnosti a propadnutí věci nebudou v případech domácího násilí zpravidla přicházet v úvahu. Nikdy však nelze obě tyto sankce, tedy napomenutí a pokutu, uložít současně vedle sebe.

V souladu s § 49 zákona č. 200/1990 Sb., o přešupcích, v platném znění, je jednání násilné osoby v rámci domácího násilí posuzováno jako přešupek proti občanskému soužití, který patří mezi tzv. přešupky návrhové, za které lze uložít pokutu až do výše 20.000,- Kč. Z dané zákonné konstrukce je tak zřejmé, že přešupek lze projednat jedině tehdy, pokud senior jako postižená osoba podal návrh, a to nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o přešupku nebo o postoupení věci správnímu orgánu ze strany orgánů činných v trestním řízení, což znamená, že právem rozhodnout o tom, zda proti násilné osobě bude vedeno přešupkové řízení, disponuje toliko dotčený senior jako ohrožená osoba. Ten rovněž v přešupkovém řízení nese důkazní břemeno k prokázání svých tvrzení uvedených v podaném návrhu. V případě jeho rozhodnutí podat návrh na zahájení přešupkového řízení se však v mnohdy zvyšuje reálné riziko hrozby eskalace domácího násilí, tzn. že svým návrhem takový senior sám zvyšuje míru svého dalšího ohrožení. V praxi tak senior jako osoba ohrožená domácím násilím návrh na zahájení přešupkového řízení zpravidla již nepodává, zvláště za situace, kdy věc byla postoupena správnímu orgánu k projednání a rozhodnutí orgány činnými v trestním řízení. Řešení případů domácího násilí tímto způsobem přitom mnohdy postrádá svůj základní smysl, kterým je zastavení násilí a účinná ochrana seniora v postavení ohrožené osoby před dalšími projevy nevhodného chování ze strany spolužijící násilné osoby.

11.3. Násilí na seniorech z pohledu trestního práva hmotného

Násilí páchané vůči osobám v seniorském věku může mít rozličnou podobu, a to od působení fyzických či psychických útrap, přes násilné nucení k určitým úkonům, např. k písemné změně jeho závěti, omezení seniora ve svobodném pohybu, bránění

mu v kontaktu s jinými osobami či v účasti na náboženských obřadech, až po neposkytování mu odpovídající péče, stravy, ošacení a léků či majetkové obohacování se na jeho úkor, třebaže se může jednat o jednorázové útoky či naopak o pokračující, déletrvající projevy násilného chování. Z hlediska hmotněprávního může takové jednání v současné době naplňovat zákonné znaky nejméně 32 trestných činů, jejichž výčet skutkových podstat je obsažen ve zvláštní části trestního zákoníku. Konkrétně se tak může jednat zejména o trestné činy namířené proti životu seniorů (tj. vražda dle § 140, zabití dle § 141, usmrcení z nedbalosti dle § 143 a účast na sebevraždě dle § 144 tr. zákoníku), dále o trestné činy proti zdraví seniorů (tj. těžké ublížení na zdraví podle § 145 a ublížení na zdraví podle § 146, včetně jejich nedbalostních forem podle § 147 a § 148 a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a tr. zákoníku), trestné činy proti svobodě seniorů (tj. zbavení osobní svobody podle § 170, omezování osobní svobody podle § 171, loupež podle § 173, vydírání podle § 175, omezování svobody vyznání podle § 176, útisk podle § 177, porušování domovní svobody podle § 178, poškození cizích práv podle § 181, porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí podle § 183 tr. zákoníku), trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (tj. znásilnění podle § 185 a sexuální nátlak podle § 186 tr. zákoníku), trestné činy proti rodině (tj. zanedbání povinné výživy podle § 196, týrání svěřené osoby podle § 198 a týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku), trestné činy namířené proti majetku seniora (tj. krádež podle § 205, zpronevěra podle § 206, neoprávněné užívání cizí věci podle § 207, podvod podle § 209, zatajení věci podle § 219 a poškození cizí věci podle § 228 tr. zákoníku), trestné činy narušující občanské soužití (tj. nebezpečné vyhrožování podle § 353 a nebezpečné pronásledování podle § 354 tr. zákoníku) nebo trestné činy neveřejný pořádek (tj. výtržnictví podle § 358 tr. zákoníku).

Současná právní úprava obsažená v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění, stejně jako předchozí právní úprava účinná do 31.12.2009, již reprezentoval zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, přitom u žádné z výše uvedených skutkových podstat výslovně neobsahuje jako zákonný znak základní skutkové

podstaty či jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby skutečnost, že se pachatel předmětného činu dopustil na osobě vyššího věku, tedy na seniorovi. Pakliže k takovému jednání, tedy spáchání trestného činu na osobě seniora, fakticky dojde, bude mít daná skutečnost povahu toliko přitěžující okolnosti ve smyslu § 42 písm. h) tr. zákoníku, popř. § 42 písm. d) tr. zákoníku. Podle § 42 písm. h) tr. zákoníku je přitěžující okolností skutečnost, že pachatel trestný čin spáchal ke škodě osoby vyžadující s ohledem na svůj nízký či naopak vysoký věk, zdravotní či sociální hendikep zvýšené ochrany, tedy ke škodě dítěte, osoby blízké, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí. Naproti tomu spáchá-li pachatel trestný čin využívaje něčí nouze, tísně, bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti, může se v konkrétním případě jednat o přitěžující okolnost ve smyslu § 42 písm. d) tr. zákoníku. K výše uvedeným přitěžujícím okolnostem je přitom soud povinen vedle dalších zákonných kritérií přihlídnout při své rozhodovací činnosti v konkrétní trestní věci, a to při posouzení otázky viny, včetně stanovení odpovídajícího druhu trestu pro pachatele a jeho výměry (§ 39 odst. 3 tr. zákoníku). Za současného stavu však přitěžující okolnosti představují pouze jedno ze zákonných hledisek, která jsou soudu nuceny při svém rozhodnutí zohlednit (např. vedle způsobu provedení činu a jeho následkům, okolností, za kterých byl čin spáchán, osoby pachatele, míry jeho zavinění, jeho pohnutky, záměru nebo cíle, doby, která od spáchání činu uplynula, změny situace a délky trestního řízení, pakliže trvalo nepřiměřeně dlouho apod.), tzn. že v konkrétně řešené trestní věci může být přitěžující okolnost v podobě spáchání činu na osobě vysokého věku kompenzována současně shledanými polehčujícími okolnostmi včetně osobních poměrů pachatele a možností jeho nápravy.

Při zachování zákazu dvojího přičítání nelze k určité okolnosti přihlídnout jako k okolnosti přitěžující ve smyslu § 42 tr. zákoníku, pakliže je tato okolnost současně zákonným znakem trestného činu, včetně okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby. V praxi však nic nebrání tomu, aby soud k tíži pachatele trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku, tedy např. osoby zajišťující péči o svého nemohoucího rodiče, přihlédl jako k přitěžující okolnosti k vysokému věku či

nemohoucnosti týraného seniora, neboť půjde o faktory vyjadřující jednak specifickou daného případu, jakož i míru závažnosti jednání pachatele a nebezpečnost jeho vlastní osoby.

V případě déletrvajících a opakovaného páchaní nejrůznějších forem násilí na osobách vyššího věku bude jednání pachatele v závislosti na jeho postavení a vztah k oběti nejčastěji naplňovat zákonné znaky trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku nebo týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku, popř. v jejich kombinaci s dalšími trestnými činy.

11.3.1. Týrání svěřené osoby

Podstatou trestnosti týrání svěřené osoby podle 198 tr. zákoníku je zajištění řádné péče o osoby, které byly svěřeny do péče nebo výchovy pachatele, tedy jednak o děti, tzn. osoba mladší 18-ti let, jakož i o již zletilé osoby, o něž má pachatel povinnost pečovat a které si samy nejsou schopny pomoc opatřit. V praxi se může jednat o již zletilé osoby, které byly z důvodu nemoci, těžké invalidity, opožděného duševního či tělesného vývoje, popř. jiných nepříznivých životních okolností umístěny do ústavu sociální péče, domova pro osoby se zdravotním postižením, domova pro seniory, stacionáře, léčebny, zdravotnického zařízení, popř. jiného zařízení určeného pro osoby, které nejsou v důsledku vysokého věku, zdravotního či sociálního hendikepu, popř. jiného vážného důvodu schopny se samy o sebe postarat a jsou tak odkázány na pomoc a péči jiné fyzické osoby. Z hlediska posouzení splnění podmínek trestní odpovědnosti pachatele tohoto trestného činu je přitom nerozhodné, zda byl senior do shora uvedeného zařízení umístěn na základě vlastní dohody sjednané s tímto zařízením, které se tak zavázalo na vymezenou dobu převzít péči o jeho osobu nebo na základě soudního rozhodnutí.

Ustanovení § 198 tr. zákoníku tak primárně dopadá nejen na zajištění řádného výkonu rodičovské odpovědnosti náležející oběma rodičům, popř. osvojitelům dítěte,

ale též na případy, kdy již zletilé osoby jsou s ohledem na svůj vysoký věk, zhoršený zdravotní stav, sociální dovednosti či jiné nepříznivé životní okolnosti odkázány na pomoc jiné osoby, která je povinna jim takovou pomoc poskytnout. Konkrétně se tak může jednat nejen o případy plnění vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi, vzájemné vyživovací povinnosti mezi předky a potomky nebo vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely, a to i rozvedenými, ale též o případy převzetí péče o zletilou osobu na základě uzavřené smlouvy či na základě konkludentního jednání, např. zajištění faktické péče o přestárlé osoby mezi příbuznými apod.. K trestnosti jednání povinné osoby je třeba, aby řádné plnění zaopatřovací povinnosti nezahrnovalo toliko povinnost pravidelného poskytování finančních prostředků (tzv. výživného) oprávněné osobě, nýbrž i povinnost poskytování širší péče této osobě, která si není schopna sama potřebnou pomoc opatřit. Je-li důvodem převzetí péče o již zletilou osobu její zhoršený psychický stav, není ochrana poskytovaná § 198 tr. zákoníku podmiňována rozhodnutím soudu o omezení svéprávnosti této osoby, tedy její způsobilosti právně jednat.⁵⁷

Byť trestní zákoník opakovaně užívá pojem týrání (trestný čin týrání svěřené osoby podle § 198, trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 či trestný čin týrání zvířat podle § 302), neobsahuje v obecné ani zvláštní části žádné výkladové pravidlo, resp. přesnou definici tohoto pojmu. Za daného stavu je tak třeba vycházet z ustálené rozhodovací praxe obecných soudů, podle které se týráním rozumí zlé nakládání s jinou osobou, které se vyznačuje především vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti, jakož i určitou mírou trvalosti a současně dosahuje takové intenzity, aby bylo schopno vyvolat stav, kdy osoba, která je takovému jednání vystavena, ho pociťuje jako těžké příkoří. V konkrétním případě přitom není nutné, aby u seniora jako týrané osoby vznikly jakékoli následky na zdraví v podobě zranění či jiné obdobné újmy, neboť týrání nemusí mít nutně jen povahu fyzického násilí, ale může spočívat i v působení psychických útrap, popř. být v rovině sexuálního násilí,

⁵⁷ § 15 odst. 2 a § 55 a násled. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 186 až § 191 občanského soudního řádu; s účinností do 31.12.2013 rozhodnutím soudu o zbavení způsobilosti této osoby k právním úkonům, popř. rozhodnutím soudu o omezení její způsobilosti k právním úkonům dle § 10 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

ekonomického násilí, vyvolání stavu sociální izolace či být různorodou kombinací některých z těchto forem. Použití fyzického násilí může mít v každém konkrétním případě vliv na posouzení společenské škodlivosti daného jednání z hlediska splnění podmínek pro uplatnění trestní odpovědnosti pachatele a trestněprávních důsledků s ní spojených, popř. i na právní závěr o možném souběhu více trestných činů. Vyšší stupeň hrubosti a bezcitnosti je přitom třeba vázat k jednání pachatele jako celku, neboť jednotlivé dílčí akty takového jednání, jsou-li posuzovány izolovaně samy o sobě, nemusí být nutně příliš závažné. Podstatné je, že vyššího stupně hrubosti a bezcitnosti dosahují tyto dílčí akty v kontextu daném konkrétními okolnostmi, za kterých k nim dochází, svou povahou, návazností, četností, opakováním, stupňováním, charakterem vzájemného vztahu pachatele a týrané osoby apod.⁵⁸

Přísnější postih přitom pachateli hrozí v případě, kdy seniora, který byl svěřen do jeho péče, týrá zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, dále způsobí-li mu svým činem těžkou újmu na zdraví ve smyslu § 122 tr. zákoníku (tj. např. ochromení údu, poškození důležitého orgánu, působení mučivých útrap či déle trvající poruchu zdraví, za kterou lze v duchu ustálené judikatury obecných soudů považovat vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění, které omezují způsob života poškozeného nejméně po dobu šesti týdnů), dále dopouští-li se týrání nejméně na dvou osobách (např. na seniorském manželském páru, který je odkázán na jeho péči), páchá-li čin po delší dobu, popř. způsobí-li svým činem těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt. Pojem zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem je přitom třeba vždy hodnotit v kontextu kritérií charakterizujících brutalitu provedení činu. Naplnění znaku „zvlášť surovým způsobem“ proto vyžaduje vyšší míru brutality, než která je typická pro běžné trestné činy týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku. K takovému závěru lze dospět např. při užití zvlášť razantního násilí vůči týranému seniorovi či v případech, kdy pachatel užije větší počet rozličných forem týrání. Naplnění znaku „spáchání činu zvlášť surovým způsobem“ přitom není podmíněno tím, do jaké míry vnímal surovost jednání pachatele samotný týraný senior. Naproti tomu pro naplnění znaku „spáchání činu zvlášť trýznivým

⁵⁸ viz R 20/1960, R 11/1984, R 20/1984-I., R 20/2006

způsobem“ je rozhodující, jakým způsobem prožíval týrání ze strany pachatele samotný senior jako svěřená osoba. Intenzita prožitku bude v praxi odvislá zejména od věku svěřené osoby, její fyzické zdatnosti a odolnosti, jakož i od jejího psychického stavu. Zvláště trýznivý způsob spáchání činu může spočívat v působení těžce snesitelné bolesti po kratší dobu nebo naopak v dlouhodobém působení bolesti méně intenzivní, přičemž se může jednat jak o působení útrap psychických, tak fyzických, popř. jejich kombinaci.

Jelikož se k naplnění skutkové podstaty trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku, stejně jako k naplnění skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku, vyžaduje vedle splnění ostatních podmínek i určitá trvalost protiprávního jednání, bude v případě užití znaku v podobě „páchání čin po delší dobu“, který představuje okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, třeba, aby se jednalo o dobu řádově v měsících, neboť již vlastní týrání je zlé nakládání, které se vyznačuje určitým trváním. Čím méně intenzivní budou konkrétní projevy chování pachatele naplňující znaky týrání, tím delší dobu bude muset takové zlé nakládání vůči seniorovi trvat, aby se mohlo jednat o naplnění okolnosti „páchání činu po delší dobu“, jež ve smyslu § 198 odst. 2 písm. d) tr. zákoníku podmiňuje použití vyšší trestní sazby. Pro posouzení otázky, zda pachatel trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku pokračoval v páchání takového činu vůči seniorovi po delší dobu, je určující nejen celková doba týrání, ale přihlédnout je třeba též ke konkrétnímu způsobu provedení činu, intenzitě týrání, jeho četnosti apod. V závislosti na konkrétních okolnostech případu tak není vyloučeno, aby i doba několika málo měsíců naplnila tento zákonný znak.⁵⁹

Pachatelem trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku může být pouze fyzická osoba, které je přímo ze zákona, na základě rozhodnutí soudu, dohody stran nebo zcela neformálním, konkludentním činem svěřena povinnost pečovat o jinou osobu, v daném případě o seniora. K trestní odpovědnosti za trestný čin týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku se přitom nevyžaduje, aby vztah pachatele a

⁵⁹ viz R 58/2008, R 20/1984-I

seniora jako poškozené osoby byl založen jakýmkoli formalizovaným aktem, na základě kterého je týraný senior svěřen do péče pachatele. V praxi se tedy bude jednat o :

- a) opatrovníka, který byl seniorovi jako svěřené osobě ustanoven rozhodnutím soudu, má-li tohoto seniora ve své přímé péči⁶⁰,
- b) pracovníka zařízení (zejména zdravotnického zařízení, ústavu sociální péče, domova pro osoby se zdravotním postižením, domova pro seniory, stacionáře, léčebny, popř. jiného zařízení určeného pro osoby, které nejsou schopny se samy o sebe postarat), kam byl na základě soudního rozhodnutí⁶¹ nebo uzavřené smlouvy přijat senior, který není schopen se sám o sebe starat,
- c) osobu, která bez předchozí úmluvy fakticky převzala péči o seniora, která není schopen si sám péči opatřit, a tuto péči po určitou, nikoli zcela zanedbatelnou, dobu vykonává (např. pečující příbuzný po dobu nemoci seniora jako svěřené osoby).

Naproti tomu jinou, na týrání seniora určitým způsobem participující osobu, již však senior nebyl svěřen do péče, a to ani na nepřechodnou dobu, lze v souvislosti s trestným činem týrání svěřené osoby postihnout pouze za některou z forem účastenství ve smyslu § 24 tr. zákoníku, tzn. jako organizátora, návodce či pomocníka.

V případě trestnosti jednání pachatele majícího povahu týrání seniora coby svěřené osoby trestní zákoník obecně předpokládá zaviněné jednání ve formě úmyslu (přímého či nepřímého), tzn. že pachatel musí být v okamžiku týrání seniora jako svěřené osoby nejméně srozuměn s tím, že v důsledku jeho jednání senior pociťuje těžké příkoří, resp. psychické nebo i fyzické útrapy.

V konkrétním případě může mít povahu trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku spáchaného v jednočinném souběhu s trestným činem zanedbání povinné výživy podle § 196 tr. zákoníku např. nedostatek péče o svěřenou osobu

⁶⁰ § 943 a násled. a § 465 a násled. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník; s účinností do 31.12.2013 § 83 a násled. zákona o rodině a § 27 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

⁶¹ § 74 a násled. občanského soudního řádu

spočívající v déletrvajícím odpírání dostatečné potravy nebo v neposkytování nezbytného ošacení.⁶² Jestliže došlo v důsledku týrání svěřené osoby k úmyslnému způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti, bude na místě jednání pachatele posoudit jako jednočinný souběh trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku a trestného činu těžké ublížení na zdraví podle § 145 tr. zákoníku nebo trestného činu vraždy podle § 140 tr. zákoníku.

11.3.2. Týrání osoby žijící ve společném obydlí

U domácího násilí je v rámci možných způsobů jeho řešení nezbytně nutné orientovat se na celé toto jednání komplexně, nikoli pouze na dílčí útoky, neboť pouze chování násilné osoby k osobě ohrožené v kontextu historie jejich vzájemného vztahu vystihuje skutečnou nebezpečnost daného jednání. Předmětem útoku je v daném případě fyzická osoba, která s pachatelem žije ve společném obydlí, přičemž se může jednat o osobu jemu blízkou nebo jinou osobu, jíž s pachatelem pojí toliko sdílení stejného obytného prostoru.

Osobou blízkou se přitom ve smyslu § 125 tr. zákoníku rozumí příbuzný v pokolení přímém⁶³, osvojitel či osvojenec⁶⁴, sourozenec (plnorodý i polorodý), manžel a partner⁶⁵. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, pakliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Jinou osobou ve smyslu § 199 tr. zákoníku je naproti tomu kdokoli, kdo s pachatelem sdílí společné obydlí, a to bez ohledu na svůj věk či pohlaví. Pakliže by však pachatel týral spolužijící blízkou nebo jinou fyzickou osobu, o kterou má povinnost pečovat, je třeba jeho jednání posoudit jako trestný čin týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku nikoli jako trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku. V případě

⁶² R 11/1984

⁶³ tj. ve smyslu § 772 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (s účinností do 31.12.2013 § 117 občanského zákoníku) osoby, z nichž jedna pochází od druhé, např. rodič a jeho dítě, prarodič a vnuk apod.

⁶⁴ tj. osoby, jejichž vztah je založen rozhodnutím soudu o osvojení ve smyslu § 832 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (s účinností do 31.12.2013 § 63 zákona o rodině)

⁶⁵ tj. osoba, která uzavřela partnerství podle zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství

spolužijících osob je rozhodující faktický stav, přičemž je nepodstatné, na základě jakého právního titulu tyto osoby užívají společné obydlí, tedy zda se jedná o vztah spoluvlastnický (společné jmění manželů nebo podílové spoluvlastnictví), vztah nájemní, včetně společného nájmu bytu, nájmu služebního bytu a nájmu družstevního bytu nebo vztah podnájemní. Současně se může jednat též o přechodný nájem, jakož i faktický stav, kdy s vlastníkem, nájemcem nebo podnájemníkem bydlí ve stejném obydlí další osoby jemu blízké nebo jiné osoby, které jsou k tomuto vlastníkovi, nájemci nebo podnájemníkovi bez jakýchkoli rodinných či příbuzenských vazeb. Osobou žijící ve společném obydlí bude i senior, který s ním v domě či bytě, který pachatel vlastní, bydlí s jeho byt' jen konkludentním souhlasem⁶⁶.

Obydlím lze ve smyslu § 133 tr. zákoníku rozumět byt, dům nebo jinou prostoru sloužící k bydlení (např. hotelový pokoj, ubytovnu, vysokoškolskou kolej, domov důchodců, obytnou chatu, ale i zahrádkářskou chatku sloužící k přechodnému pobytu), a to včetně příslušenství k nim náležejícího. Pojem obydlí tedy zahrnuje veškeré prostory, které člověku slouží k bydlení. Rozhodující je přitom faktický stav těchto prostor, tedy že slouží k bydlení, nikoli právní důvod spojený s jejich užíváním. V praxi se může jednat o prostory v přímém vlastnictví osoby, která je obývá, stejně jako prostory, jež jsou užívány na základě nájemního vztahu, popř. faktického obývání v rámci rodinných vazeb. Za obydlí naproti tomu nelze považovat nebytové prostory, které slouží k jinému účelu než k bydlení. Společné obydlí tedy představuje některou z výše uvedených prostor sloužících k bydlení, již společně obývají pachatel a senior jako týraná osoba, popř. další osoba či osoby. V důsledku tohoto soužití jsou mezi spolužijícími osobami vytvořeny specifické vztahy charakterizované mimo jiné i jejich vzájemnou závislostí. Pojem společné obydlí ve smyslu § 199 tr. zákoníku však nelze směřovat s pojmy rodinná a společná domácnost, neboť osoby sdílející společně obývaný byt, dům, popř. jinou prostoru sloužící k bydlení spolu nutně nemusejí žít s úmyslem trvalého zachování tohoto stavu a stejně tak nemusejí společně hradit náklady na uspokojování svých potřeby,

⁶⁶ R 35/2013

tedy společně hospodařit se svými příjmy. Znak společného obydlí nebudou naproti tomu dány v případě, kdy pachatel obývá jeden ze samostatných nájemních bytů v nájemním domě a senior jako týraná osoba jiný samostatný byt v témže domě, neboť mezi těmito osobami nelze spatřovat specifické vztahy plynoucí z jejich vzájemné závislosti v důsledku sdílení téhož privátního obytného prostoru. Spáchání trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku je podmíněno tím, že týraná senior žije v tomto obydlí společně s pachatelem. Jestliže týraný senior ukončil společné soužití s pachatelem tak, že se odstěhoval ze společně obývaného bytu nebo domu, nemůže jít poté o trestný čin podle § 199 tr. zákoníku, ani když je tato osoba nadále vystavena útokům pachatele, které lze považovat za týrání.⁶⁷

S ohledem na absenci zákonné definice pojmu týrání se i na případy týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku uplatní vymezení, jež skýtá dosavadní rozhodovací praxe obecných soudů a jež bylo blíže rozvedeno v části věnované trestnému činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku. Za týrání ve smyslu § 199 tr. zákoníku lze přitom považovat např. i poškozování zařízení bytu v úmyslu nikoli pouze věc zničit, nýbrž tím ublížit osobě spoluzijícího seniora, tropení schválností, apod., jakož i jednání spočívající v tom, že pachatel brání poškozenému seniorovi ve svobodném pohybu po bytě, při svých nočních návratech jej opakovaně budí tím, že s ním třese, rozsvěcuje světlo, stahuje z něj příkrývku apod. Na jednání pachatele je třeba vždy nahlížet jako na celek, takže pokud takové jednání spočívá jak v ojedinělých fyzických útocích, tak v častějším psychickém působení na poškozeného seniora, je způsobilé ve svém souhrnu naplnit znak „týrání“ ve smyslu § 199 tr. zákoníku. Právě ojedinělé fyzické útoky v průběhu trvalého psychického násilí mají svůj význam v tom, že zvyšují intenzitu působení na psychiku týrané osoby, a tím přispívají k tomu, že tato osoba žije v nepřetržitém psychickém stresu a vnímá jednání pachatele jako těžké příkoří. I ojedinělé fyzické násilí vůči poškozené osobě doprovázené trvalým psychickým působením na ni naplňuje znak „týrání“ ve smyslu § 199 tr. zákoníku.

⁶⁷ R 56/2009

V případě trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku, kdy některé dílčí útoky byly páchany ještě před účinností nově zavedeného ustanovení § 215a tr. zákona, tj. před 01.06.2004, a další až po tomto datu, lze pachatele postihnout i za útoky páchané před datem 01.06.2004, jestliže toto jednání naplňovalo zákonné znaky skutkové podstaty již dříve kodifikovaného trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a tr. zákona (od 01.01.2010 trestný čin nebezpečné vyhrožování podle § 353 tr. zákoníku), trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 tr. zákona (od 01.01.2010 § 146 tr. zákoníku), trestného činu omezování osobní svobody podle § 231 tr. zákona (od 01.01.2010 § 171 tr. zákoníku) apod.

V případě trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí zákon předpokládá na straně pachatele zaviněné jednání ve formě úmyslu (přímého či nepřímého), tzn. že pachatel musí být v okamžiku týrání seniora jako spolužijící osoby nejméně srozuměn s tím, že v důsledku jeho jednáním senior pociťuje těžké příkoří, resp. psychické nebo i fyzické útrapy.

Spáchá-li pachatel čin zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, způsobí-li těžkou újmu na zdraví nebo smrt, spáchá-li čin nejméně na dvou osobách, jakož i týrá-li seniora jako osobu žijící s ním ve společném obydlí po delší dobu, budou dány podmínky podmiňující použití vyšší trestní sazby. Při analýze pojmů „spáchání činu zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem“ a „páchání činu po delší dobu“ lze přitom vycházet se stejných hledisek a kritérií, která byla podrobně rozvedena v části věnované trestnému činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku.

Trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku je specifický tím, že jeho skutkovou podstatu může pachatel naplnit poměrně různorodým a zpravidla též dlouhotrvajícím, resp. opakujícím se zlým nakládáním fyzické či psychické povahy, přičemž není vyloučeno, aby některé takové jednání samo o sobě naplňovalo znaky skutkové podstaty jiného trestného činu. Tak je tomu typicky u jednání, které naplňuje znaky trestného činu ublížení na zdraví podle § 146

odst. 1 tr. zákoníku, popř. trestného činu nebezpečné vyhrožování podle § 353 tr. zákoníku. Následky jednání pachatele spočívající v ublížení na zdraví nebo vyhrožování jsou však zpravidla mírnější než následek spočívající v týrání osoby žijící ve společném obydlí, a proto lze takový případ označit za případ tzv. faktické konzumpce a jednání pachatele posoudit pouze podle závažnějšího ustanovení, tedy podle § 199 tr. zákoníku. Jestliže však došlo v důsledku týrání seniora jako spolužijící osoby k úmyslnému způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti, bude na místě jednání pachatele posoudit jako jednočinný souběh trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku a trestného činu těžké ublížení na zdraví podle § 145 tr. zákoníku nebo trestného činu vraždy podle § 140 tr. zákoníku.

V případě následného odsouzení k některému z alternativních trestů⁶⁸, stejně jako při podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody podle § 89 odst. 2 tr. zákoníku či při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem podle § 48 odst. 4 tr. zákoníku, lze pachateli trestného činu, který je předmětem trestního řízení, v zájmu posílení ochrany poškozeného před případným dalším nevhodných chováním ze strany jeho osoby, uložit některé z přiměřených omezení a přiměřených povinností, jejichž příkladný (demonstrativní) výčet je obsažen v § 48 odst. 4 tr. zákoníku. V praxi se tak může jednat např. o povinnost odsouzeného zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob ve smyslu § 48 odst. 4 písm. f) tr. zákoníku, která bude spočívat v zákazu jakéhokoli navazování nevyžádaných kontaktů s osobou poškozeného seniora či v zákazu vstupu je jeho obydlí, včetně jeho bezprostředního okolí.

Odsouzeným zaviněné porušení soudem uložených přiměřených povinností a omezení přitom může samo o sobě vést ke zpřísnění podmínek uložené sankce, např. k rozhodnutí soudu o povinnosti vykonat původně podmíněně odložený trest odnětí

⁶⁸ tj. při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody podle § 82 odst. 3 tr. zákoníku, při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody s dohledem podle § 85 odst. 2 tr. zákoníku, při uložení trestu obecně prospěšných prací podle § 63 odst. 2 tr. zákoníku či při uložení trestu zákazu pobytu podle § 75 odst. 3 tr. zákoníku

svobody⁶⁹ či k přeměně nevykonaného trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku v nepodmíněný trest odnětí, v peněžitý trest, nebo v trest domácího vězení⁷⁰, neboť za daného stavu lze konstatovat, že odsouzený v rozhodné době nevedl řádný život.

12. Násilí páchané na seniorech z pohledu trestního práva procesního

12.1. Senior jako poškozený a oběť trestného činu

Senior, jemuž bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil, má podle § 43 tr. řádu v rámci probíhajícího trestního řízení postavení poškozeného, protože je nadán všemi procesními právy, s nimiž zákon toto postavení spojuje. S účinností od 01.08.2013 je takový senior, stejně jako pozůstalý manžel, druh, registrovaný partner, osvojenec, osvojitel, sourozenec či příbuzný v pokolení přímém po oběti, již byla trestným činem způsobena smrt, podle § 2 odst. 2 a 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, současně obětí a tedy i adresátem práv deklarovaných tímto zákonem. Za oběť je přitom třeba považovat každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li o zjevné zneužití zákona (tzv. presumpce viktimizace), přičemž na postavení oběti nemá vliv, zda byl pachatel daného trestného činu zjištěn a odsouzen či nikoli.

V odůvodněných případech přitom může senior požívat zvýšené právní ochrany, již zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, s účinností od 01.08.2013 přiznává kategorii tzv. zvlášť zranitelných obětí, jimiž jsou podle § 2 odst. 4 tohoto zákona vedle dětí (tj. osob mladších 18-let bez ohledu na charakter trestné činnosti, již byly dotčeny) a obětí trestného činu obchodování s lidmi podle § 168 tr. zákoníku rovněž

⁶⁹ podle § 83 odst. 1, § 86 odst. 1tr. zákoníku

⁷⁰ podle § 65 odst. 3 tr. zákoníku

osoby s fyzickým, psychickým nebo mentálním hendikepem nebo s takovým smyslovým poškozením, které může této osobě bránit v jejím plném uplatnění ve společnosti, stejně jako oběti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (tj. např. trestných činů znásilnění, sexuálního nátlaku apod.) nebo trestných činů, které zahrnovaly násilí či pohrůžku násilím, je-li v konkrétním případě současně dáno zvýšené riziko vzniku druhotné újmy (tzv. sekundární viktimizace), a to zejména s ohledem na věk této oběti, její pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, vyjadřovací schopnosti, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na její vztah k podezřelému nebo závislost na něm. Vysoký věk činí konkrétní osobu, která se stala obětí sexuálně motivované či násilné trestné činnosti, zvýšeně zranitelnou, stejně jako případný zdravotní hendikep či smyslové poškození vyvolané např. vysokým věkem, který seniorovi ve srovnání s ostatními jejími členy brání v plném a účelném uplatnění se ve společnosti, budou dle nové právní úpravy pádným důvodem pro zvýšenou ochranu takového seniora coby zvlášť zranitelné oběti.

S přiznání statutu zvlášť zranitelné oběti zákon č. 45/2013 Sb. spojuje mimo jiné právo na bezplatné poskytnutí odborné pomoci ze strany příslušných subjektů věnujících se pomoci obětem trestných činů (§ 5 citovaného zákona), právo na zvláště šetrné a ohleduplné vedení výslechu osobou k tomu vyškolenou (§ 20 citovaného zákona), dále právo žádat v kterémkoliv stadiu trestního řízení, popř. i před jeho zahájením, aby při úkonech, kterých se tato osoba účastní, byla učiněna potřebná opatření vedoucí k zabránění kontaktu oběti s osobou, jíž označila za pachatele trestného činu a jež je podezřelá ze spáchání trestného činu nebo vůči níž se vede trestní řízení (§ 17 citovaného zákona), stejně jako právo žádat v rámci přípravného řízení provedení výslechu, stejně jako zajištění tlumočení osobou stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 citovaného zákona), když takovým žádostem je třeba vyhovět, nevyklučuje-li to povaha prováděného úkonu nebo jiné důležité důvody.

Ve vztahu k nově zakotveným právům obětí trestného činu, resp. zvlášť zranitelných obětí nelze ve vztahu k osobám v seniorském věku pominout nárok na

provedení opakovaného výslechu této osoby před stejným orgánem stejnou vyslyšající osobou (nebrání-li tomu důležité důvody), tzn. osobou, která je se situací seniora již blíže obeznána a k níž tak senior již mohl při řešení své aktuální životní pojmut určitou míru důvěry (§ 20 odst. 3 citovaného zákona).

12.2. Specifika trestního řízení v případech domácího násilí

Domácí násilí představuje specifický jev rovněž z hlediska vedení trestního řízení, zejména v souvislosti s procesem dokazování. Výslech seniora coby osoby ohrožené domácím násilím v procesním postavení poškozeného je vhodné realizovat formou protokolu o výslechu svědka, nikoliv úředního záznamu o podání vysvětlení ve smyslu § 158 odst. 3 písm. a) tr. řádu. V případě odchýlného vyjádření lze předchozí výpověď zajištěnou ve formě protokolu svědkovi předestřít dle § 211 odst. 3 písm. a), odst. 4 tr. řádu či § 212 tr. řádu za účelem vysvětlení případných rozporů, což v případě úředního záznamu o podání vysvětlení nelze. V naléhavých případech, zejména je-li senior vážným způsobem ohrožen na životě (např. v důsledku vážného poškození zdraví či vysokého věku), lze provést jeho výslech jako svědka formou neodkladného či neopakovatelného úkonu za podmínek § 160 odst. 4 tr. řádu a § 158a tr. řádu. V řízení před soudem je pak možné nahradit osobní výslech seniora v postavení poškozeného, a tím současně eliminovat riziko prohloubení primární viktimizace či případného vyvolání sekundární viktimizace, přečtením protokolu o jeho předchozím výslechu ve formě neodkladného či neopakovatelného úkonu, a to bez ohledu na stanovisko procesních stran, tj. i bez souhlasu státního zástupce a obžalovaného ve smyslu § 211 odst. 2 písm. b) tr. řádu.

V souvislosti s případy domácího násilí páchaného nejen na osobách v seniorském věku lze využít rovněž jednu z novinek, která byla do trestního řádu vnesena v souvislosti s rekonfigurací trestního práva hmotného s účinností od 01.01.2010. V případě pochybností o schopnosti poškozeného seniora správně a úplně vnímat,

zapamatovat si nebo reprodukovat prožité skutečnosti s ohledem na jeho zhoršený psychický stav vyvolaný projevy domácího násilí, lze provést výslech jeho osoby ve formě protokolu podle § 158 odst. 9 tr. řádu ještě před samotným zahájením trestního stíhání dle § 160 odst. 1 tr. řádu. Takovýto výslech přitom nemá povahu neodkladného a neopakovatelného úkonu, přičemž k jeho provedení není nutná účast soudce ve smyslu § 158a tr. řádu. Stejným způsobem lze postupovat i tehdy, jestliže lze předpokládat, že další prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání bude trvat delší dobu, zejména proto, že nebyla zjištěna osoba, u níž je dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin spáchala, a v důsledku toho nelze zahájit trestní stíhání, přičemž hrozí ztráta důkazní hodnoty výpovědi svědka, např. právě s ohledem na jeho vysoký věk. Za tohoto stavu je možné vyslechnout jako svědka i osobu, jejíž výpověď má podle odůvodněného předpokladu rozhodující význam pro zahájení trestního stíhání, nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že by mohl být na takovou osobu pro její výpověď vyvíjen nátlak, anebo hrozí z jiného důvodu, např. vzhledem na blízkost vzájemného vztahu a četný kontakt s násilnou osobou, na jejíž péči je senior do značné míry odkázán, že bude ovlivněna její výpověď. Pokud výslech takového seniora není po zahájení trestního stíhání proveden znovu podle § 164 odst. 4 tr. řádu, lze protokol o jeho předchozím výslechu v hlavním líčení číst pouze za podmínek § 211 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. b), c) tr. řádu, tedy jednak za souhlasu procesních stran, dále tehdy, pokud taková osoba zemřela nebo se stala nezvěstnou, pro dlouhodobý pobyt v cizině se stala nedosažitelnou, nebo onemocněla chorobou, která natrvalo nebo po dohlednou dobu znemožňuje její osobní výslech, dále pokud bylo zjištěno, že taková osoba byla předmětem násilí, zastrašování, podplácení či příslibů jiných výhod a tak vedena k tomu, aby nevyprávěla nebo vyprávěla křivě, nebo pokud by byl obsah výpovědi ovlivněn průběhem výslechu v hlavním líčení, zejména v důsledku chování obžalovaného nebo přítomné veřejnosti. V ostatních případech lze takovému seniorovi pouze předestřít jeho předchozí výpověď podle § 212 tr. řádu k vysvětlení rozporů, pokud se v podstatných bodech odchyluje od své dřívější výpovědi, aby soud mohl v rámci volného hodnocení důkazů posoudit věrohodnost a pravdivost jeho pozdější výpovědi učiněné v hlavním líčení.

V souvislosti s řešením případů domácího násilí je velmi vhodné zvážit použití audiovizuální techniky již při prvotním výslechu poškozeného, čímž se orgánům činným v trestním řízení nabízí možnost zachycení aktuálního psychického stavu poškozeného seniora, jeho poranění apod. Pořízený záznam pak může sloužit orgánům činným v trestním řízení, zejména soudu, k posouzení věrohodnosti a pravdivosti výpovědi svědka v dalších fázích trestního řízení, resp. přehráním takového záznamu lze za podmínek § 211 tr. řádu, tedy zpravidla za souhlasu procesních stran, nahradit osobní výslech seniora v řízení před soudem a tím i přispět k možné eliminaci zhoršení jeho zdravotního, zejména psychického stavu v souvislosti s podrobným znovuožíváním prožité viktimizace.

Jedním z dalších prostředků vedoucích k posílení ochrany seniora v postavení poškozeného před případnou sekundární viktimizací v souvislosti s projednáváním, zejména závažných násilných a sexuálně motivovaných trestných činů, je mimo jiné i důsledné využití ustanovení § 209 odst. 1 tr. řádu o provedení výslechu poškozeného v procesním postavení svědka u hlavního líčení v nepřítomnosti obžalovaného. Citované ustanovení přitom netřeba aplikovat pouze na základě žádosti poškozeného, popř. jeho zmocněnce, nýbrž i na základě doporučení znalce, který již v případném řízení provedl odborné psychologické či psychiatrické vyšetření seniora v postavení poškozeného, popř. na základě vlastní úvahy soudce, jenž s ohledem na charakter projednávané věci a dosavadní způsob vedení trestního řízení dospěje k závěru, že hrozí obava, že viktimizovaný senior jako svědek v přítomnosti obžalovaného nevypraví u hlavního líčení pravdu, popř. mu z podaného svědectví hrozí újma na zdraví, a to i psychického rázu, nebo jiné vážné nebezpečí.

V této souvislosti je namístě zmínit rovněž možnost vyloučení veřejnosti z hlavního líčení, popř. jeho části zahrnující např. výslech seniora v postavení poškozeného, je-li ohrožen důležitý zájem tohoto svědka (§ 200 odst. 1 tr. řádu) či možnost využití videokonferenčního zařízení jako nového prostředku při provedení výslechu svědka (§ 111a tr. řádu), jež může nemalou měrou přispět k eliminaci případných škodlivých

vlivů působících na psychický stav seniora jako oběti trestného činu ve fázi projednání věci v řízení před soudem. Pádým důvodem pro případné využití videokonferenčního zařízení při provádění úkonů trestního řízení může být mimo jiné i ochrana práv vyslychaných osob, a to zejména s ohledem na jejich vysoký věk nebo zhoršený zdravotní stav, které jim v kombinaci se zhoršenou mobilitou brání v osobní účasti u tohoto úkonu konaného ve větší vzdálenosti od místa jejich bydliště.

Značný důraz je třeba klást rovněž na pořízení podrobné fotodokumentace osoby poškozeného bezprostředně po činu, např. v rámci prvotního výslechu či podání vysvětlení. Pořízené fotografie mohou zachytit aktuální fyzický stav poškozeného seniora, zejména jednotlivé hematomy a další poranění, jež se časem zhojí a nejsou již v dalších fázích trestního řízení viditelné. V této souvislosti nelze pominout ani nezastupitelnou roli ošetřujících lékařů, na které se senior, jenž se stal obětí trestného činu zahrnujícího projevy fyzického násilí, obrátil s žádostí o lékařské ošetření, aniž by měl v úmyslu danou událost současně oznámit orgánům činným v trestním řízení. V případech detekovaného domácího násilí je lékař povinen zpracovat podrobnou lékařskou zprávu včetně zakreslení zjištěných zranění, a to bez ohledu na zavádějící tvrzení seniora o původu těchto zranění a mechanismu jejich vzniku (postup lékařů při podezření na domácí násilí byl podrobně upraven ve věstníku Ministerstva zdravotnictví ČR č. 6/2008). Pořízená fotodokumentace ve spojení s podrobnou lékařskou zprávu, včetně nákresu diagnostikovaných poranění pak může sloužit mimo jiné k ověření věrohodnosti výpovědi poškozeného, popř. erudovanému zpracování znaleckého posudku např. z oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství k posouzení charakteru utrpěné újmy na zdraví, popř. z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a klinická psychologie k posouzení úrovně konkrétní věrohodnosti poškozeného ve vztahu k řešené situaci.

Orgány Policie ČR by měly pořizovat rovněž podrobný záznam o výjezdu na místo samé s detailním popisem události, včetně jejího řešení, neboť takovýto listinný materiál může být s odstupem času významným zdrojem klíčových informací

nezbytných pro další průběh dokazování či samotnou rozhodovací činnost státního zástupce či soudce. Z hlediska detailního zmapování každého případu domácího násilí je třeba, aby došlo rovněž k zajištění výhrůžných SMS zpráv zasílaných pachatelem osobě poškozeného, popř. jiných forem komunikace mezi týraným seniorem a násilnou osobou, a to způsobem, aby tyto informační zdroje bylo možno v dalších fázích trestního řízení použít jako důkaz (tj. včetně dokumentace obsahu a detailů zprávy o době odeslání, osobě odesilatele apod.).

Při institucionálním řešení případů nevhodného zacházení s osobami vyššího věku ze strany osob jim blízkých nelze pominout určité úskalí představované potřebou udělení souhlasu poškozeného seniora s trestním stíháním pachatele trestného činu. Tento souhlas, který je jednou ze základních podmínek pro zahájení, resp. pro řádné pokračování v již zahájeném trestním stíhání, přitom dopadá pouze na vybrané trestné činy, jejichž taxativní výčet je uveden v § 163 tr. řádu, jestliže je současně poškozený ve vztahu k obviněnému osobou blízkou ve smyslu § 100 odst. 2 tr. řádu, tzn. příbuzným v pokolení přímém, sourozencem, osvojcem, osvojitelem, manželem, partnerem, druhem nebo jinou osobou v poměru rodinném či obdobném, jež by újmu obviněného právem pociťovala jako újmu vlastní. Případné výjimky z dispozičního práva poškozeného jsou upraveny v § 163a tr. řádu. Mezi trestné činy, které lze v případě blízkého vztahu mezi obviněným a seniorem v postavení poškozeného trestně stíhat pouze za souhlasu poškozeného, patří mimo jiné i ublížení na zdraví podle § 146 tr. zákoníku, omezování osobní svobody podle § 171 odst. 1, 2 tr. zákoníku, vydírání podle § 175 odst. 1 tr. zákoníku, krádež podle § 205 tr. zákoníku, zpronevěra podle § 206 tr. zákoníku, nebezpečné vyhrožování podle § 353 tr. zákoníku, nebezpečné pronásledování podle § 354 tr. zákoníku či znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 tr. zákona, je-li pachatel v době činu manželem, partnerem nebo druhem poškozeného. Z dikce ustanovení § 163 tr. řádu je naproti tomu zřejmé, že souhlasu seniora v postavení poškozeného není třeba k trestnímu stíhání pachatele těch nezávažnějších forem trestné činnosti namířené proti lidskému životu a zdraví, jakož i k stíhání pachatele trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 tr.

zákoníku a týrání osoby žijící ve společném obydlí § 199 tr. zákoníku, byť je ve vztahu k poškozenému osobou blízkou.

Jelikož souhlas s trestním stíháním musí být dán výslovně⁷¹, přičemž poškozený má přímo ze zákona možnost vzít dříve udělený souhlas zpět⁷², je třeba za dané situace seniorovi, který se stal obětí trestného činu, na který ustanovení § 163 tr. řádu přímo dopadá, význam tohoto práva, jakož i jeho případné dopady⁷³ náležitým způsobem a srozumitelně s přihlédnutím k věku seniora a jeho psychickému stavu vysvětlit, neboť jednou odepržený či zpětvzetý souhlas již nelze znovu udělit.

12.3. Institut předběžných opatření v trestním řízení

S účinností od 01.08.2013, kdy byl zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, do systematiky trestního řádu vtělen nový institut předběžných opatření, mohou soudy a v přípravném řízení za určitých podmínek i státní zástupci v odůvodněných případech rozhodnout o uložení některého z devíti taxativně vymezených druhů předběžných opatření, jejichž smyslem je posílení ochrany poškozeného, dalších osob, zejména svědků či celé společnosti před opakováním protiprávního jednání obviněného, které je předmětem aktuálně vedeného trestního stíhání jeho osoby (viz § 88b a násled. tr. řádu). Orgány činné v trestním řízení tak mohou obviněnému⁷⁴ uložit např. zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými nebo jinými osobami, zejména svědky (§ 88d tr. řádu), dále zákaz vstupu

⁷¹ písemně či ústně do protokolu, a to maximálně ve lhůtě 30 dnů od výzvy orgánů činných v trestním řízení, po jejímž marném uplynutí již nelze souhlas účinně udělit

⁷² a to nejpozději do doby, kdy se odvolací soud odebere k závěrečné poradě

⁷³ Poté je soudem a v přípravném řízení státním zástupcem rozhodnuto o zastavení trestního stíhání obviněného z důvodu jeho nepřipustnosti ve smyslu § 11 odst. 1 písm. i) tr. řádu, přičemž pokračovat lze v takovém stíhání jen na základě výslovného prohlášení obviněného, že na projednání věci trvá (pak však při shledání viny žalovaným skutkem nelze dle § 227 tr. řádu rozhodnout o uložení trestu).

⁷⁴ nikoli podezřelému, neboť jednou ze základních podmínek tohoto postupu je vedle obavy z možného opakování či dokonání stíhané trestné činnosti, důvodného předpokladu, že byl stíhaný skutek skutečně spáchán, má znaky některého z trestných činů a spáchal jej obviněný, přičemž účelu předběžného opatření nelze dosáhnout jiným způsobem a jeho uložení si vyžaduje ochrana oprávněných zájmů poškozené fyzické osoby, popř. osob jemu blízkých nebo ochrana zájmů společnosti, faktické zahájení trestního stíhání

do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí, včetně zákazu zdražovat se v něm (§ 88e tr. řádu), zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami (§ 88f tr. řádu), zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě (§ 88g tr. řádu), zákaz vycestování do zahraničí (§ 88h tr. řádu), zákaz držení a přechování věcí, které mohou sloužit k páčání trestné činnosti (§ 88i tr. řádu), zákaz užívání, držení nebo přechovávání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek (§ 88j tr. řádu), zákaz hazardních her a sázek (§ 88k tr. řádu) či zákaz výkonu konkrétně vymezené činnosti (§ 88l tr. řádu).

Jelikož příslušným státním orgánem zvolený druh předběžného opatření musí vždy souviset se stíhanou trestnou činností obviněného, tedy se skutkovými okolnostmi projednávaného případu, budou mít z hlediska posílení ochrany seniora ohroženého domácím násilím v postavení poškozeného v rámci probíhajícího trestního stíhání, tedy ještě před pravomocným rozhodnutím soudu o otázce viny a trestu, zásadní význam zejména první dvě jmenovaná opatření, tedy zákaz styku s určitými osobami podle § 88d tr. řádu a zákaz vstupu do obydlí, které je místem společného bydliště obviněného i poškozeného seniora podle § 88e tr. řádu. V konkrétním případě lze přitom dosáhnout zvýšené ochrany poškozeného, a to na úrovni teritoriální i personální, souběžným uložením, tedy kumulací obou citovaných druhů předběžných opatření. Ježto předběžné opatření v podobě zákazu vstupu obviněného do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí, včetně zákazu zdržovat se v něm, podle § 88e tr. řádu po obsahové stránce navazuje na obdobné instituty upravené v jiných právních předpisech⁷⁵, počíná zákaz vstupu uložený dle trestního řádu až prvním dnem následujícím po skončení výkonu vykázání uloženého dle jiného právního předpisu, což je třeba uvést přímo do rozhodnutí soudu, jímž je toto předběžné opatření nařízeno. Ačkoli se při předchozím vykázání učiněného podle jiného právního předpisu důvody pro vyslovení zákazu vstupu posuzují samostatně, není předchozí

⁷⁵ tj. v § 44 až § 47 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky a v § 76b občanského soudního řádu, který je od 01.01.2014 nahrazen § 400 a násled. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

vykázání podmínkou pro uložení daného typu předběžného opatření v rámci trestního řízení. Při kumulaci obdobných typů ochranných opatření je nicméně třeba k dříve uloženým opatřením přihlídnout a v rámci trestního řízení zvážit hledisko vhodnosti uložení daného opatření, jež může být s ohledem na identický charakter duplicitní. Obviněný, kterému byl předmětný zákaz v rámci trestního řízení uložen, je ze zákona neprodleně povinen vymezené obydlí, včetně jeho okolí opustit a nadále se zdržet vstupu do něj. Soud obviněného přímo v usnesení současně poučí o jeho právech a povinnostech, včetně důsledků neuposlechnutí výzvy k opuštění obydlí a neplnění uloženého předběžného opatření. Obviněný má právo odnést si ze společného obydlí sdíleného s týraným seniorem věci osobní potřeby (tj. oblečení, hygienické a zdravotnické pomůcky), osobní cennosti a své doklady, přičemž za účasti příslušného orgánu činného v trestním řízení nebo pověřeného probačního úředníka tak, aby došlo k eliminaci jakéhokoli nevhodného působení na seniora, si dále může v průběhu trvání předběžného opatření vzít z obydlí i další věci nezbytné pro výkon svého podnikání nebo povolání. Dojde-li ze strany obviněného k opakovanému nebo závažnému porušení rozhodnutí soudu o uloženém předběžném opatření, může být obviněný trestně stíhán pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 2 tr. zákoníku.

Díky předběžným opatřením lze v odůvodněných případech seniorovi v postavení poškozeného zajistit náležitou ochranu jeho oprávněných zájmů, zejména práva na ochranu a bezpečí, i v té fázi trestního řízení, jež předchází vlastnímu rozhodnutí soudu o otázce viny jednáním, které je předmětem trestního stíhání, a vhodného druhu trestu. S účinností od 01.08.2013 se tímto způsobem podařilo efektivním způsobem vyplnit bílé místo při zajištění ochrany bezpečí poškozeného v případech, kdy i přes existenci reálného rizika opakování trestné činnosti, již se stal obětí, byl obviněný trestně stíhán na svobodě. Doposud bylo možné poškozenému seniorovi zajistit určitou míru ochrany a bezpečí toliko cestou sankce ukládané osobě pachatele, resp. obviněného, tedy při uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, příp. v rámci přiměřených omezení a přiměřených povinností ukládaných jako

součást alternativních trestů⁷⁶. V obou případech však až od okamžiku právní moci odsuzujícího rozsudku, neboť až tímto okamžikem lze přistoupit k zajištění výkonu uloženého trestu. Dalšímu nevhodnému chování obviněného vůči seniorovi v postavení poškozeného před okamžikem právní moci rozsudku či jiného meritorního rozhodnutí tak bylo dříve možné zabránit toliko vzetím obviněného do vazby, k čemuž však mohou příslušné orgány činné v trestním řízení přistoupit jen v odůvodněných případech, kdy nelze účelu vazby dosáhnout jiným vhodným způsobem. Poškozený senior tak mnohdy zůstával po celou dobu probíhajícího trestního stíhání zcela nechráněný, vystavený možnému nevhodnému působení ze strany obviněného, s nímž zpravidla sdílel společné obydlí, neboť reakce na takové pokračující nežádoucí jednání obviněného v podobě dalšího trestního stíhání jeho osoby nebylo vždy tím nejvhodnějším prostředkem účinné prevence.

S účinností od 01.08.2013 by měly příslušné orgány činné v trestním řízení pečlivě vážit, zda není na místě posílit ochranu seniora coby oběti trestného činu vhodným typem předběžného opatření, jehož trvání je přímo ze zákona omezeno dosažením jeho účelu, přičemž nejdéle může trvat až do právní moci rozsudku nebo jiného meritorního rozhodnutí, jímž je dané trestní stíhání obviněného ukončeno. Bude-li třeba poskytnout poškozenému seniorovi účinnou ochranu i nadále, je zcela na místě uložit obviněnému, u něhož nejsou dány podmínky pro uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, obdobný zákaz styku s určitými osobami, zejména poškozeným, či zákaz vstupu do společného obydlí jako v rámci předchozího předběžného opatření, a to ve formě přiměřených omezení a přiměřených povinností ukládaných dle § 48 odst. 4 tr. zákoníku jako součást alternativních trestů. Tímto způsobem tak lze poškozenému seniorovi zajistit komplexní ochranu jeho osoby po celou dobu trestního řízení, resp. již od okamžiku zahájení trestního stíhání až do ukončení výkonu uložené sankce.

Určité úskalí při zajištění účinné ochrany poškozeného seniora či osob jemu blízkých, které jsou vystaveny trestné činnosti páchané obviněným, s nímž současně

⁷⁶ dle § 48 odst. 4 tr. zákoníku

žijí ve společném obydlí, však může i nadále vyvstávat ve fázi přípravného řízení, kdy bude na místě kombinovat předběžné opatření ve formě zákazu styku s určitými osobami dle § 88d tr. řádu s předběžným opatřením ve formě zákazu vstupu do obydlí dle § 88e tr. řádu. Podle platné právní úpravy⁷⁷ totiž v přípravném řízení rozhoduje o každém z těchto předběžných opatření jiný orgán, a to jednak státní zástupce o uložení zákazu styku a jednak soud o zákazu vstupu do obydlí, byť na návrh státního zástupce, s jehož odůvodněním vhodnosti a naléhavosti takového opatření se však nemusí ztotožnit. Jelikož výsledek úvah a rozhodnutí těchto orgánů nemusí být z hlediska ochrany seniora jako poškozeného identický, nelze vyloučit situaci, kdy bude obviněný vykázan ze společného obydlí sdíleného s poškozeným seniorem, na něhož však bude moci nevhodně působit na jakémkoli jiném místě, kde jej může libovolně kontaktovat a naopak. Za daného stavu by proto bylo zcela na místě zvážit změnu stávající právní úpravy tak, aby o obou zmíněných institutech v téže fázi trestního řízení rozhodoval tentýž orgán, jenž by tak mohl formu účinné ochrany poškozeného nastavit toliko dle vlastní úvahy, nikoli v závislosti na pozitivní či negativní rozhodnutí jiného orgánu.

Má-li být ochrana seniora coby poškozeného skutečně efektivní, pak je třeba dbát mimo jiné i důsledné kontroly dodržování pravidel uloženého předběžného opatření ze strany obviněného jako adresáta stanoveného zákazu, včetně náležité reakce na zjištěná porušení ze strany odpovědných státních orgánů. Tou může být uložení jiného druhu předběžného opatření, dále pořádkové pokuty do výše až 50.000,- Kč či rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby z důvodů uvedených v § 67 písm. c) tr. řádu, které jsou identické jak pro rozhodnutí o předstízně vazbě tak pro uložení předběžného opatření, neboť jde o důvodnou obavu z možného opakování či dokonání stíhané trestné činnosti ze strany obviněného. Při kontrole dodržování uložených předběžných opatření, která může mít, při stále přetrvávající absenci elektronického monitorovacího systému, toliko povahu kontroly namátkové, se orgány činné v trestním řízení současně neobejdou bez součinnosti poskytované samotnými poškozenými seniory. Tyto osoby přitom mají na řádném výkonu

⁷⁷ viz § 88m odst. 2, 3 tr. řádu

předběžných opatření bytostný zájem, neboť dané instituty představují konkrétní způsob ochrany jejich oprávněných zájmů, zejména jejich bezpečí.

12.4. Vazba obviněného

K účinné ochraně seniora, který se stal obětí trestného činu, může za určitých podmínek⁷⁸ významným způsobem přispět mimo jiné i rozhodnutí soudu o vzetí pachatele daného protiprávního jednání v procením postavení obviněného do vazby, a to zejména tehdy, vyplývá-li z doposud zjištěných skutečností důvodná obava, že by mohl trestnou činnost, pro kterou je aktuálně trestně stíhán, opakovat, popř. ji mohl dokonat (důvod vazby předstížné dle § 67 písm. c) tr. řádu) nebo obava, že by mohl působit na seniora, který nebyl doposud vyslechnut jako svědek, či že by mohl jiným způsobem mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (důvod vazby koluzní dle § 67 písm. b) tr. řádu). V případech, kdy obviněný s poškozeným seniorem sdílí společné obydlí, popř. je s ním v úzkém kontaktu, v rámci kterého se vůči jeho osobě dopouští závažného protiprávního jednání majícího znaky některého z trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku, tak rozhodnutím o vzetí obviněného do vazby v praxi dochází k faktickému oddělení obou stran a tím nejen k eliminaci dalších útoků vedených vůči seniorovi, ale i k zajištění klidného prostředí a vhodného prostoru pro čerpání případné odborné pomoci ze strany pomáhajících organizací.⁷⁹

⁷⁸ Pokud dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán a má všechny zákonné znaky některého z existujících trestných činů, dále že lze důvodně předpokládat, že tento trestný čin spáchal obviněný, přičemž s ohledem na jeho osobu, jakož i povahu a závažnost daného trestného činu nelze účelu vazby dosáhnout jiným vhodným opatřením (viz § 67 tr. řádu).

⁷⁹ V obecné rovině nesmí celková doba trvání vazby přesáhnout jeden rok, je-li trestní stíhání vedeno pro přečin, resp. dva roky, jedná-li se o zločin a tři roky, jedná-li se o zvlášť závažný zločin, popř. čtyři roky, je-li trestní stíhání v dané věci vedeno pro zvlášť závažný zločin, za který lze dle zákona uložit výjimečný trest (viz § 72a odst. 1 tr. řádu). V každém konkrétním případě je přitom soud povinen nejpozději každé tři měsíce přezkoumávat důvodnost dalšího trvání vazby (§ 72 odst. 1, 3 tr. řádu), přičemž vazba koluzní dle § 67 písm. b) tr. řádu může trvat nejdéle tři měsíce (§72a odst. 3 tr. řádu). Obviněný sám také může kdykoli po právní moci rozhodnutí o vzetí do vazby žádat o propuštění z vazby na svobodu za podmínek § 71a tr. řádu.

V souvislosti s rozhodnutím soudu o vzetí obviněného do vazby je zcela na místě, aby senior, který byl na svých právech spáchaným trestným činem přímo dotčen, využil bezprostředně po rozhodnutí o vazbě svého zákonného práva a podle § 103a tr. řádu požádal o včasné poskytnutí informací o propuštění či útěku obviněného z vazební věznice. Takovýto postup bude zcela na místě zvláště v případech domácího násilí či jiných forem opakovaného týrání a záměrného poškozování seniora ze strany obviněného, s nímž senior sdílí společné obydlí, popř. má-li k jeho osobě obviněný volný přístup, neboť po propuštění na svobodu či jeho útěku se bude obviněný zpravidla vracet do tohoto obydlí, kde může pokračovat ve svém protiprávním jednání, popř. jiném nevhodném působení na osobu seniora právě v souvislosti s probíhajícím trestním stíháním své osoby. V obecné rovině platí, že poškozený, byť mimo jiné i za účelem ochrany jeho osoby před dalším protiprávním jednáním obviněného bylo za podmínek § 67 písm. c) tr. řádu rozhodnuto o vzetí obviněného do vazby, není osobou oprávněnou k podání řádného opravného prostředku proti rozhodnutí soudu o propuštění obviněného z vazby, ani osobou, jíž by bylo rozhodnutí soudu, popř. státního zástupce o jakékoli modifikaci vazby obviněného zasíláno na vědomí.

V souvislosti s ponecháním obviněného na svobodě, popř. jeho propuštěním z vazby na svobodu za současného přijetí jeho písemného slibu či stanovení probačního dohledu, může příslušný soud jako orgán rozhodující o vazbě v zájmu posílení ochrany poškozeného této osobě uložit např. povinnost zdržet se jakéhokoli nevyžádaného kontaktu s osobou poškozeného seniora, popř. jiná omezení směřující k tomu, aby se vyvaroval dalšího páchaní trestné činnosti (§ 73 odst. 1 písm. b), odst. 3 tr. řádu).

12.5. Důvěrník oběti a zmocněnec poškozeného v trestním řízení

Jedním z významných institutů, jež mají přispět ke zlepšení postavení poškozeného v rámci trestního řízení, především ke zvýšení ochrany jeho práv, je nově zakotvené

právo poškozeného jako oběti trestného činu na doprovod důvěrníka (§ 21 zákona č. 45/2013 Sb. a § 50 odst. 1 tr. řádu). S účinností od 01.08.2013 tak může být viktimizovaný senior při všech úkonech trestního řízení, kterých se osobně účastní (tj. při výslechu v postavení svědka⁸⁰ či podání vysvětlení realizovaného dle trestního řádu⁸¹, při rekognici in natura nebo fotorekognici⁸², rekonstrukci či prověrce na místě činu⁸³, vyšetřovacím pokusu⁸⁴, seznámení se s výsledky vyšetřování⁸⁵, nahlížení do spisu⁸⁶, účasti u hlavního líčení⁸⁷ apod.), stejně jako při podání vysvětlení realizovaného podle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, doprovázen jím zvolenou fyzickou osobou způsobilou k právní úkonům⁸⁸, jež mu bude skýtat morální podporu, jakož i psychickou oporu a pomoc při provedení daného úkonu.

Seniorem zvolený důvěrník nemůže nikterak zasahovat do průběhu prováděného úkonu, při kterém seniora doprovází, přičemž účastní-li se hlavního líčení, je podle § 201 odst. 2 tr. řádu oprávněn zůstat v jednacím síni i tehdy, koná-li se hlavní líčení, popř. jeho část s vyloučením veřejnosti⁸⁹. Příslušný orgán činný v trestním řízení, který úkon, jehož se vedle seniora coby oběti účastní i důvěrník, může tuto osobu z úkonu vyloučit, avšak pouze tehdy, narušuje-li průběh tohoto úkonu nebo ohrožuje-li dosažení účelu daného úkonu. Poté je třeba seniorovi jako oběti trestného činu poskytnout prostor ke zvolení si nového důvěrníka, nehrozí-li ovšem nebezpečí z prodlení nebo nepřiměřené náklady.

⁸⁰ včetně neodkladných a neopakovatelných úkonů provedených dle § 158 odst. 9 tr. řádu ve spojení s § 158a tr. řádu a výslechů realizovaných ještě před zahájením trestního stíhání za podmínek § 158 odst. 9 věta druhá tr. řádu

⁸¹ viz § 158 odst. 3 písm. a) tr. řádu

⁸² za podmínek § 104b tr. řádu

⁸³ za podmínek § 104d a § 104e tr. řádu

⁸⁴ za podmínek § 104c tr. řádu

⁸⁵ za podmínek § 166 odst. 1 tr. řádu

⁸⁶ viz § 43 odst. 1 tr. řádu za podmínek § 65 tr. řádu

⁸⁷ viz § 43 odst. 1 tr. řádu

⁸⁸ od 01.01.2014 osobou plně svéprávnou

⁸⁹ V řízení proti dospělému obžalovanému lze vyloučit veřejnost z hlavního líčení, které je v obecné rovině veřejné, jen za podmínek uvedených v § 200 odst. 1 tr. řádu. V řízení proti mladistvému delikventovi je hlavní líčení přímo ze zákona neveřejné (§ 54 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže).

Důvěrník oběti může být zároveň zmocněncem⁹⁰, který je přímo ze zákona nadán oprávněním aktivně hájit práva a oprávněné zájmy poškozeného. Na rozdíl od důvěrníka je zmocněnec mimo jiné oprávněn za seniora v postavení poškozeného činit návrhy (např. na přiznání nároku na náhradu škody či na provedení důkazu ve vztahu k uplatněnému nároku na náhradu škody, na uložení předběžného opatření apod.), podávat za něj žádosti (např. o přiznání nároku na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu podle § 51a tr. řádu) a opravné prostředky (např. odvolání proti výroku o náhradě škody v rámci odsuzujícího rozsudku, stížnost proti usnesení soudu⁹¹ o podmíněném zastavení trestního stíhání či schválení narovnání nebo proti usnesení o uložení předběžného opatření⁹²). Zmocněnec se může jménem seniora zúčastnit všech procesních úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený, přičemž od 01.08.2013 má právo již od zahájení trestního stíhání žádat být ze strany příslušného orgánu činného v trestním řízení předem vyrozuměn o všech prováděných úkonech, chce-li se jich zúčastnit. Toto právo dopadá nikoli na všechny procesní úkony realizované v rámci trestního řízení, nýbrž pouze na ty, které jsou významné z hlediska uplatnění práv seniora v postavení poškozeného a které mohou být současně použity jako důkaz v řízení před soudem.⁹³ S účinností od 01.08.2013 má poškozený, potažmo jeho zmocněnec podle § 166 odst. 1 tr. řádu taktéž právo prostudovat vyšetřovací spis a činit návrhy na doplnění vyšetřování. V rámci konaného hlavního líčení má pak zmocněnec poškozeného seniora rovněž právo klást vyslychaným osobám otázky, činit návrhy na doplnění dokazování, jakož i právo přednést závěrečnou řeč.

⁹⁰ Důvěrníkem naproti tomu nemůže být osoba v postavení obviněného, obhájce, svědka, znalce nebo tlumočníka.

⁹¹ a v přípravném řízení proti usnesení státního zástupce

⁹² viz § 88n odst. 4 tr. řádu

⁹³ Přítomnost zmocněnce při prováděném úkonu lze vyloučit, pokud by byl zmařen účel trestního řízení nebo provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění o něm zajistit. Zmocněnec má při úkonu, kterého se jménem poškozeného osobně účastní, právo klást vyslychaným osobám dotazy, stejně jako právo vznést námitky proti způsobu provádění úkonu, a to kdykoli v jeho průběhu.

Jelikož s účinností od 01.08.2013 může být zmocněncem poškozeného vedle fyzické osoby⁹⁴ i právnická osoba, tedy např. subjekty poskytující odbornou pomoc obětem trestných činů či určitým skupinám osob⁹⁵, je třeba zajistit kvalitní výběr osoby zmocněnce tak, aby fakticky přispíval k posílení ochrany práv seniora v postavení poškozeného nikoli k jejich oslabení. V této souvislosti nelze pominout, že veškeré písemnosti určené poškozenému se doručují na adresu, kterou sám uvede, avšak má-li zmocněnce, doručují se veškeré písemnosti pouze jím zvolenému zmocněnci⁹⁶. Vzhledem k výše uvedenému je tedy při výběru vhodné osoby, jež by měla v rámci probíhajícího trestního řízení v roli zmocněnce efektivně hájit práva poškozeného, třeba klást značný důraz na vyšší míru vzájemné důvěry, která by měla mezi zmocněncem a jím zastoupeným seniorem panovat.

Senior, který se stal obětí trestného činu⁹⁷, pročež v rámci probíhajícího trestního řízení zastává procesní postavení poškozeného, může za podmínek § 51a tr. řádu uplatnit případný nárok na bezplatnou právní pomoc poskytovanou zmocněncem, popř. na právní pomoc za sníženou odměnu. V konkrétním případě bude takový nárok poškozenému seniorovi soudem přiznán tehdy, jestliže osvědčí nedostatek prostředků na úhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce a současně bude zvláště zranitelnou obětí ve smyslu § 2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů⁹⁸ nebo pokud mu byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, popř. je-li pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt⁹⁹, a to bez ohledu na případné uplatnění nároku na náhradu škody. Současně může poškozený senior

⁹⁴ již nemusí být na rozdíl od obhájce obviněného advokát ani jiná osoba dosahující právního vzdělání

⁹⁵ např. občanské sdružení Život 90, Bílý kruh bezpečí, o.s., ROSA, La Strada, In Iustitia a jiné

⁹⁶ to neplatí, jestliže se poškozenému zasílá výzva, aby osobně něco vykonal, např. předvolání jeho osoby jako svědka k hlavnímu líčení či veřejnému zasedání apod.

⁹⁷ a to bez ohledu na charakter tohoto trestného činu

⁹⁸ tj. podle § 2 odst. 4 písm. b) zákona č. 45/2013 Sb. osobou s fyzickým, psychickým nebo mentálním hendikepem nebo s takovým smyslovým poškozením, které může této osobě bránit v jejím plném uplatnění ve společnosti nebo podle § 2 odst. 4 písm. d) zákona č. 45/2013 Sb. obětí trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím, je-li v konkrétním případě současně dáno zvýšené riziko vzniku druhotné újmy (tzv. sekundární viktimizace), a to zejména s ohledem na věk této oběti, její pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, vyjadřovací schopnosti, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na její vztah k podezřelému nebo závislost na něm

⁹⁹ např. senior jako pozůstalý manžel poškozené ženy, která v důsledku dlouhodobého týrání ze strany jejich spolužijícího syna, zemřela

dosáhnout na přiznání nároku na bezplatnou pomoc zmocněncem, popř. na pomoc poskytovanou za sníženou odměnu, jestliže osvědčí nedostatek finančních prostředků a v rámci trestního řízení uplatňuje nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy, popř. na vydání bezdůvodného obohacení, přičemž vzhledem k povaze uplatňované náhrady nebo její výši není zastoupení zmocněncem zjevně nadbytečné. Při prokázání splnění zákonných podmínek pro přiznání nároku na poskytnutí bezplatné pomoci zmocněnce, popř. pomoci za sníženou odměnu, bude zcela na místě, aby senior využil odborné pomoci některého ze subjektů přímo se specializujících na pomoc seniorům¹⁰⁰ či obětem trestných činů¹⁰¹.

Pakliže si senior, jemuž byl přiznán nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu, zmocněnce sám nezvolí, je mu ustanoven usnesením soudu¹⁰² z řad advokátů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů¹⁰³, popř. mu je ustanoven jiný advokát¹⁰⁴. Náklady za příbrání zmocněnce v daném případě nehradí senior, který se stal obětí trestného činu, nýbrž stát.

12.6. Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její dosavadní život

Jedním z prostředků vedoucích k rehabilitaci respektu poškozeného jako jedné ze stran trestního řízení je zavedení institutu prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její dosavadní život s účinností od 01.08.2013¹⁰⁵ (§ 22 zákona č. 45/2013 Sb. a novelizované znění ustanovení § 43 odst. 4 tr. řádu a § 212a tr. řádu). V praxi by měl tento institut viktimizovanému seniorovi v postavení poškozeného v rámci probíhajícího trestního řízení zajistit vhodný prostor pro důstojné vyjádření jeho

¹⁰⁰ např. právněporadenský servis v rámci občanského sdružení Život 90

¹⁰¹ zejména subjekty zapsané ve veřejně dostupném registru poskytovatelů odborné pomoci obětem trestných činů vedeném Ministerstvem spravedlnosti ČR (www.justice.cz)

¹⁰² pominou-li důvody vedoucí k jeho ustanovení, popř. nemůže-li zmocněnec z důležitých důvodů poškozeného seniora nadále zastupovat, soud jej ustanovení zmocněncem poškozeného zproští

¹⁰³ podle místa jejich působení a pořadí

¹⁰⁴ za podmínek uvedených v § 39 odst. 2, 3 tr. řádu

¹⁰⁵ tj. zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

pocitů a potřeb vyvolaných dopadem spáchaného trestného činu na jeho osobu. V kterémkoli stadiu trestního řízení, nejpozději v závěrečné řeči pronášené v rámci konaného hlavního líčení, tak má dotčený senior v procesním postavení poškozeného zákonné právo¹⁰⁶ náležitým způsobem se vyjádřit k ovlivnění nejen svého fyzického a psychického zdraví či způsobení hmotné újmy v důsledku řešeného trestného činu, ale i k případnému narušení dalších stránek svého života, zejména v oblasti dlouhodobého zásahu, ovlivnění a případné změny svých rodinných, partnerských, sociálních a jiných vazeb. Předmětné prohlášení tak může představovat významný důkazní prostředek pro rozhodovací činnost soudu¹⁰⁷, zejména o otázce viny (tj. při posouzení škodlivosti a závažnosti jednání obviněného, včetně nebezpečnosti jeho osoby), i vhodného druhu a výměry trestu, který by měl mimo jiné vyjadřovat význam společenského zájmu, který byl protiprávním jednáním obviněného v daném případě narušen či ohrožen. Bez významu pak není ani případný dopad tohoto prohlášení v podobě vyjádření vlastních pocitů seniora coby oběti na osobu obžalovaného, zejména jeho uvědomění si závažnosti vlastního protiprávního jednání, jež mnohdy invazivní způsobem zasáhlo do dosavadního způsobu života poškozeného, a z toho plynoucí přijetí následků vlastní trestní odpovědnosti za takové jednání. Má-li mít prohlášení seniora jako oběti trestného činu v rámci probíhajícího trestního řízení požadovanou váhu, je třeba, aby se jednalo o jeho vlastní vyjádření pocitů a potřeb, nikoli o sumarizovaný text písemně zpracovaný zástupcem některé z pomáhajících organizací, na které se senior v průběhu řízení obrátil s žádostí o poskytnutí odborné pomoci. V opačném případě by totiž dané prohlášení představovalo z hlediska rozhodovací činnosti příslušných orgánů činných v trestním řízení, stejně jako z hlediska zajištění důstojného postavení poškozeného coby jedné ze stran řízení při ochraně jeho práv a oprávněných zájmů, zcela bezvýznamné podání.

¹⁰⁶ nikoli povinnost

¹⁰⁷ popř. v rámci přípravného řízení státního zástupce při jeho úvahách o splnění zákonných podmínek pro případné postoupení věci jako přestupku jinému orgánu podle § 171 tr. řádu, zastavení trestního stíhání pro neúčelnost podle § 172 odst. 2 písm. a) tr. řádu, podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 tr. řádu, popř. schválení narovnání podle § 309 tr. řádu

Dané prohlášení lze učinit v písemné nebo ústní podobě, přičemž písemné prohlášení je v řízení před soudem posléze provedeno jako listinný důkaz¹⁰⁸. Jelikož stávající česká právní úprava oproti zahraniční praxi postrádá jakoukoli formu standarizovaného formuláře k uplatnění daného práva oběti, bude na místě, a to zejména ve vztahu k zvláště zranitelným obětem či seniorům, poskytnout poškozenému ze strany subjektů věnujících se odborné pomoci obětem trestných činů či specifickým skupinám osob¹⁰⁹ potřebnou součinnost při vlastní realizaci prohlášení oběti o dopadech trestného činu na její dosavadní život.

12.7. Oddělené čekárny pro poškozené, svědky a jejich doprovod

Jedním z důležitých faktorů majícím klíčový význam z hlediska ochrany práv poškozeného je včasnost poskytovaných informací, např. o existenci oddělené čekárny v budově soudu, neboť pouze tehdy, je-li poškozený senior o možnostech ochrany svých oprávněných zájmů poučen včas, je schopen prostředky garantované zákonnými a podzákonnými právními normami účinně využívat. Institut oddělených čekáren pro poškozené, svědky a jejich doprovod, jež jsou zřizovány v budovách jednotlivých obecných soudů, představuje jeden z významných prostředků ochrany oběti před zbytečným stresem a sekundární viktimizací spojenou s veřejným projednáním dané věci. Vytvoření takovýchto prostor respektujících důstojnost poškozeného seniora a význam ochrany jeho oprávněných zájmů bylo v České republice po vzoru řady zahraničních právních úprav iniciováno Bílým kruhem bezpečí, o.s. již v roce 2000, nicméně doposud nebyly takovéto oddělené prostory zřízeny u všech obecných soudů, jež projednávají mimo jiné ty nejzávažnější násilné a sexuálně motivované zločiny. Za daného stavu je tak v případech potřeby odděleného prostoru pro poškozeného, který není současně utajeným svědkem ve smyslu § 55 odst. 5 tr. řádu, zpravidla nutno postupovat ad hoc dle materiálně technického vybavení daného soudu.

¹⁰⁸ tj. přečtením za podmínek § 213 tr. řádu s možností obžalovaného se k takovému důkazu ve smyslu § 214 tr. řádu ústně vyjádřit

¹⁰⁹ např. občanské sdružení Život 90, Bílý kruh bezpečí, o.s., ROSA, La Strada, In Iustitia a další

I tam, kde byl tento institut zřízen, přičemž se zpravidla jedná o okresní a krajské soudy sídlící v nových či zmodernizovaných justičních areálech, tento ochranný prvek ne vždy dobře funguje. Mnohdy je to právě neinformovanost poškozených a svědků, jimž je tento specifický prostor určen, o existenci oddělené čekárny, jež v praxi vede k tomu, že tento institut není ani po několika letech u vybraných soudů využíván. Pokud se již stane, že je oddělená čekárna využita, je to zpravidla na základě podnětu samotného poškozeného, popř. soudního znalce, který prováděl vyšetření jeho duševního stavu, nikoli na základě automatické iniciativy soudu vedené snahou ve vhodných případech maximálním způsobem posílit ochranu oprávněných zájmů poškozených. Ke zlepšení současného stavu by přitom mohlo přispět pouhé doplnění textu písemného předvolání poškozeného v procesním postavení svědka k hlavnímu líčení či veřejnému zasedání o stručnou informaci o existenci oddělené čekárny, včetně popsání způsobu jejího možného využití a současně ji publikovat na veřejně dostupných oficiálních webových stránkách příslušného soudu, jakož i na jeho úřední desce. Pomoci poškozenému seniorovi při využití oddělené čekárny v praxi by pak mohli pověřeni pracovníci soudu, příslušníci justiční stráže, popř. pracovníci Probační a mediační služby, působí-li jejich středisko přímo v budově příslušného soudu. Důvodnost takového postupu lze přitom opřít o ustanovení § 183a odst. 4 tr. řádu, dle kterého dbá předseda senátu na ochranu svědků a osob jim blízkých, kterým v souvislosti s podáním svědectví hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí. Riziko traumatizujícího setkání poškozeného seniora s osobou pachatele v postavení obžalovaného na společné chodbě soudu před vstupem do jednací síně a z toho plynoucí riziko možného zhoršení jeho psychického stavu, může takovouto hrozbu újmy na zdraví reálně představovat.

12.8. Náhrada škody způsobené trestným činem a náhrada účelně vynaložených nákladů

Senior, kterému byla trestným činem způsobena škoda (na zdraví či na majetku) nebo nemajetková újma, popř. na jehož úkor obviněný získal bezdůvodné obohacení, může bez ohledu na charakter trestného činu v postavení poškozeného žádat, aby soud obžalovanému v odsuzujícím rozsudku, popř. trestním příkazu, uložil povinnost nahradit mu způsobenou škodu či újmu v penězích (§ 43 odst. 3 tr. řádu). V souvislosti s protrpěným psychickým, sociálním či sexuálním násilím bude na místě, aby senior jako poškozený zvážil uplatnění svého práva na náhradu nemajetkové újmy, kterou tímto trestným činem utrpěl. Jelikož odčinění této újmy, jež představuje příkoří zasahující do osobní sféry poškozeného seniora, zejména zásah do jeho osobních zájmů v psychické rovině, intimní sféře, rodinných vztazích apod., se zejména co výše odškodnění doposud náležitým způsobem nepromítlo do judikatorní činnosti obecných soudů, bude zcela na místě, aby poškozený senior při uplatnění tohoto práva využil odborné pomoci některého ze subjektů orientovaných na oběti trestných činů, popř. jednal prostřednictvím svého zmocněnce, který by měl být schopen daný návrh učinit tak, aby byla náhrada škody poškozenému v maximální míře přiznána přímo v adhezním řízení, nikoli až v rámci občanskoprávního řízení, na které by mohl být odkázán. Při náhradě nemajetkové újmy je vedle dalších faktorů třeba vážit mimo jiné i závažnost zásahu do nemajetkových zájmů seniora v postavení poškozeného, charakter těchto zájmů, jakož i vztah poškozeného k obviněnému.

Návrh na náhradu škody či jiné újmy dle § 43 odst. 3 tr. řádu je poškozený senior oprávněn učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování¹¹⁰ nebo při prvním jednání o dohodě o vině a trestu¹¹¹, a to ústně do protokolu nebo písemně, osobně nebo prostřednictvím svého zmocněnce. Pakliže není takový návrh v dané lhůtě řádně učiněn, nelze o něm v rámci probíhajícího trestního řízení jakkoli

¹¹⁰ viz § 206 odst. 2 tr. řádu

¹¹¹ viz § 175a odst. 2 tr. řádu

rozhodnout, a to ani při jeho dodatečném uplatnění (např. v rámci pozdějšího výsledku poškozeného seniora v postavení svědka v rámci hlavního líčení). Z podání přitom musí být patrné, z jakého důvodu a v jaké výši senior jako poškozený svůj návrh činí, když jej nelze zaměňovat s vyčíslením škody, přičemž důvod a výši škody musí senior doložit, o čemž musí být příslušným orgánem činným v trestním řízení předem poučen.¹¹² Pravomocný rozsudek či trestní příkaz, jímž byla odsouzenému uložena povinnost k náhradě způsobené škody ve smyslu § 228 tr. řádu, přitom pro seniora v postavení poškozeného představuje exekuční titul, na základě kterého se může domáhat nuceného plnění této povinnosti cestou exekučního řízení, a to po dobu 10 let od právní moci rozhodnutí.

Vedle nároku na náhradu škody způsobené trestným činem, má senior v procesním postavení poškozeného podle § 154 a § 155 odst. 4, 5, 6 tr. řádu rovněž právo na náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění svého nároku na náhradu škody, a to včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněncem či nákladů na posudky a odborná vyjádření sloužící k prokázání jím uplatněného nároku na náhradu škody. Daný návrh je přitom třeba účinně uplatnit do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, tzn. poté, co došlo k pravomocnému uznání viny obviněného žalovaným skutkem¹¹³, a to bez ohledu na skutečnost, zda byl poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody či nikoli.¹¹⁴ Od 01.08.2013 může soud z důvodů zvláštního zřetele hodných, zejména s ohledem na povahu trestného činu, osobní a majetkové poměry poškozeného a obviněného, požadované náklady seniora přiměřeně snížit, nikoli však u úmyslných trestných činů.¹¹⁵ Pakliže byl seniorovi v postavení poškozeného za podmínek § 51a tr. řádu ustanoven zmocněnec soudem, je o povinnosti odsouzeného nahradit státu takto vzniklé náklady rozhodováno i bez návrhu poškozeného.

¹¹² pokud poškozený dosud neuplatnil nárok na náhradu škody, poučí jej o právu takový návrh podat nejpozději soud při doručení opisu obžaloby dle § 196 odst. 1 tr. řádu

¹¹³ jinak toto právo zaniká (prekluduje se)

¹¹⁴ nebrání-li tomu povaha věci a okolnosti případu, zejména spoluzavinění poškozeného

¹¹⁵ O povinnosti odsouzeného k náhradě nákladů poškozeného rozhoduje předseda senátu soudu I. stupně, přičemž poškozený je oprávněn proti tomuto usnesení podat v zákonné třídní lhůtě ode dne oznámení řádný opravný prostředek, tj. stížnost.

12.9. Právo seniora na informace

V souvislosti s domácím násilím, popř. jinými formami týrání, jehož objektem se stává osoba vyššího věku, jež s pachatelem mnohdy sdílí společné obydlí, je zcela na místě zvážit poučení takového seniora v postavení poškozeného ze strany orgánu činného v trestním řízení, který dané řízení aktuálně vede, o jeho právu žádat informace o propuštění obviněného z vazby na svobodu, odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, ochranného léčení či zabezpečovací detence, popř. o jeho útěku a s účinností od 01.08.2013 též o změně formy ochranného léčení z ústavní na ambulantní, přerušení výkonu trestu odnětí svobody, změně zabezpečovací detence na ochranné léčení a jakémkoli vydání obviněného/odsouzeného do cizího státu nebo o jeho předání do jiného členského státu EU (viz § 103a tr. řádu a § 11 zákona č. 45/2013 Sb.). Předmětné informace pak musí být seniorovi v postavení oběti trestného činu či svědka na základě jeho žádosti poskytnuty bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od vzniku oznamované skutečnosti, tj. od útěku či propuštění obviněného/odsouzeného na svobodu. Včasné poskytnutí takové informace ze strany příslušných subjektů, tj. věznic, zdravotnického zařízení či detenčního ústavu, přitom mohou vést seniora k přijetí vhodných opatření posilujících jeho ochranu a bezpečí¹¹⁶, jakož i k možnosti čerpat odbornou pomoci poskytovanou specializovanými subjekty.

V praxi se přitom ukazuje být určitým problémem způsob, jakým jsou tyto informace evidovány ve spisovém materiálu a následně zpětně dohledávány za účelem jejich předání subjektu příslušnému k informování poškozeného, tj. věznici, zdravotnickému zařízení či detenčnímu ústavu. Ve spisovém materiálu by tak měla být vhodným způsobem zvýrazněna informace o využití tohoto práva poškozeným, včetně zjištění způsobu, jakým poškozený senior žádá být vyrozuměn (kontaktní adresa, telefon apod., jež mohou být odlišné od údajů uváděných poškozeným na počátku jeho výsledku do protokolu k jeho osobě).

¹¹⁶ vytvoření tzv. bezpečnostního plánu

Hrozí-li seniorovi v postavení poškozeného či svědka v souvislosti s pobytem obviněného/odsouzeného na svobodě vážné nebezpečí, je policejní orgán, který trestní řízení v dané věci aktuálně vede nebo dříve vedl, přímo ze zákona povinen jednak přijmout vhodná opatření, jež povedou k zajištění bezpečí seniora¹¹⁷ a jednak seniorovi poskytnout informace o propuštění, popř. útěku obviněného/odsouzeného, a to bez ohledu na to, zda senior o poskytnutí těchto informací dříve sám požádal či nikoli.¹¹⁸

K posílení ochrany seniora, který se stal obětí trestného činu, a to bez ohledu na charakter delikventního jednání, jakož i jeho snazší orientaci v zákonem mu garantovaných právech jistě přispívá snaha o zvýšení kvality prvokontaktu v podobě nově kodifikované povinnosti subjektů, kteří přicházejí do kontaktu s viktimizovaným seniorem jako první, podat této osobě základní informace o jejich právech a možnostech dalšího postupu. Je-li místem prvního kontaktu orgán Policie ČR, je povinen seniorovi automaticky, tj. i bez žádosti, poskytnout mimo jiné informace o tom, u kterého orgánu může podat trestní oznámení, včetně předání kontaktu na tento orgán, dále informace o tom, na které registrované poskytovatele pomoci obětem trestných činů se může senior obrátit s žádostí o odbornou pomoc a za jakých podmínek má právo na pomoc bezplatnou, včetně předání kontaktů na tyto subjekty, jakož i informace o tom, za jakých podmínek má právo na přijetí

¹¹⁷ např. vykazání dle § 44 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, využití prostředků krátkodobé ochrany dle § 50 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, iniciace podání návrhu na vzetí obviněného do vazby z důvodů uvedených v § 67 písm. b), c) tr. řádu, iniciace uložení předběžného opatření v rámci trestního řízení ve smyslu § 88b tr. řádu. Krátkodobá ochrana může být za podmínek § 50 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, konkrétní fyzické osobě poskytnuta ve formě fyzické ochrany, dočasné změny jejího pobytu, použití zabezpečovací techniky nebo poradensko-preventivní činnosti. Krátkodobou ochranu přitom policie poskytne v odůvodněných případech osobě, které zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, avšak jí nelze poskytnout zvláštní ochranu osob (dle zákona č. 137/2001 Sb.) nebo se nejedná o chráněného ústavního činitele, popř. osobu chráněnou dle mezinárodních dohod anebo podmínky ochrany osoby pověřené výkonem rozhodnutí (exekucí). V odůvodněných případech je krátkodobá ochrana poskytnuta také osobám blízkým osobě, které zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, přičemž ochranu nelze poskytovat bez souhlasu chráněné osoby. V případě bezprostředně hrozícího útoku na život nebo zdraví osoby je této osobě policistou poskytnuta předběžná fyzická ochrana, načež je informován útvar policie příslušný k zajišťování krátkodobé ochrany osob.

¹¹⁸ o hrozícím nebezpečí informují policii subjekty přicházející aktuálně do kontaktu s osobou obviněného či odsouzeného, tj. jednotlivé orgány činné v trestním řízení, úředníci Probační a mediační služby, věznice, zdravotnické zařízení při výkonu ochranného léčení, detenční ústav apod.

opatření vedoucích k zajištění jeho bezpečí a u kterého orgánu může žádat další informace o věci, ve které se stal obětí trestného činu. Tyto informace musí být seniorovi, který se stal obětí trestného činu jednak poskytnuty písemně a jednak srozumitelně vysvětleny, a to s ohledem na jeho vyšší věk, rozumovou a volní vyspělost, jakož i zdravotní stav, včetně psychického stavu. Písemně jsou dále seniorovi poskytnuty základní informace o tom, za jakých podmínek a v jakém rozsahu má nárok na poskytnutí peněžité pomoci státem, jaké etapy řízení následují po podání trestního oznámení a jaká je v nich úloha oběti, a u kterého orgánu a jakým způsobem se lze domáhat nápravy při porušení práv oběti orgánem veřejné moci (viz § 8 zákona č. 45/2013 Sb.).¹¹⁹

Obrátí-li se senior při podání trestního oznámení přímo na státního zástupce, který se tak pro něho stává místem prvního kontaktu, získá automaticky ústně i písemně, navíc srozumitelným způsobem, informace o tom, na které registrované poskytovatele pomoci obětem trestných činů se může obrátit s žádostí o odbornou pomoc, včetně předání kontaktů na tyto subjekty, dále informace o tom, za jakých podmínek má právo na přijetí opatření vedoucích k zajištění jeho bezpečí a u kterého orgánu může žádat další informace o věci, ve které se stal obětí trestného činu. Bude-li pro seniora prvním místem kontaktu zdravotnické zařízení, u kterého hledá ošetření v důsledku zranění způsobeného trestným činem, získá automaticky v písemné podobě toliko informace o tom, na které registrované poskytovatele pomoci obětem trestných činů se může obrátit s žádostí o odbornou pomoc, včetně předání kontaktů na tyto subjekty.¹²⁰

Subjekt poskytující odbornou pomoc obětem trestných činů na základě registrace u Ministerstva spravedlnosti ČR, tedy subjekt zapsaný do veřejně přístupného registru poskytovatelů uveřejněném na portálu www.justice.cz, je přímo ze zákona povinen seniorovi poskytnout, a to písemně i ústní formě, informace o službách, které obětem poskytuje, včetně informace, zda je služba poskytována bezplatně, popř. seniora

¹¹⁹ pokud o to oběť požádá, policejní orgán jí srozumitelně ústně vysvětlí i tyto informace

¹²⁰ viz § 10 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb.

odkáže na jiný vhodný subjekt, dále mu poskytne informace o právech obětí, o právech poškozeného dle trestního řádu a o průběhu trestního řízení a postavení poškozeného a svědka v něm.¹²¹

S účinností od 01.08.2013 jsou pak orgány činné v trestním řízení seniorovi, který se stal obětí trestného činu, povinny poskytnout informace o stavu trestního řízení, jakož i stejnopis pravomocného rozhodnutí, kterým se trestní řízení v dané věci končí, a to bez ohledu na skutečnost, zda senior v postavení poškozeného uplatňuje nárok na náhradu škody, o němž je třeba v rámci adhezního řízení jako součásti trestního řízení rozhodnout, či nikoli. Tyto informace však nejsou seniorovi poskytovány automaticky, nýbrž dle § 11 zákona č. 45/2013 Sb. toliko na základě jeho vlastní žádosti.

12.10. Plnění poučovací povinnosti ze strany orgánů činných v trestním řízení

Jednou ze základních zásad trestního řízení, která byla do trestního řádu výslovně zakotvena až zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, a která je vyjádřena rovněž v člancích 9 a 21 Směrnice Evropského parlamentu a Rady (č. 2012/29/EU) ze dne 25.10.2012, kterou se zavádějí minimální pravidla pro práva, odporu a ochranu obětí trestných činů a jež nahradila Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie z 15.03.2001 (č. 2001/220/JHA) o postavení obětí v trestním řízení, je vedení řízení s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti (viz § 2 odst. 15 tr. řádu). V této souvislosti zákon klade orgánům činným v trestním řízení přímou povinnost umožnit poškozenému v každé fázi řízení plné uplatnění jeho práv. O tom je přitom třeba jej vhodným způsobem a srozumitelně poučit, a to tak, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků.

¹²¹ viz § 9 zákona č. 45/2013 Sb.

Současná situace při realizaci poučovací povinnosti orgánů činných v trestním řízení vůči poškozenému, který je současně obětí trestného činu, se však i přes uvedené, dobře míněné změny zákonného rámce příliš neliší od předešlého stavu panujícího zde do 31.07.2013, tedy před datem účinnosti zákona č. 45/2013 Sb. Rozdíl spočívá pouze v rozsahu poučení, kterého se poškozenému seniorovi dostává, nikoli v kvalitě dané jeho formou, tzn. způsobem, jakým odpovědné orgány tuto svoji zákonnou povinnost plní. Policista coby policejní orgán, který přichází při realizaci jednotlivých úkonů trestního řízení s obětí v postavení poškozeného do kontaktu jako první, tuto osobu o jejích právech a povinnostech zpravidla poučí tak, že jí předloží text poučení v rozsahu pěti stran, tedy oproti předchozímu stavu o celé tři strany delší, s tím, aby se s daným dokumentem sama seznámila. V této souvislosti nelze pominout, že Policejním prezidiem schválený formulář označený jako „poučení poškozeného - oběti trestného činu v trestním řízení“ i nadále představuje výčet jednotlivých ustanovení trestního řádu obohacených o zákon o obětech trestných činů vážících se k právům poškozeného. Tato doslovná citace platné právní úpravy je přitom zpracována ryze univerzálně tak, aby dopadala pokud možno na veškeré procesní eventuality, s nimiž se může policejní orgán setkat.

Díky této snaze o minimalizaci administrativní zátěže zasahujících státních orgánů však dochází k přímo úměrnému posílení pocitu nepochopení, nesrozumitelnosti a beznaděje na straně seniora v postavení oběti, tedy jako adresáta tohoto poučení. Pro seniora, který se stal jedinou obětí projednávaného trestného činu, je tak ryze nadbytečné a obtížně srozumitelné obšírné poučení o společném zmocnění, který v trestním řízení vystupuje jen tehdy, je-li počet poškozených mimořádně vysoký (tj. v řádech mnoha stovek či tisíců; viz § 44 odst. 2 tr. řádu), dále poučení o pravidlech zacházení se zvláště zranitelnými oběťmi, ačkoli sám obětí této kategorie není (viz § 20 zákona č. 45/2013 Sb.), jakož i poučení o účasti zákonného zástupce či kolizního opatrovníka, ačkoli jde o poškozeného s plnou způsobilostí k právním úkonům, resp. plnou svéprávností (viz § 45 odst. 1, 2 tr. řádu). Stejná situace nastává při plošném, ryze formálním poučení o právu žádat tlumočení osobou stejného nebo opačného

pohlaví, ačkoli senior jako poškozený sám dobře ovládá český jazyk (viz § 19 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb.) nebo při poučení o peněžité pomoci, ačkoli byla poškozenému způsobena toliko škoda na majetku, tzn. že nikterak nespĺňuje zákonné podmínky pro její poskytnutí státem (§ 23 a násled. zákona č. 45/2013 Sb.). Naproti tomu po vypuštění původního ustanovení § 44a tr. řádu o právu poškozeného žádat informace o propuštění či útěku obviněného z vazby, výkonu trestu odnětí svobody, ochranného léčení či zabezpečovací detence obsahuje aktualizovaný text poučení neúplnou informaci o nové úpravě tohoto práva, když cituje toliko ustanovení § 11 odst. 3 zákona o obětech trestných činů, nikoli komplexní úpravu nově vtělenou do ustanovení § 103a tr. řádu. Místo aby změny přinesené novým zákonem posílily kvalitu postavení poškozeného jako oběti v trestním řízení, dochází, mnohdy zcela nevhodným, přístupem ze strany zasahujících orgánů činných v trestním řízení k rezignaci řady poškozených, zejména seniorů, i na ta práva, která jim byla zákonem přiznána již před 01.08.2013. Z možné podpory obětí se tak jejím zcela nešťastným uchopením mnohdy paradoxně stává prostředek blokující dosažení jakékoli účinné pomoci.

Vzhledem k výše uvedenému lze konstatovat, že každý orgán činný v trestním řízení by měl svoji poučovací povinnost vůči poškozenému jako oběti trestného činu plnit primárně ústně, a to s uvedením pouze takových práv, která jsou přiléhavá konkrétně řešené věci, stejně jako fázi trestního řízení, ve které se poškozenému tohoto poučení dostává. Přiměřené, jakož i vhodně a včas poskytované informace, a to způsobem odpovídajícím věku oběti, její rozumové a volní vyspělosti, jakož i aktuálnímu zdravotnímu stavu, včetně psychického, lze považovat za postup odpovídající základním zásadám trestního řízení. Má-li příslušný orgán činný v trestním řízení poškozenému současně umožnit plné uplatnění jeho práv, je třeba, aby se v rámci plnění své poučovací povinnosti neomezil toliko na strohou citaci výčtu jednotlivých zákonných ustanovení, nýbrž by měl poškozenému seniorovi srozumitelným a přiměřeným způsobem vysvětlit nejen katalog jeho práv, ale bude-li toho třeba i způsob, jakým lze na uplatnění těchto práv v praxi dosáhnout.

Trestní řád, zákon o obětech trestných činů ani Evropská směrnice přitom nikterak nevymezují faktickou podobu (formu) poučení poškozeného jako oběti trestného činu o jeho právech, pouze stanoví základní kritéria, která musí takové poučení z hlediska jeho kvality a smysluplnosti splňovat. Nemá-li být do budoucna poškozenému předávána kopie celé právní normy (zákona), popř. více norem, které jednotlivá práva poškozeného a oběti zakotvují, je třeba se zaměřit na odborné proškolení zástupců orgánů činných v trestním řízení, kteří se na výkonu práv poškozených při jednotlivých procesních úkonech aktivně podílejí. Takto proškolení profesionálové by měli být schopni podat ústně, navíc srozumitelným a vhodným způsobem, přiměřeně řešené věci a nastalé procesní situaci, jakož i poměrům oběti, nejen informaci o obsahu zákonných práv, která na oběť v daném případě reálně, nikoli jen akademicky, dopadají, ale i o možném postupu vedoucím k jejich uplatnění. Seniorovi v postavení oběti lze v písemné podobě předat toliko zákonný výčet práv, o nichž byl ústně poučen, s uvedením odkazu na zákonná ustanovení trestního řádu či zákona o obětech trestných činů, jež daná práva podrobně vymezují, a současně, bude-li tohoto s ohledem na situaci oběti třeba, též podrobný informační materiál, která by obsahovala i pro právní laiky srozumitelným způsobem vysvětlenou podstatu jednotlivých práv, včetně kazuisticky popsaného postupu, jímž lze dosáhnout na jejich uplatnění (např. názornou ilustraci postupu při uplatnění práva na informaci o útěku či propuštění obviněného z vazby, výkonu trestu, ochranného léčení či zabezpečovací detence nebo při uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody). S tímto podrobným materiálem, představujícím jakýsi manuál poškozeného coby oběti trestného činu při výkonu jeho práv v rámci trestního řízení, by se měl poškozený možnost následně seznámit v klidu svého domova a v případě jakýchkoli nejasností či potřeby dalších doplňujících informací se obrátit na příslušné subjekty hlásící se k poskytování odborné pomoci obětem trestných činů.

V souvislosti s plněním poučovací povinnosti ze strany orgánů činných v trestním řízení nelze pominout ani způsob předvolání seniora jako svědka k hlavnímu líčení za současného vyrozumění jeho osoby jako poškozeného v případech celodenního,

popř. několikadenního projednávání konkrétní trestní věci. Při využití standardizovaného vzoru tohoto předvolání je třeba v textu důsledně vyznačit počátek hlavního líčení, jakož i dobu plánovaného výslechu svědka a informaci o tom, že senior coby poškozený není povinen se zahájení hlavního líčení osobně účastnit, a to ani v případě, kdy uplatňuje nárok na náhradu škody, neboť při jeho absenci bude soud vycházet z jím dříve uplatněného nároku, je-li takový návrh součástí spisového materiálu. Pouze dodržením takového postupu bude šetřena osoba poškozeného seniora před případnými negativními vlivy vyvolanými neúměrně dlouhou dobou, po kterou by vyčkával na okamžik konání svého výslechu v pro něj deprimujícím prostředí soudní budovy, to vše za situace, kdy jako poškozený setrvává na svém původním návrhu stran uplatněného nároku na náhradu škody, který učinil již v rámci přípravného řízení.

12.11. Odborná pomoc dle zákona č. 45/2013 Sb.

Stane-li se senior obětí libovolného druhu trestného činu, včetně týrání svěřené osoby dle § 198 tr. zákoníku či týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 tr. zákoníku, má s účinností od 01.08.2013 možnost čerpat odbornou pomoc ze strany subjektů orientujících se na podporu a pomoc obětem trestných činů¹²². Tato pomoc je přitom poskytována ve formě psychologického poradenství, sociálního poradenství, právní pomoci, poskytování právních informací¹²³ a restorativních programů subjekty zapsanými v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, který představuje veřejný seznam dostupný na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR.¹²⁴ V obecné rovině je taková pomoc seniorovi poskytována na základě jeho žádosti, a to až do doby, dokud to vyžaduje její účel.

¹²² viz § 4 zákona č. 45/2013 Sb.; vyjma situace, kdy se stal obětí trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 tr. zákoníku

¹²³ Právní pomoc mohou za úplatu poskytovat pouze advokáti, přičemž bezplatně je právní pomoc poskytována za podmínek stanovených trestním řádem, občanským soudním řádem či jiným procesním předpisem. Ostatní registrované subjekty, jakož i střediska Probační a mediační služby mohou dle zákona č. 45/2013 Sb. obětem trestných činů poskytovat toliko právní informace.

¹²⁴ Do registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů jsou zapisovány jednak subjekty poskytující sociální a psychologické poradenství na základě registrace dle zákona o sociálních

Pakliže senior splňuje znaky tzv. zvlášť zranitelné oběti ve smyslu § 2 odst. 4 zákona č. 45/2013 Sb., tzn. že je osobou s fyzickým, psychickým nebo mentálním hendikepem nebo s takovým smyslovým poškozením, které jí může bránit v jejím plném uplatnění ve společnosti, nebo je obětí trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti či trestného činu zahrnujícího násilí či pohrůžku násilím, je-li v konkrétním případě současně dáno zvýšené riziko vzniku druhotné újmy (tzv. sekundární viktimizace), a to zejména s ohledem na věk této oběti, její pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, vyjadřovací schopnosti, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na její vztah k podezřelému nebo závislost na něm, musí mu být k jeho žádosti odborná pomoc dle zákona poskytnuta bez zbytečného odkladu a bezplatně, pokud tuto pomoc potřebuje.¹²⁵ Registrované subjekty však mohou pomoc bezplatně poskytovat i jiným obětem, tedy např. obecně všem seniorům, kteří byli viktimizováni, bez ohledu na to, zda v daném případě splňují znaky zvlášť zranitelné oběti či nikoli.¹²⁶

12.12. Peněžitá pomoc poskytovaná dle zákona č. 45/2013 Sb. obětem trestných činů

Jestliže bylo seniorovi, který se stal obětí trestného činu, ublíženo na zdraví, nebo mu byla v důsledku trestného činu způsobena těžká újma na zdraví¹²⁷, popř. se stal obětí trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti¹²⁸, kterým mu vznikla nemajetková újma, má za podmínek stanovených v § 23 a násled. zákona č. 45/2013

službách (viz jejich registrace u Ministerstva práce a sociálních věcí ČR), a to na základě jejich žádosti, dále subjekty akreditované u Ministerstva spravedlnosti ČR dle zákona o obětech trestných činů pro poskytování právních informací a restorativních programů, jakož i advokáti (na základě jejich vlastní žádosti) a všechna střediska Probační a mediační služby (toliko pro poskytování právních informací a restorativních programů).

¹²⁵ viz § 5 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb.

¹²⁶ na tuto činnost však tyto subjekty nemohou čerpat dotace od Ministerstva spravedlnosti ČR, které jsou poskytovány na pomoc zvlášť zranitelným obětem

¹²⁷ viz definice v § 122 odst. 2 tr. zákoníku

¹²⁸ např. trestný čin znásilnění podle § 185 tr. zákoníku, trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186 tr. zákoníku aj.

Sb.¹²⁹ nárok na poskytnutí peněžité pomoci ze strany státu.¹³⁰ Tato pomoc přitom spočívá v jednorázovém poskytnutí finanční částky sloužící k překlenutí zhoršené sociální situace seniora způsobené trestným činem, jehož se stal obětí.

Peněžítá pomoc je seniorovi poskytnuta na jeho žádost, a to zpravidla do tří měsíců od podání žádosti¹³¹, kterou je třeba podat u Ministerstva spravedlnosti ČR nejpozději do dvou let ode dne, kdy se jako oběť dozvěděl o újmě způsobené mu trestným činem, nejpozději však do pěti let od spáchání trestného činu, jinak toto právo zaniká.¹³²

V případě ublížení na zdraví může viktimizovaný senior čerpat peněžitou pomoc v paušální částce ve výši 10.000,- Kč nebo ve výši, která představuje jím prokázanou ztrátu na výdělků (je-li stále zaměstnán) a prokázané náklady spojené s jeho léčením, snížené o součet všech částek, které jako oběť z titulu náhrady škody již obdržel, přičemž takto poskytnutá peněžítá pomoc nesmí přesáhnout ve svém součtu celkovou částku 200.000,- Kč. Při způsobení těžké újmy na zdraví může senior jako oběť trestného činu čerpat peněžitou pomoc v paušální částce ve výši 50.000,- Kč nebo ve výši, která opětně představuje jím prokázanou ztrátu na výdělků a prokázané náklady spojené s jeho léčením, snížené o součet všech částek, které jako oběť z titulu náhrady škody již obdržel, přičemž peněžítá pomoc nesmí přesáhnout ve svém součtu celkovou částku 200.000,- Kč.¹³³ Stal-li se senior obětí trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, v důsledku čehož mu byla způsobena nemajetková újma, má nárok na úhradu nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby (tj. včetně nezbytné lázeňské

¹²⁹ zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, s účinností od 01.08.2013 nahradil předchozí úpravu obsaženou v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

¹³⁰ Nárok na poskytnutí peněžité pomoci má rovněž senior, který je pozůstalým rodičem, manželem, registrovaným partnerem, nebo sourozencem oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, pakliže v době její smrti spolu žili ve společné domácnosti, nebo je-li osobou, které zemřelý poskytoval (tj. i druh žijící se zemřelým ve společné/rodinné domácnosti) nebo byl povinen poskytovat výživu.

¹³¹ lhůtu lze prodloužit až o 30 dnů při nařízení ústního jednání či místního šetření, popř. u zvlášť složitých případů nebo o dobu nutnou k provedení dožádání, zpracování znaleckého posudku či doručení písemnosti do ciziny

¹³² do 31.07.2013 byla tato propadná lhůta pouze subjektivní a trvala 1 rok

¹³³ Do 31.07.2013 mohla oběť čerpat paušální částku ve výši 25.000 Kč nebo ve výši prokázaných nákladů s max. výší 150.000 Kč.

péče, nejsou-li náklady na tyto služby přímo hrazeny z veřejného zdravotního pojištění), a to až do celkové výše 50.000,- Kč. To vše ovšem platí za předpokladu, že seniorovi nebyla peněžité pomoci poskytnuta již v souvislosti s ublížením na zdraví. Naproti tomu ve vztahu k peněžité pomoci poskytované téže oběti v téže věci v souvislosti se souběžným způsobením těžké újmy na zdraví a nemajetkové újmy v důsledku sexuálně motivovaného trestného činu, je kumulace zákonem stanovených částek možná.¹³⁴

S účinností od 01.08.2013 již není podmínkou poskytnutí peněžité pomoci výše bodového hodnocení za bolest, když do 31.07.2013 bylo třeba, aby celkový součet bodového ohodnocení za bolest dosáhl nejméně 100 bodů ve smyslu vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění. Peněžité pomoci nebude i nadále seniorovi poskytnuta, jestliže jako oběť trestného činu v postavení poškozeného nedal souhlas k trestnímu stíhání pachatele trestného činu, ačkoli je tento souhlas podle § 163 tr. řádu podmínkou zahájení trestního stíhání. Překážkou v poskytnutí peněžité pomoci není naproti tomu skutečnost, že došlo ke zproštění obžaloby obviněného pro jeho nepřičetnost¹³⁵ nebo k odložení věci z důvodu neznámého pachatele¹³⁶, popř. brání-li trestnímu stíhání zákonná překážka nebo pokud doposud nedošlo k vyhlášení rozsudku či tento nenabyl právní moci, nejsou-li podle výsledků dosavadního šetření orgánů činných v trestním řízení důvodné pochybnosti o tom, že se trestný čin, kterým byla seniorovi v postavení oběti způsobena újma, skutečně stal.

S účinností od 01.08.2013 již není senior, jemuž byla jako oběti trestného činu poskytnuta jednak peněžité pomoci ze strany státu a současně náhrada škody, byť

¹³⁴ Je-li senior pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt, má nárok na peněžitou pomoci v paušální částce 200.000,- Kč (jde-li o pozůstalého rodiče, manžela či registrovaného partnera oběti, s nímž v době její smrti žil ve společné domácnosti, nebo jde-li o osobu, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu) a jde-li o spolužijícího sourozence zemřelého peněžitou pomoci v paušální částce 175.000,- Kč, přičemž peněžité pomoci nesmí ve svém součtu přesáhnout částku 600.000,- Kč. Pakliže by peněžité pomoci ve svém součtu přesáhla tuto částku, částka poskytovaná každé z oprávněných pozůstalých osob po oběti se přiměřeně zkrátí (do 31.07.2013 činila paušální částka 150.000,- Kč, u většího počtu pozůstalých byla poskytována do maximální výše 450.000,- Kč).

¹³⁵ viz § 226 písm. d) tr. řádu

¹³⁶ viz § 159a odst. 5 tr. řádu

částečná, ze strany pachatele, povinen státu odvést poskytnutou peněžitou pomoc ve výši odpovídající čerpané náhradě škody, a to až do výše celkově poskytnuté peněžité pomoci. Nárok oběti na náhradu škody nebo nemajetkové újmy vůči pachateli trestného činu totiž okamžikem poskytnutí peněžité pomoci nově přechází na stát, a to v rozsahu jím poskytnuté peněžité pomoci.¹³⁷

S ohledem na značnou administrativní zátěž spojenou s úspěšným čerpáním peněžité pomoci poskytované státem obětem trestných činů bude ve vztahu k obětem z řad seniorů, kteří mohou mít s pochopením a dodržením celé procedury značné obtíže, v důsledku kterých by sami o tuto pomoc ani nežádali, nezbytná součinnost poskytovaná ze strany pomáhajících organizací, a to zejména v souvislosti s vyplněním standardizovaného formuláře (žádosti o poskytnutí peněžité pomoci), včetně doložení oprávněného nároku.

13. Možný postih násilí páchaného na osobách vyššího věku z pohledu slovenské právní úpravy

Současná slovenská úprava trestního práva hmotného, vtělená do zákona č. 300/2005 Sb., trestní zákon, skýtá s účinností od 01.01.2006 možnost postihnout protiprávní jednání pachatele, ke kterému dochází v bytě či domě jiného, jako jednu z přitěžujících okolností. V obecné rovině tak soud při určování druhu a výše trestu dle § 34 odst. 4 tr. zákona za užití § 37 písm. g) tr. zákona přihlédne jako k přitěžující okolnosti ke skutečnosti, že pachatel předmětný trestný čin spáchal na místě požívajícím podle všeobecně závazného právního předpisu zvláštní ochrany, zejména v domě nebo v bytě jiného.

Pakliže je navíc osobou, vůči níž se pachatel trestného činu dopouští, osoba vyššího věku, jedná se stejně jako v případě dítěte nebo těhotné ženy o útok vůči chráněné osobě, který je u řady trestných činů jednou z okolností podmiňujících užití vyšší

¹³⁷ stát může nárok vymáhat v adhézním řízení či občanskoprávním řízení

trestní sazby, tedy jedním ze zákonných znaků kvalifikované skutkové podstaty. Ve smyslu § 139 odst. 1 písm. e) tr. zákona je chráněnou osobou mimo jiné osoba vyššího věku, kterou se dle § 127 odst. 3 tr. zákona rozumí osoba starší šedesáti let věku. V konkrétním případě však může poškozený, který byl v době činu starší šedesáti let, s ohledem na své osobní poměry a aktuální zdravotní stav, splňovat podmínky stanovené zákonem i pro další kategorie chráněných osob, např. pro osobu chorou dle § 139 odst. 1 písm. f) tr. zákona, kterou se podle § 127 odst. 6 tr. zákona rozumí osoba, která v čase činu trpěla fyzickou chorobou nebo duševní chorobou, byť i přechodného rázu, bez ohledu na to, zda je dočasně v pracovní neschopnosti, stejně jako osoba se změněnou pracovní schopností, invalidní osoba nebo osoba s těžkým zdravotním postižením, přičemž intenzita takové choroby nebo postižení odpovídá těžké újmě na zdraví, nebo osobu odkázanou dle § 139 odst. 1 písm. d) tr. zákona, kterou se podle § 127 odst. 9 tr. zákona rozumí osoba, která svojí výživou, výchovou, hmotným nebo jiným zaopatřením nebo péčí je odkázána na pachatele.

Skutečnost, že pachatel svůj čin naplňující znaky konkrétní skutkové podstaty některého z trestných činů uvedených v trestním zákoně spáchal vůči chráněné osobě ve smyslu § 139 odst. 1 tr. zákona, tedy mimo jiné vůči osobě vyššího věku, představuje okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby zejména u trestných činů namířených proti životu a zdraví člověka. K této okolnosti pak soud při své rozhodovací činnosti o otázce viny a trestu přihlédne obligatorně, nikoli pouze jako jedné z přitěžujících okolností, jež může být vyvažována celou řadou shledaných polehčujících okolností, včetně osobních poměrů pachatele a možností jeho nápravy. Usmrtí-li např. pachatel úmyslně jinou osobu s předem uváženou pohnutkou, bude ohrožen trestem odnětí svobody na dvacet let až dvacet pět let, nicméně dopustí-li se takového činu na osobě starší šedesáti let jako osobě chráněné, bude ohrožen citelnějším trestem odnětí svobody na dvacet pět let nebo trestem odnětí svobody na doživotí (trestný čin úkladné vraždy podle § 144 odst. 1 a podle § 144 odst. 1, 2 písm. d) tr. zákona). Obdobným způsobem je konstruována trestní odpovědnost pachatele u trestných činů vraždy podle § 145 odst. 1, 2 písm. c) tr. zákona, zabití podle § 147 odst. 1, 2 písm. a) tr. zákona a § 148 odst. 1, 2 písm. a) tr. zákona, usmrcení podle §

149 odst. 1, 2 písm. b) tr. zákona či některé z forem trestného činu ublížení na zdraví podle § 155 odst. 1, 2 písm. b) tr. zákona, § 156 odst. 1, 2 písm. a) tr. zákona a § 157 odst. 1, 2 písm. b) tr. zákona.

Naproti tomu ve vztahu k trestnému činu týrání blízké osoby a svěřené osoby podle § 208 tr. zákona není věk poškozeného při posouzení otázky naplnění zákonných znaků základní či kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu nikterak zohledněn. Uvedeného trestného činu se tak v obecné rovině může dopustit ten, kdo různými podobami fyzického nebo psychického násilí, včetně nedůvodného omezení v přístupu k majetku, který má poškozený právo užívat, působí poškozenému fyzické nebo psychické utrpení, přičemž tímto způsobem týrá blízkou osobu nebo osobu, která je v jeho péči nebo výchově. Blízkou osobou se pro účely tohoto ustanovení podle § 127 odst. 4 tr. zákona rozumí nejen příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel, jakož i jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, pokud újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pociťuje jako újmu vlastní, nýbrž podle § 127 odst. 5 tr. zákona i bývalý manžel, druh, bývalý druh, rodič společného dítěte a osoba, která je ve vztahu k nim osobou blízkou ve smyslu § 127 odst. 4 tr. zákona, stejně jako osoba, která s pachatelem žije anebo žila ve společné domácnosti.

V souvislosti s ponechání obviněného na svobodě, popř. jeho propuštěním z vazby na svobodu, může orgán rozhodující o vazbě této osobě uložit jedno anebo více přiměřených omezení a povinností demonstrativně uvedených v § 82 zákona č. 301/2005 Sb., trestní řád. V případech domácího násilí či jiných forem týrání seniora blízkou, popř. jinou osobou, na jejíž péči byl senior do jisté míry odkázán, tak lze obviněnému uložit zejména omezení spočívající v zákazu styku s určitými osobami (konkrétně s poškozeným) či zákaz úmyslně se přiblížit k určité osobě na vzdálenost menší než pět metrů (§ 82 odst. 1 písm. h) tr. řádu) nebo zákaz vzdalovat se z místa pobytu nebo z obydlí vyjma stanovených podmínek (§ 82 odst. 2 písm. e) tr. řádu).

V případě následného odsouzení k některému z alternativních trestů¹³⁸ lze pachateli trestného činu v zájmu posílení ochrany poškozeného před případným dalším nevhodným chováním ze strany jeho osoby, uložit některou z povinností, jež svým charakterem odpovídá omezením uvedeným v § 82 odst. 2 tr. řádu. V praxi se tak může jednat zejména o povinnost spočívající v příkazu nepřiblížit se k poškozenému na vzdálenost menší než pět metrů a nezdržovat se v blízkosti jeho obydlí podle § 51 odst. 4 písm. a) tr. zákona.

¹³⁸ tj. při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody podle § 50 odst. 2 tr. zákona, při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody s probačním dohledem podle § 51 odst. 4 tr. zákona, při uložení trestu obecně prospěšných prací podle § 55 odst. 1 tr. zákona či při uložení trestu zákazu pobytu podle § 62 odst. 3 tr. zákona

14. Návrhy de lege ferenda

Zaměření se na odborné proškolení všech dotčených subjektů přicházejících do kontaktu se seniory jako oběťmi trestných činů, tedy nejen orgánů činných v trestním řízení, ale i obhájců, soudních znalců a pracovníků nestátních subjektů poskytujících odbornou pomoc těmto skupinám osob v oblasti trestního řízení (např. občanské sdružení Život 90, Bílý kruh bezpečí, o.s., ROSA, nestátní neziskové organizace sdružené v Koordoně a další subjekty věnující se pomoci různým skupinám obětí trestných činů), stran pochopení potřeb těchto obětí v rámci probíhajícího trestního řízení, jakož i potřeby specifického zacházení s těmito skupinami osob s ohledem na jejich vyšší věk, zdravotní stav, sociální izolaci, závislost na pomoci okolí apod. Jsou to právě policisté, státní zástupci a soudci, kteří opakovaně vstupují do kontaktu se seniory, kteří se stali oběťmi nejrůznějších forem trestné činnosti, přičemž způsobem, kterým se zhostí plnění svých profesních povinností, podstatným způsobem ovlivňují nejen vnímání trestní spravedlnosti očima těchto obětí, ale i jejich ochotu k budoucímu oznámení jejich případné opakované viktimizace.

Podpora patřičného rozvoje odborných znalostí a dovedností jednotlivých zástupců orgánů činných v trestním řízení, kteří dotčené právní normy a v nich upravené zákonné instituty aplikují, přispívat k efektivnímu využívání již existujících institutů zákonného charakteru, včetně jejich případné kombinace, a tím i k posílení důstojné pozice poškozených seniorů v rámci trestního řízení, jakož i k rozšíření možností pro účinné uplatnění jejich práv tak, aby poškození nebyli v očích orgánů činných v trestním řízení vnímáni pouze jako jeden z důkazních pramenů, tedy toliko jako pasivní nosič informací významných pro další postup státních orgánů v dané věci.

Podpora ze strany státu nestátních organizací a jiných odborných subjektů poskytujících pomoc viktimizovaným seniorům při náležitém využití stávajících právních prostředků vedoucích k posílení ochrany jejich práv a oprávněných zájmů ve všech stádiích trestního řízení, jakož i před jeho vlastním zahájením (tj. při

realizaci úkonů dle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR), zejména v souvislosti se zajištěním doprovodu důvěrníka při realizaci jednotlivých procesních úkonů, kterých se senior v postavení poškozeného osobně účastní (tj. při výslechu svědka či podání vysvětlení, při rekognici in natura nebo fotorekognici, při rekonstrukci na místě činu, při vyšetřovacím pokusu, při seznámení se s výsledky vyšetřování, při nahlížení do spisu, při účasti u hlavního líčení apod.), dále při poskytnutí odborné pomoci v podobě kvalifikovaného zastoupení poškozeného seniora ze strany pomáhajících organizací v postavení zmocněnce v rámci probíhajícího trestního stíhání či při poskytnutí odborné podpory při podání žádosti seniora o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestných činů nebo při řádném uplatnění nároku na náhradu škody, která mu byla trestným činem způsobena, v rámci adhézního řízení.

Podpora interdisciplinárního přístupu při řešení případů domácího násilí či jiných forem týrání seniorů za účelem zvýšení efektivity při ochraně práv a oprávněných zájmů seniorů, jakož i zvýšení kvality prvního kontaktu ze strany dotčených státních i nestátních subjektů vstupujících do řešení dané věci.

Pozornost je třeba zaměřit mimo jiné i na zvýšení povědomí ošetřujících lékařů a pracovníků v oblasti sociálních služeb, včetně zástupců nestátních organizací přicházejících do kontaktu se seniory, kteří se stali obětí trestného činu, stran jejich zákonné povinnosti překazit nebo oznámit vybrané druhy trestných činů dle § 367 a § 368 tr. zákoníku, včetně správného postupu při jejím řádném plnění, a to zvláště za situace, kdy obě tyto povinnosti dopadají mimo jiné na případy týrání seniora jako svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku¹³⁹.

Zvážení zásadní změny formy faktického plnění poučovací povinnosti ze strany jednotlivých orgánů činných v trestním řízení vůči osobám poškozených tak, aby se nejen viktimizovaným seniorům dostávaly informace o jejich právech včas,

¹³⁹ tedy jak v případě aktuálně páchaného týrání, které je třeba včasným oznámením policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci dle § 367 tr. zákoníku překazit, tak v případě již v minulosti dokonatého týrání, které je třeba policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci dle § 368 tr. zákoníku oznámit

v přiměřeném rozsahu a zejména srozumitelným způsobem s přihlédnutím k jejich věku, mentálním a volním schopnostem, jakož i aktuálnímu zdravotnímu stavu, včetně stavu psychického. Důrazně zvážit obsahovou i formální změnu orgány činnými v trestním řízení v současné době obligatorně používaného formuláře „poučení poškozeného – oběti trestného činu v trestním řízení“.

Podpora vzniku antiagresivních programů zaměřených na osoby páchající násilí nejen v partnerských či rodinných vztazích, které by bylo možné realizovat na základě dobrovolné účasti násilné osoby, popř. na základě rozhodnutí soudu v rámci přiměřené povinnosti uložené odsouzenému pachateli jako součást některého z alternativních trestů za podmínek uvedených v § 48 odst. 4 tr. zákoníku.

Podpora existence a dalšího rozvoje krizových telefonních linek a linek důvěry poskytujících seniorům, kteří se stali oběťmi trestného činu, mimo jiné odborné rady a informace v oblasti trestněprávní, sociálněprávní, správněprávní, organizační a jiné v souvislosti s účinným řešením jeho stávající životní situace zhoršené prožitou viktimizací.

Podpora přípravy a následné plošné distribuce specifických informačních materiálů zaměřených na seniory o právech poškozených a obětí trestných činů v jednotlivých fázích trestního řízení, včetně kazuisticky zpracovaného postupu, jímž lze fakticky dosáhnout na uplatnění těchto práv v praxi.

Zvážení změny stávající právní úpravy ve vztahu k institutu předběžných opatření tak, aby o uložení těchto opatření rozhodoval v přípravném řízení jako jedné z fází trestního stíhání stejný orgán, tj. pouze státní zástupce nebo toliko soudce na návrh státního zástupce, nikoli jak je tomu dnes, kdy o čtyřech druzích předběžných opatření může rozhodnout přímo sám státní zástupce, zatímco o uložení zbylých pěti druhů předběžných opatření může v přípravném řízení rozhodnout pouze soudce (byť k návrhu státního zástupce, s jehož argumentací se však nemusí ztotožnit a jeho návrhu tak nemusí vyhovět). Za současného stavu může v praxi vyvstat určitý

problém tehdy, je-li třeba v odůvodněných případech zajistit komplexní teritoriální i personální ochranu týraného seniora, který s obviněným sdílí společné obydlí, neboť podle platné právní úpravy rozhoduje v přípravném řízení o uložení předběžného opatření ve formě zákazu styku obviněného s určitými osobami, tj. včetně poškozeného ve smyslu § 88d tr. řádu ve spojení s § 88m odst. 2 tr. řádu státní zástupce, zatímco o uložení předběžného opatření ve formě zákazu vstupu obviněného do obydlí sdíleného společně s poškozeným podle § 88e tr. řádu ve spojení s § 88m odst. 2, 3 tr. řádu soudce, přičemž oba tyto orgány činné v trestním řízení mohou mít na potřebu zajištění zvýšené ochrany bezpečí poškozeného seniora zcela odlišný pohled.

Zvážit začlenění osob vyššího věku, stejně jako dětí (tj. osob mladších osmnácti let), těhotných žen, nemocných, nemohoucích a zdravotně postižených osob, popř. dalších skupin zvýšeně zranitelných osob, do nově zavedené (a v obecné části trestního zákoníku výslovně definované) kategorie tzv. chráněných osob, jejichž napadení by bylo přímo jedním ze zákonných znaků kvalifikované skutkové podstaty vybraných trestných činů (zejména trestných činů namířených proti životu a zdraví), tedy podmínkou pro užití přísnější trestní sazby. K této okolnosti by pak byl soud při své rozhodovací činnosti o otázce viny a trestu povinen přihlédnout obligatorně, nikoli pouze jako k jedné z možných přitěžujících okolností dle § 42 písm. h) tr. zákoníku, jež může být v konkrétně řešené věci vyvažována (resp. převážena) celou řadou shledaných polehčujících okolností, včetně osobních poměrů pachatele a možností jeho nápravy. Za osobu vyššího věku, jež by požívala vyšší míry trestněprávní ochrany, by přitom bylo možné v duchu kategorizace užívané Světovou zdravotnickou organizací, jakož i slovenskou právní úpravou, považovat např. osoby v období raného stáří, resp. staršího věku, tj. osoby ve věku od šedesáti let, popř. osoby ve věkové skupině od šedesáti pěti let¹⁴⁰. Takovýto přístup, který je využíván např. současnou slovenskou právní úpravou, by byl jasnou deklarací

¹⁴⁰ S touto věkovou skupinou pracuje mimo jiné i Český statistický úřad při zkoumání procentuálního zastoupení seniorů, tj. osob ve věku 65 let a více, v jednotlivých státech Evropy.

celospolečenského významu zvýšené ochrany základních práv seniorů před vybranými formami protiprávního jednání pachatelů trestných činů.

15. Seznam užité literatury a dalších pramenů

15.1. Odborná literatura

- Bayerová, M. Státy a jejich snahy o odstranění komerčního sexuálního zneužívání dětí. *Právo a rodina*, 2000, č. 9, s. 9
- Buriánek, J., Kuchař, P. a kol. *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha : Triton, 2006
- Čírtková, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha : Grada Publishing, 2008
- Čírtková, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň : Nakladatelství Aleš Čeněk, 2004
- Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : Grada, 2007
- Čírtková, L., Macháčková, R., Vitoušová, M. *Domácí násilí. Přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Studie*. Praha : Bílý kruh bezpečí, 2002
- Čírtková, L. Ohrožené osoby (včetně dětí), typologie, priority intervence. *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Domácí násilí – nová praxe a nová legislativa v Evropě*. Bratislava, 2008
- Čírtková, L. Znaky a tendence domácího násilí v ČR. *Zpravodaj BKB*, 2000, č. 1
- Čírtková, L. Zatím víme víc o ohrožených osobách. *Zpravodaj BKB*, 2003, č. 1
- Čírtková, L. Policejní strategie při kontaktu s domácím násilím. *Zpravodaj BKB*, 2001, č. 1
- Čírtková, L. Muži jako oběti domácího násilí. *Právo a rodina*, 2010, č. 7
- Čírtková, L. Nebezpečné pronásledování. *České vězeňství*, 2009, č. 3
- Dolenský, A. Novelizace trestního zákona. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 2, s. 7
- Durdík T. Problematika domácího násilí z pohledu právníka. 1. část. *Zpravodaj BKB*, 2002, č. 3
- Durdík, T. Problematika domácího násilí z pohledu právníka. 2. část. *Zpravodaj BKB*, 2002, č. 4
- Hrdličková, I. Domácí násilí a jak se mu bránit. *Zdravotnictví a právo*, 2010, č. 2
- Chromý, J. *Kriminalita páchaná na mládeži – aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha : Linde, 2011

Langhansová, H. Nový paragraf v trestním zákoně. Malý dárek osobám týraným ve společné domácnosti. *Via Iuris*, 2003, č. 3, s. 4

Kovářová, D. Rodina a trestné činy. *Právo a rodina*, 2007, č. 11, s. 1

Martinková, M., Macháčková, R. *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí*. Praha : IKSP, 2001

Martinková, M. a kol. : *Špatné zacházení s osobami pokročilého věku – se zvláštním zřetelem k domácímu násilí*. Praha : IKSP, 2009

Ondráček, Z. Muž jako oběť domácího násilí. *Kriminalistický sborník*, 2009 , č. 3

Protivínský, M. Trestná činnost na dětech. *Kriminalistický sborník*, 2009, č. 4, s. 49

Sovák, Z. Několik poznámek k novelám trestního zákona a trestního řádu (dokončení). *Právní praxe*, 1994, č. 3, s. 168

Šámal, P. K novele trestního zákona III. Zvláštní část trestního zákona. *Všehrd*, 1994, č. 1, s. 10

Šubrt, M. Domácí násilí a vykazání. *Trestní právo*, 2011, č. 6

Vantuch, P. K trestným činům proti rodině a dětem v novém trestním zákoníku. *Právní rádce*, 2011, č. 2, s. 1

Vantuch, P. Domácí násilí. *Právní rádce*, 2003, č. 12, s. 54

Visinger, R. Jak postihnout stalking? Zamyšlení ad novou právní úpravou. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 11

Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v ČR v roce 2002 z pohledu práva. *Policista*, 2002, č. 7

Stratégia boja proti domácemu násiliu. Nex York, Příručka OSN,1993

15.2. Právní normy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 135/2006 Sb., o změně některých zákonů v oblasti ochrany před domácím násilím, v platném znění

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění
Zákona č. 140/1961, Sb., trestní zákon
Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, v platném znění
Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, v platném znění
Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění
Zákon č. 135/2006 Sb., o ochraně před domácím násilím, v platném znění
Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, v platném znění
Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky
Zákon č. 200/1991 Sb., o přestupcích, v platném znění
Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění
Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění
Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění
Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění
Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění
Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, v platném znění
Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti,
v platném znění
Zákon č. 359/199 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění
vybrané nálezy Ústavního soudu ČR (Pl. ÚS 4/94 Sb. n.)
vybraná judikatura Nejvyššího soudu ČR (sp. zn. 7 Tdo 1160/2005 - R 20/1960; sp.
zn. 7 Tdo 1048/2008; sp. zn. 6 Tdo 548/2008; sp. zn. 8 Tdo 1197/2008; sp. zn. 6 Tdo
1110/2009; sp. zn. 11 Tdo 250/2008; sp. zn. 6 Tdo 1463/2006; 3 Tdo 404/2009; sp. zn.
11 Tdo 272/2007; sp. zn. 4 Tdo 1438/2007; R 7/1994-I; sp. zn. 11 Tdo 738/2003; sp.
zn. 3 Tdo 1183/2007; sp. zn. 6 Tdo 548/2008; sp.zn. 8 Tdo 105/2008 - R 58/2008; sp.
zn. 7 Tdo 1135/2005; sp. zn. 3 Tdo 1446/2008 - R 56/2009; sp. zn. 3 Tdo 1203/2008-I
Protokol č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod
Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (85) 4 z 26.03.1985 o násilí v rodině
Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec (2006) 8 z 14.06.2006 ohledně pomoci
obětem trestných činů

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV

Rámcové rozhodnutí Rady Evropské Unie ze dne 15. března 2001 O postavení obětí v trestním řízení č.j. 2001/220/JHA

Metodický pokyn ředitele Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia Policie ČR upravující postup Policie ČR při oznámení, prověřování a vyšetřování případů domácího násilí

Stanovisko odboru bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra ČR ze dne 02.03.2010, č.j. MV-22662-2/OBP-2010

Metodický rámec práce intervenčních center a podpora jejich vzniku. Zpracoval Bílý kruh bezpečí o.s. v rámci projektu Pomoc obětem domácího násilí a zvláště zranitelným obětem trestných činů Hráz, Prah 2007

Statistická ročenka kriminality za rok 2011

Statistická data i Českého statistického úřadu o procentuálním zastoupení populace ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy roce 2011

Statistické listy obecných soudů zpracované Ministerstvem spravedlnosti ČR mapující počet obětí jednotlivých trestných činů za období let 2009 až 2012

15.3. Další informační zdroje

www.zivot90.cz

www.bkb.cz

www.csspraha.cz

www.domacinasili.cz

www.donalinka.cz

www.koordona.cz

www.mvcr.cz

www.soscentrum.cz

www.vlada.cz

www.justice.cz

www.czso.cz